

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
SİGORTACILIK ANABİLİM DALI

TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN AB'YE UYUM SÜRECİNDE
REKABET GÜCÜ

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan: Mehmet ATASOY

İstanbul, 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
BANKACILIK VE SİGORTACILIK ENSTİTÜSÜ
SİGORTACILIK ANABİLİM DALI

TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜNÜN AB'YE UYUM SÜRECİNDE
REKABET GÜCÜ

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan: Mehmet ATASOY
Danışman: Yrd.Doç.Dr. İlyas AKHİSAR

İstanbul, 2010

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü

Aşağıda belirtilen lisansüstü tez, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği hükümlerinde belirtilen esaslar çerçevesinde jüri önünde savunulmuş ve jüri tarafından başarılı bulunmuştur.

TEZ BAŞLIĞI :Türk Sigorta Sektörünün AB'ye Uyum Sürecinde Rekabet Gücü

TÜRÜ :Yüksek Lisans

TEZİ HAZIRLAYAN :Mehmet ATASOY

ANABİLİM DALI :Sigortacılık

SAVUNMA TARİHİ :02.03.2010

JÜRİ ÜYELERİ :

GÖREVİ

ADI SOYADI

İmza

Danışman

Yrd.Doç.Dr.İlyas AKHİSAR

Üye

Doç.Dr.Aslı YÜKSEL MERMOD

Üye

Yrd.Doç.Dr.Gülcan ÇAĞIL

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM: REKABET KAVRAMI ve ETKİNLİK	1
1.1 Rekabet Kavramı ve Fonksiyonları	1
1.1.1. Rekabet Kavramı	5
1.1.2. Rekabetin Temel Fonksiyonları	8
1.2. Genel Olarak Piyasalar Ve Rekabet Çeşitleri	9
1.3. Rekabet Ve Etkinlik	11
1.3.1. Statik Etkinlik	12
1.3.2. Dinamik Etkinlik	13
1.4. Rekabet Politikasının Amacı	13
1.4.1. Rekabet Politikasının Uygulanması	17
1.4.2. Rekabetin Desteklenmesi	18
1.4.3. Korumacı Politikalar Ve Rekabet Politikası	19
1.4.3.1. Bebek Endüstri Tezi	19
1.4.3.2. Stratejik Ticaret Teorisi	21
1.5. Rekabetin Engellenmesi	22
1.6. Rekabet Politikası: Ülke Uygulamaları	26
1.7. Rekabet Hukuku'nun Tarihi Gelişimi	28
1.7.1. Rekabet Hukuku Yasaları	29
1.7.1.1. Sherman Yasası (Sherman Act)	29
1.7.1.2. Clayton Yasası	30
1.7.1.3. Federal Ticaret Komisyonu Yasası	31
1.7.1.4. Diğer Yasal Düzenlemeler	31
1.7.2. Avrupa Birliği'nde Rekabet Hukuku	32
1.7.2.1. Avrupa Birliği	32
1.7.2.2. Avrupa Birliği Rekabet Hukuku	33
1.7.2.3. Avrupa Birliği Rekabet Hukuku'nun Kaynakları	33
1.7.2.4. Avrupa Birliği Hukuku'nun Amacı	34
1.7.2.5. AB Rekabet Hukukunun Kapsamı	35
1.7.2.6. AB Rekabet Hukuku'nda Yasaklanan Faaliyetler	36

1.7.3. Türkiye’de Rekabet Hukuku	36
1.7.3.1. Türkiye’de Rekabet Hukukunun Gerekliliği	37
1.7.3.2. Türkiye’de Rekabet Hukukunun Amacı	41
II. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE SİGORTACILIK SEKTÖRÜ	42
2.1. Türk Sigorta Sektörünün Mali Yapısı ve Değerlendirmesi	42
2.2. Türkiyede Mali Yeterlilik Uygulamaları	43
2.2.1. Türk Sigorta Sektörünün Genel Değerlendirmesi	43
2.2.2. Türkiyede Yükümlülük Karşılama Yeterliliği (Solvency)	47
2.3. Cari Yükümlülük Karşılama Yeterliliği	50
2.4. Solvency 2	50
2.5. Türkiyede Uluslararası Finansal Raporlama Standartları	51
III. BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ’NE UYUM SÜRECİNDE TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜ VE REKABET GÜCÜ	53
3.1. Avrupa Birliği ve Türkiye	53
3.1.1. AB’de Sigorta Hukuku ve Mevcut Sigorta Mevzuatı	53
3.1.2. Türkiye’de Sigorta Hukuku ve Mevcut Sigorta Mevzuatı	55
3.1.3. AB ve Türk Sigortacılık Mevzuatı Arasındaki Temel Farklar	57
3.2. Avrupa Birliği’nde Mali Yeterlilik Düzenlemeleri	60
3.2.1. Genel Bakış	60
3.2.2. AB Ülkelerinde Mali Yeterliliğin Ölçümüne İlişkin Uygulamalar	61
3.3. Türkiyede Sigorta Şirketlerinin Mali Yeterliliğin Ölçümüne İlişkin Uygulamalar	64
3.4. Türkiye İle Avrupa Birliği Ülkeleri Sigorta Büyüklükleri Karşılaştırması	68
3.4.1. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye’deki Toplam Prim Üretimi	68
3.4.2. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye’deki Hayat Sigortası Prim Üretimi	69
3.4.3. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye’deki Hayat Dışı Sigorta Prim Üretimi	70

3.4.4. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Toplam Sigorta Yatırım Portföyü	71
3.4.5. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Hayat Sigorta Yatırım Portföyü	72
3.4.6. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Hayat Sigorta Yatırım Portföyü	73
3.4.7. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Sigorta Şirket Sayısı	74
3.4.8. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Sigorta Şirketlerinde Çalışan Personel Sayısı	75
3.5. AB'ye Uyum Sürecinde Türk sigorta Sektörü ve Rekabet Gücü	75
SONUÇ	77
KAYNAKÇA	80

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Rekabet Yapılarına Göre Piyasalar	4
Tablo 2. Avrupa Birliği ve Türkiye Rekabet Mevzuatının Karşılaştırılması	39
Tablo 3. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Toplam Prim Üretimi	68
Tablo 4. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Hayat Prim Üretimi	69
Tablo 5. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Hayat Dışı Prim Üretimi	70
Tablo 6. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Toplam Sigorta Yatırım Potföyü	71
Tablo 7. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Hayat Sigorta Yatırım Potföyü	72
Tablo 8. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Hayat Dışı Sigorta Yatırım Potföyü	73
Tablo 9. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Sigorta Sektöründe Çalışan Sayısı	74
Tablo 10. Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Sigorta Sektöründeki Şirket Sayısı	75

KISALTMALAR LİSTESİ

AT	: Avrupa Topluluğu
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AET	: Avrupa Enerji Topluluğu
AKÇT	: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
ATAD	: Avrupa Topluluğu Adalet Divanı
Ar-Ge	: Araştırma ve Geliştirme
BSF	: Birleşme ve Satın Alma Faaliyetleri
DASK	: Afet Sigortaları Kurumu
GÜ	: Gelişmiş Ülkeler
KİT	: Kamu İktisadi Teşkilatı
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
TÜFE	: Tüketici Fiyat Endeksi
TDE	: Tarife Dışı Engel
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
SMK	: Sigorta Mukarebe Kanunu
STT	: Stratejik Ticaret Teorisi
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
CEA	: Avrupa Sigortave Reasürans Federasyonu

GİRİŞ

Sigorta, belirli bir prim ödemesi karşılığında kişinin para ile ölçülebilir, ilgili yasal mevzuat doğrultusunda korumaya değer sigortalanabilir menfaatine zarar veren bir hasar veya kazanın gerçekleşmesi durumunda bu zararı karşılayacak tutarda sigorta ettirenin tazminata hak kazanmasını sağlayan çift taraflı bir sözleşmedir.

Sigorta sözleşmesinin hukuki geçerlilik kazanabilmesi için tarafların, teminat altına alınmak istenen riziko, sigorta konusu, sigorta bedeli, sigorta süresi, sigorta şartları ve prim gibi esaslı unsurlar konusunda anlaşmaya varmaları gerekmektedir.

Sigorta, bir kazanç kaynağı değildir. Sigorta hem ülke ekonomisi hem de bireyler açısından büyük önem taşımaktadır.

Çalışmada hem ülke hemde insanlar için büyük önem taşıyan sigorta sektörünün tarihsel gelişimi ile Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle rekabet edilebilirliğini hukusal mevzuat, prim üretimi, sektörün piyasa yapısı, birbiriyle mukayese edilmesi ve Avrupa Birliği'ne entegrasyon sürecinden geçmekte olan ülkemiz sigorta sektörünün karşılaştırmalı değerlendirmesi yapılmaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde rekabetin tanımı, unsurları ve Avrupa Birliği ile ülkemizin Rekabet Hukuku ele alınmıştır. İkinci bölümde ise ülkemiz sigorta sektörü incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde Türk sigorta sektörünün karşılaştırmalı değerlendirmesi irdelenmiştir.

I. BÖLÜM

REKABET KAVRAMI VE ETKİNLİK

1.1 Rekabet Kavramı ve Fonksiyonları

Rekabetin korunması hakkındaki kanun tasarısının 3. maddesine göre “rekabet, mal ve hizmet piyasalarındaki teşebbüsler arasında özgürce ekonomik kararlar verilebilmesini sağlayan yarış”tır.¹

İktisat biliminde rekabet kavramı üzerinde pek durulmamış günlük hayattaki kullanımına paralel olarak; iktisadi amaçlar için mücadele eden birimler arasındaki karşıtlık veya rakiplik durumunu ifade etmek amacıyla kullanılmıştır.²

Ayrıca rekabet mal ve faktör piyasalarında çok sayıda alıcının ve çok sayıda satıcının kendi aralarında görülen yarışma, çekişme şeklinde tanımlanmıştır.³

Rekabet iki firmayı kapsayan, her firmanın, insanların rakip firmaların değil de kendi ürünlerini satın alması için çabalaması uğraşısı olarak tanımlanmıştır.⁴

Rekabetin diğer bir tanımı önceden beri satıcılar arasında müşteri kazanmak için yapılan yarış; alıcılar açısından da satıcılar tarafından sunulan malları almak için yapılan mücadeleyi karşıladığını ifade etmektedir.⁵

Diğer bir ifadeyle rekabet aynı üstünlükleri, aynı başarıları elde etmeyi amaçlayan kişiler, devletler vb. arasındaki çekişme, yarışma, mücadele etmektir. Ayrıca daha elverişli fiyatlar, daha iyi satış koşulları ya da daha iyi kalite arzıyla müşterileri kendilerine çekmeye çalışan tüccar ya da sanayicilerin karşılıklı durumu olarak da tanımlanmaktadır.⁶

Yukardaki rekabet tanımlarına benzer bir diğer tanımda rekabet, en geniş anlamıyla, kıt bir şeyi paylaşmak veya bir ödül elde etmek amacıyla belli kural ve kısıtlamalar çerçevesinde temel özgürlüklerin ve insan haklarının garanti altına alındığı ve hiçbir ayrıcalığın ve ayrımcılığın olmadığı bir ortamda birden fazla oyuncu arasında

¹ **Rekabetin Korunması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Taslak**. Sayı: 4054 2003.

² G. Richard Lipsey, O. P. Steiner ve D. D. Purvis, **Economics**, 8. Baskı, New York:1989, s.123.

³ Halil Seyidoğlu, **Ekonomi ve İşletmecilik Terimleri Açıklamalı Sözlük**, Güzem Yayınları No:4, Ankara: 2001, s.89.

⁴ Collins Cobuild, **English Language Dictionary**, The University of Birmingham:1990, s.283.

⁵ Harold Demsetz, **Efficiency, Competition and Policy**, The Organization of Economic Activity, Vol.III, Oxford: Basil Blackwell, 1989, s.226.

⁶ Büyük Ansiklopedi, **Rekabet**, s.9756.

oylanan bir oyun veya bir yarış olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda beş husus vurgulanmaktadır;⁷

- Rekabetin olabilmesi için mutlaka herkesin ulaşmak istediği bir amacın olması ve başkalarının varlığının bu amacın gerçekleştirilmesini zora sokması gerekir. Bu amaç iktisadi alanda kâr maksimizasyonu, siyasi alanda oy maksimizasyonu vs. olabilir. Bolluk ortamında rekabetin olmasına gerek olmayacaktır. Rekabetin kıt bir şeyin paylaşılması amacıyla yapıldığı da düşünülebilir. Bu kıt şey piyasa payı veya seçmenin verdiği oylar veya dağıtılan ödüller olabilir.
- Rekabet oyuncuların istedikleri gibi, davranabilecekleri bir oyun değildir. Rekabet ortamında rakiplerin oyuna girişinin engellenmesi veya zorla saf dışı bırakılması, hâkim durumun kötüye kullanılması, rakipler arasında anlaşma yapılması hile yapılması vs. yasaklanmıştır. Rekabet ancak bir özgürlük ortamında ve hukuk rejiminde mümkün olabilir. O halde kuralsız ve kısıtlamasız yarışları rekabet olarak nitelendirmek mümkün değildir. Böyle durumlarda rekabet ihlali veya haksız rekabet söz konusudur. Diğer bir ifadeyle kural ve kısıtlamalar söz konusu olmaktadır.
- Temel özgürlüklerin ve insan haklarının garanti altına alınmasıdır. Bu temel özgürlükler, iktisadi alanda girişim özgürlüğü, akit özgürlüğü, mülkiyet özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, seyahat özgürlüğüdür. Siyasi alanda ise bu özgürlüklere ilaveten düşünce ve ifade özgürlüğü, seçme seçilme özgürlüğü ön plana çıkar. Aslında tüm bu özgürlükler her iki alanda da gereklidir. Özgürlüklerin varlığı oyuncuların mümkün olabilen en iyiye ulaşmalarını sağlar. Ayrıca özgürlükler yarışa giriş ve yarıştan çıkış serbestliğini garanti eder. Yarışa giriş veya çıkışa sınırlama getirilmesi rekabeti sınırlayıcı etkiler yapar. Özgürlüklerin diğer önemli bir rolü şeffaflığı sağlamasıdır. Şeffaflığın olmadığı bir ortamda oyuncuların en doğru kararları almaları mümkün olmayacaktır. Bu özgürlüklerin tek sınırı başkalarının da aynı özgürlüklerden yararlanabilmesinin sağlanmasıdır. Bu özgürlüklerin kağıt üzerinde tanınmış olması yeterli değildir. Özgürlüklerin tam olarak garanti altına alınmış olması

⁷ Erdal Türkan, **Rekabet Nedir?**, www.rekabetdernegi.org. (15/11/2008)

gerekir. Bu da ancak iyi işleyen, bağımsız ve etkin bir adalet sisteminin varlığı ile mümkündür.

- Hiçbir bireyin veya kurumun ayrıcalıklı bir konumda olmaması ve hiçbir ayrımcılığın yapılmamasıdır. Ayrıcalık, yarıştan veya kurallara uymaktan kaçınma veya başkalarının yararlanamadığı bazı destek ve yardımlar alma biçiminde olabilir. Aynı şekilde yarışa katılma, yükümlülükleri yerine getirme veya kurallara uyma konusunda kimsenin farklı bir statüye sahip olmaması gerekir. Bu nedenle rekabet ortamında devletin konumu çok önemlidir. Devlet çeşitli nedenlerle bazı oyunculara ayrıcalık veya öncelik tanımamalı, kurallara ve yükümlülüklere uyma konusunda da ayrımcılık veya tolerans göstermemelidir.
- Rekabet ortamında oyuncu sayısının birden fazla olması gerekir. Bazı durumlarda oyuncuların oyunun kurallarını ve sonucunu tayin edemeyecek kadar çok sayıda olmaları koşulu aranır. Aslında bu kural oyuna girişin serbest olması ve oyuncuların tek başlarına hâkimiyet tesis edemeyecekleri biçiminde anlaşılmalıdır. Bazı hallerde yarışa girişin serbest olması durumunda bir tek oyuncunun olduğu bir ortamda bile diğer şartlar yerine getiriliyorsa rekabetin olduğu kabul edilebilir. Önemli olan mevcut oyuncuların rekabet baskısını hissetmeleridir.

Rekabet, bir mal veya hizmeti satmak arzusu ile arz edenlerle, sözü edilen mal veya hizmeti satın almak için talep edenlerin tümü veya kısaca bir malın veya hizmetin arz ve talebinin karşılaştığı ortamı şeklinde tanımlamaktadır.⁸

Dolayısıyla her ürünün ayrı bir piyasasının olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin; ticari araç piyasası, çocuk maması piyasası, alkollü içecek piyasası gibi. İktisatçılar rekabete açık olup olmamalarına göre piyasaları farklı şekillerde tanımlamaktadırlar. Bu ayrımlardan birincisi, piyasayı üçe ayıran tanımdır. Buna göre; bir uçta tam rekabet, öteki uçta ise, monopol vardır. Bu ikisinin arasında kalan piyasa ise, eksik rekabet piyasasıdır. Bu piyasa ise, oligopol ve monopollü rekabetten oluşmaktadır.⁹

⁸ Necat Berberoglu, **İktisat Teorisi**, Anadolu Üniveristesi Yayınları, 1. Baskı, Eskişehir: 2000, s.127.

⁹ David Begg, S. Fischer ve R. Dornbusch, **Economics**, 4th Edition, McGraw-Hill Book Company, 1994, s.89.

Bir diğ er piyasa ayırımı ise, tam rekabet piyasası ve eksik rekabet piyasalarıdır. Eksik rekabet piyasaları bu sınıflandırmada, monopollü rekabet ve oligopolün yanında monopolü de içine almaktadır.¹⁰

Bu ikinci sınıflandırma bir bakıma daha iyi bir sınıflandırma şeklinde yorumlanmaktadır. Çünkü tam rekabet ile tam rekabet dışında kalan bütün piyasa tiplerinin firma açısından son derece önemli bir farkını ayırma çizgisi olarak kullanılmaktadır. Tam rekabette firmanın piyasa üzerindeki etkisi ihmal edilebilecek kadar küçüktür. Dolayısıyla tam rekabet piyasasında firmaların stratejik davranma veya stratejik düşünmeye gereksinimleri yoktur.¹¹

Pazar yapısı ve rekabet yapılarına göre piyasalar Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Rekabet Yapılarını Göre Piyasalar					
Pazar Yapısı	Firma Sayısı	Ürün Şekli	Giriş	Bir Firmanın Fiyat Üzerindeki Etkisi	Örnek
A-Tam Rekabet	Çok sayıda küçük firma	Standart	Kolay	Hiç yok (Fiyatı Kabullenmiş)	Bazı tarımsal ürünler, Buğday gibi
B-Monopolcü Rekabet	Çok sayıda küçük firma	Farklılaştırılmış	Kolay		Bazı perakende ticarethane ve hizmet end.
C-Oligopol	Birkaç küçük firma	Genellikle Farklılaştırılmış	Zor	Önemli Derecede (Fiyatı Araştıran)	Otomobil, Bilgisayar, Standart olmuş Alüminyum
D-Duopol	İki	Genellikle Farklılaştırılmış	Zor	Önemli Derecede (Fiyatı Araştıran)	Bazı şehirlerarası telefon hizmetleri
E-Monopol	Tek	-	Zor ya da İmkânsız	Oldukça önemli	Yerel telefon hizmetleri

Kaynak: Paul Wonnacott ve Ronald Wonnacott, **Microeconomics**, 4th Edition, John Wesley & Sons, 1990, s.145.

¹⁰ Orhan Türkay, **Mikroiktisat Teorisine Giriş, Mikroiktisat**, 12. Baskı, Ankara: 1997, s.140.

¹¹ Mehmet Barca, **Economic Foundations of Strategic Management**, Ashgate Publishing Limited, England: 2003, s.17.

Tek firma satışını artırdığı veya azalttığı için malın piyasa fiyatı değişmez. Ama tam rekabet dışındaki bütün piyasalarda firmaların her biri fiyat üzerinde bir ölçüde etkilidir. Tek firmanın satış miktarını artırıp azaltması malın fiyatının değişmesine yol açar.¹²

1.1.1. Rekabet Kavramı

Rekabet kavramı iktisadi açıdan iki farklı anlama sahiptir. Bunlardan ilki rekabetin iktisadi faaliyetlerin etkin bir şekilde sürdürülebilmesi için gerekli olduğu stratejik bir unsur olduğudur. Bu anlamda rekabet herhangi bir kişi veya teşebbüsün yürüttüğü iktisadi faaliyetlerin başka kişi veya teşebbüslerce sınırlanmadığı veya tamamen engellenmediği ve iktisadi faaliyetlerin etkin bir şekilde gerçekleştirilebildiği ideal ortamı simgeler. İkincisi, rekabetin aynı zamanda piyasa yapısını nitelemek için kullanıldığıdır. Piyasa yapısının rekabet derecesi, firmaların piyasayı ve piyasadaki fiyatları etkileme derecesini ifade eder. Bu tanımlama, günlük kullanımda kastedilen rekabetçi davranışın ötesinde hem tek tek firmaların rekabete yönelik davranışlarını hem de rekabetçi piyasa yapısını kapsar. Piyasanın rekabetçi olma özelliği arttığı ölçüde tek tek firmaların piyasayı ve piyasada oluşan fiyatları etkileme gücü o ölçüde azalır. Tek tek firmaların her birinin piyasayı etkileme gücünü büyük ölçüde yitirdikleri nihai aşamada piyasadaki toplam arz ve talebin belirlediği fiyata tüm firmalar uymak zorunda kalırlar. Bu aşama piyasanın rekabet derecesinin en üst noktasını oluşturur.¹³

Rekabet en çok iktisadi alanda kullanılan bir kavramdır. Rekabetin iktisadi alanda varlığı rekabetçi serbest piyasaların varlığı ile mümkündür. İktisadî alanda rekabetin koşulları, piyasa koşulları çerçevesinde tanımlanır. Her piyasa rekabete açık değildir. Tek veya az sayıda oyuncunun yer aldığı veya oyuncuların piyasada hâkimiyet tesis edebildikleri monopolcü ve oligopolcü, piyasalarda rekabet aksak veya eksik rekabet olarak tanımlanır. Piyasalarda rekabetin koşulları da yukarıda tanımlanan koşullardan farklı değildir. En iyi piyasa rekabet baskısını en etkin biçimde ve düzeyde gerçekleştirebilen piyasadır. Ancak en kötü piyasa koşullarında bile mutlaka bir rekabet

¹² Wonnacott, a.g.e. 141.

¹³ C. Can Aktan ve İ. Y. Vural, **Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet**, Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.. 2001.s.8

baskısı vardır.¹⁴

Diğer bir ifadeyle rekabet, bir davranış biçimi olarak da tanımlanabilir. Rekabet kıt kaynakların sınırsız beşeri ihtiyaçlar karşısında paylaşılması gereği ortaya çıkan bir olaydır. Bu nedenle Klasik İktisatta rekabetin anlamı aşırı arz olgusunun üstesinden gelmek için tek tek her firmanın talebi artırmak için fiyatları aşağı çekme yönündeki davranışlarını ifade eder. Neo-Avusturya Okulu, fiyatların aşağı çekilmesine ilaveten rekabetçi davranışın diğer unsurları üzerinde durur. Rekabet, fiyat indirimi, reklam, Ar-Ge yatırımda bulunma, mal ve hizmetlerin kalitesini artırma ,ürün ve üretim süreçlerinde farklılaşma yoluyla başka teşebbüslerin elde edebileceği kazançları içselleştirmek anlamına gelmektedir. Bu anlamda, piyasanın rekabet derecesi ile rekabetçi davranış tanımlamaları birbirleriyle çelişmektedir. Başka bir ifadeyle, tam rekabet piyasasının tüm varsayımlarının söz konusu olduğu bir ortamda rekabetçi davranışa yer yoktur ya da rekabetçi davranış varsa tam rekabet koşulları yerine getirilemez. Rekabetçi davranış rakiplere göre daima daha iyi olmayı gerektirdiği için ürün ve üretim süreçlerinde farklı olmak ve farklılaşmak (heterojenite) gereklidir. Bu anlamda rekabetçi davranış rakiplere kıyasla başarılı olmayı gerektirdiği, en iyinin seçilmesine yol açtığı ve geride kalanların menfaatlerini artırmak için daha fazla başarı gösterme yönünde zorladığı için verimliliği; dolayısıyla sosyal refahı artıracaktır ve bu nedenle arzu edilebilir bir durumdur.¹⁵

Tam rekabette kişiler ve firmalar kendi çıkarlarını en çoklaştırırken aynı zamanda toplumunda çıkarına hizmet ederler. Örnek olarak, tam rekabet ortamında fiyatlar düşer ve fiyatlar düşünce bundan tüketiciler yararlanır. Tam rekabet ortamında üreticiler ve tüketiciler arasında bir çıkar çatışması yoktur. Tam rekabet ortamında üreticiler ile tüketiciler üretim ve tüketim artıklarını eşit şekilde paylaşırlar.¹⁶

Ancak, aşağıdaki etkenler tam rakebet ortamında kurulan dengeyi bozabilir:¹⁷

Devletin vergilerini arttırması.

Üretim faktörleri'nin optimum bileşimlerini bozulması, bazı mallarda nadirlik rantı yaratır(nadirlik rantı bir malın piyasada az olması ve mala olan talebin çok olmasında dolayı fiyatının maliyetinden yüksek olmasından dolayı elde edilen kârdır).

¹⁴ Türkkan, a.g.e. 12

¹⁵ Aktan ve Vural, a.g.e.11

¹⁶ A. Smith, **An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations**. 1976.

¹⁷ Smith, a.g.e. 3

Üreticilerin üretim kararlarında yanılma ve üretim kararsızlıkları.

Uluslararası ilişkilerin kısılması veya kopması.

Siyasal istikrarsızlığın artması.

Aynı anda birden fazla rekabet etme yolu söz konusu olabilir. Firmalar rekabet sürecindeyken, fiyat, ürün kalitesi, hediye, reklam ve farklılaştırma gibi büyüklük ve değişkenleri kullanarak birbirleriyle rekabet etmektedirler. Fiyat rekabetinde, firmalar, ürettikleri ürünün bedelini çeşitli yollarla indirerek yarışır. Fiyat dışı rekabet ya da ürün rekabetinde ise firmalar malın kalitesinde veya malın tüketimi için gerekli olan diğer hizmetlerde farklılaşmaya giderek rekabet etmektedirler. Bu tip bir rekabet, rakiplere kıyasla, bir mal veya hizmetin fiyatlandırılmamış özelliklerinin tümünü artırarak, ürünlerin tüketicilerin gereksinimlerini karşılama kapasitesini yükselterek, ürün tasarımının önceden belirlenen tasarım veya standartlara tam olarak uymasını sağlayarak ve mümkün olan en yüksek performansa sahip ürünlere mümkün olan en düşük fiyatı biçerek yapılmaktadır¹⁸.

Rekabet kendi çıkarlarını azamileştirmeye çalışan bireylerin anarşi ve kaos yerine iktisadi açıdan daha optimal, sosyal açıdan daha adil ve arzu edilebilir piyasa sonuçlarına ulaşmalarını sağlayan karar verme ve eyleme geçme özgürlüğünü korumada vazgeçilmez bir önkoşuldur. Rekabet sürecinin arzu edilen sonuçlara ulaşabilmesi için bazı önkoşulların yerine gelmesi gereklidir:

- Piyasaya giriş ve çıkışlar serbest olmalıdır;
- Ticaret ve sözleşme yapma özgürlüğü olmalıdır;
- Ticareti engelleyici uygulamalar en aza indirilmelidir;
- Piyasalar şeffaf olmalıdır; tüketiciler şeffaf piyasalar hakkında bilgi sahibi olmalı, kararlarında özgür olmalı, yeterli finansal kaynağa sahip olmalı, rekabetçi faaliyetlere hızla tepki vermeli, farklı mallan veya tedarikçileri tercih edebilmeli ve kendi çıkarını azamileştirmeli ve üreticiler piyasalardaki fırsatları keşfedebilmeli, kararlarında serbest olmalı, kârı azamileştirme veya zarar etme motifi ile hareket etmeli, teknik, ekonomik ve yaratıcı kaynaklara sahip olabilmeli, tüketici taleplerinde ve rakiplerinin eylemlerindeki değişikliklere hızla tepki verebilmeli ve başarıyı kısıtlayıcı ticaret uygulamaları yerine rekabette aramalıdır¹⁹.

¹⁸ Aktan ve Vural, a.g.e. 21

¹⁹ Aktan ve Vural, a.g.e. 21

1.1.2. Rekabetin Temel Fonksiyonları

Rekabet, ekonomik etkinliği sağlamak için gerekli şartlardan birisidir. İktisadi etkinlik kıt kaynakların azami faydayı sağlayacak şekilde kullanılmasıdır. Değişen ihtiyaç ve gereksinimlere rakiplere kıyasla en uygun reaksiyonu verip ürün fiyat ve kalitesinde sürekli rekabet etmek, ekonomik etkinliği artırdığı ölçüde, sosyal refahın artmasına da katkıda bulunur. Rekabet, üretimde, kaynak dağılımında ve yenilikte etkinliği sağlayarak ve iktisadi refah ve gücün tek bir elde toplanmasını önleyerek demokratik katılımıcılığı ve çoğulculuğu artırdığı için piyasa ekonomilerinde stratejik öneme sahip bir faktördür. Yukarıda sıralanan önkoşullar yerine geldiği takdirde rekabet etkin bir şekilde çalışabilir ve kendisinden beklenen çeşitli fonksiyonları yerine getirebilir.²⁰

Rekabet, demokratik toplumlarda tüketicilerin tercihleri doğrultusunda hangi mal ve hizmetlerin üretileceğinin, bu mal ve hizmetlerin nasıl, kimler için ve ne kadar üretileceğinin belirlendiği piyasayı oluşturan temel faktördür. Bu nedenle piyasanın etkin bir şekilde çalışmasından beklenen yararlar esas rekabetin varlığının bir sonucudur. Rekabet yukarıda sıralanan fonksiyonları yanı sıra farklı niteliklere sahip çok sayıda iktisadi fonksiyona sahiptir.²¹

- Rekabet, iktisadi birimlerin sahip oldukları kaynakları en kârlı biçimde kullanmalarına yol açarak iktisadi kaynakların en etkin oldukları yerdeki üretim yöntemi içinde kullanılmalarını sağlar (kaynak dağılımı fonksiyonu).
- Yenilik ve icatlar pazarlanabilir bir ürüne dönüştüğü zaman firmalara büyük yarar sağlayarak yatırımların getirisini arttırmaları. Firmalar, yenilik ve icat yoluyla tüketicilerin tercih edeceği bir malın tek üreticisi olarak geçici bir süre tekel pozisyonu elde ederler. Elde edilen tekel kârı, yeniliği gerçekleştiren firmanın yeni yatırımlarda bulunmasını; diğer firmaların ise taklit veya lisans alma yoluyla söz konusu firmayı takibini teşvik ederek yenilik ve teknik gelişmeyi uyarmaktadır. Firmaların karşı karşıya kaldıkları rekabet sonucunda, gerek yenilik ve icatta bulunarak tekel kârı elde etmek gerekse mevcut tekelleri yenilik ve icatlar yoluyla ortadan kaldırmak için yürüttükleri çabalar yenilik ve sürekli gelişmeyi sağlayan bir devinim meydana getirir (yenilik ve teknik gelişmeyi uyarma fonksiyonu).
- Etkin rekabet, iktisadi çaba ve başarıların ödüllendirilmesini sağlayarak verimli

²⁰ Aktan ve Vural, a.g.e. 25

²¹ Aktan ve Vural, a.g.e. 26

olanların elde ettikleri getiriyi artırmak suretiyle daha fazla gelire sahip olmalarına yol açmaktadır. Rekabet derecesi arttıkça (tam rekabet piyasası) gelirin birincil dağılımı daha adil bir hale gelir ve rekabet ya gelir dağılımının daha adil olmasına veya yaşam kalitesini artırmak suretiyle gelir dağılımı eşitsizliğinden kaynaklanan zorluklarla daha kolay başa çıkılmasını sağlar (gelir dağılımı fonksiyonu).

- Etkin rekabet, kaynakların optimal dağılımını ve daha verimli olan alanlara yönlendirilmesini sağlar. İşletmelerin üretim programlarının, üretim yöntem ve süreçlerinin iktisadi ve teknolojik değişikliklere ve iktisadi kriz ve dalgalanmalara uyum sağlama yeteneğini artırır (uyum esnekliği fonksiyonu).
- Rekabet, bir yandan uzun dönemde ancak tüketicilerin talep ettiği mal ve hizmetlerin üretilmesine yol açarak çok sayıda ve farklı mal ve hizmet arasından tüketicilerin serbestçe tercih yapmasını sağlar; öte yandan, üretimde verimliliği ve teknik gelişmeleri teşvik etmek ve firmaların kâr hadlerine sınırlama teşkil etmek suretiyle tüketicilerin daha az para ödemesine neden olur ve sonuçta tüketicilerin refahını artırır (tüketicilerin refahını artırma fonksiyonu).
- Rekabet, belirli bir ekonomik gücün piyasayı kontrol etmesini önler ve etkin rekabetin söz konusu olduğu bir ortamda, devletin piyasaya müdahalede bulunması dayanaksız olacağından, devletin (politik gücün) asli görevlerinin ötesinde piyasaya müdahalelerde bulunarak piyasayı kontrol etmesini engeller (kontrol fonksiyonu).

1.2. Genel Olarak Piyasalar ve Rekabet Çeşitleri

Tam rekabet piyasaları, çok sayıda alıcı ve satıcının söz konusu olduğu, piyasaya giriş çıkış serbestisi sağlanmış, homojen malların bulunduğu ve bütün piyasa ilişkilerinin açıkta cereyan ettiği bir piyasa modelidir. Tam rekabet piyasasında fiyat mekanizması yoluyla kaynakların optimal dağılımı için öngörülen şartlar şunlardır;²²

- Piyasaya giriş ve çıkış serbest olmalıdır. Buna "serbestlik" özelliği denilmektedir.
- Piyasada alıcı ve satıcılar kendi aralarında fiyatları ve üretim miktarını etkileyemeyecek kadar çok sayıda olmalıdır. Buna "atomışite" özelliği

²² Aktan ve Vural, a.g.e. 34

denilmektedir.

- Piyasaya arz edilen mal ve hizmet türleri homojen, yani birbirine benzer olmalıdır. Böylece, piyasada bir firmanın mallarının diğerlerine tercih edilmesi imkânı ortadan kalkmaktadır. Buna "homojenite" özelliği denilmektedir.
- Üretim faktörlerinin ekonominin bütün alanlarına kolayca akışı mümkün olmalıdır. Bu şart ise "akıcılık", "mobilité" ve "seyyalite" gibi kavramlarla ifade edilmektedir.
- Alıcı ve satıcıların piyasada olan bitenlerden haberdar olmaları gereklidir. Böylece bir seçim özgürlüğü sağlanmış olacaktır. Bu özelliğe ise "saydamlık" veya "şeffaflık" denilmektedir.
- Üreticilerde "kâr maksimizasyonu", tüketicilerde ise "fayda maksimizasyonu" düşüncesi ve gayreti bulunmalıdır.

Yukarıdaki şartların hep birlikte sağlanması halinde "tam rekabet" söz onusudur. Ancak gerçek hayatta bu şartların hemen hiçbirinin tam olarak sağlanamayacağı, bu nedenle de bu koşulların "soyut bir varsayım"dan öteye gidemeyeceği bilinmektedir. Tam rekabet piyasalarını ulaşılmaması olanaksız bir ütopya haline getiren nedenleri kısaca şu şekilde özetleyebiliriz;²³

- İlk olarak, günümüzde piyasalarda haberleşme ve bilgi elde etme olanaklarının farklılığı nedeniyle tam rekabet piyasasının "şeffaf olma" özelliği gerçekleştirilmemektedir.

- İkinci olarak, aynı ihtiyacı karşılamaya yönelik mal ve hizmet türleri arasında piyasada çoğunlukla bir benzerlik söz konusu değildir. Bu durum bazı firmaları, diğerlerine oranla üstün kılmakta ve tam rekabetten sapmalar yani aksak rekabet söz konusu olmaktadır.

- Son olarak, günümüz piyasalarında mal ve hizmetlerin üretim ve tüketiminde "tercih özgürlüğü" hemen hemen hiç yoktur. Bireyler açısından tercih özgürlüğü, bireylerin piyasada üretilmesini istedikleri mal ve hizmetlerin nelerden ibaret olacağına karar vermeleri ile ilgilidir. Ancak gerçek hayatta başta reklamlar olmak üzere birçok faktör bireysel tercihlerin sapmasına neden olmaktadır.

Tam rekabet piyasasının gerçekleşebilmesi için öngörülen "atomisite",

²³ Aktan ve Vural, a.g.e. 36

"homojenlik", "mobilité" ve "açıklık" koşullarını yerine getiren mal ve hizmet piyasaları söz konusu olmadığı için gerçék yaşamda tam rekabet piyasalarına rastlanmaz. Sözü edilen bu koşulların yerine gelmemesi neticesinde oluşan piyasalara aksak rekabet piyasası denir. Aksak rekabet piyasası, tam rekabet piyasası koşullarından sapmanın niteliğine göre farklı türlere ayrılabilir²⁴

Piyasaya giriş-çıkışın kısıtlanmış olması halinde, bir tek satıcı piyasaya hakimse, monopol; bir tek alıcı tüm piyasaya hakimse monopson söz konusudur. Piyasaya egemen satıcı durumdaki firmalar birden çok, ancak birbirlerini etkileyebilecek sayıda ise oligopol piyasasından söz edilirken aynı koşullarda az sayıda alıcı piyasaya hakimse oligopson piyasasından bahsedilir. Öte yandan, reklam ve benzeri etkiye sahip yollarla malını homojenlikten çıkararak belirli bir arzıcı kitlesini kendisine bağlayan satıcılardan oluşan piyasaya monopollü rekabet piyasası; alıcıların kendilerini diğer alıcılardan farklılaştırmak suretiyle mallarını sadece kendilerine satacak satıcı grubunu oluşturmaları halinde monopsonlu rekabet piyasası; bir mal için bir tek alıcı (monopson) ile bir tek satıcı (monopol) bir araya geliyorlarsa iki yanlı monopol ve nihayet, tek bir firmanın piyasaya hakim durumda iken geniş bir üretici kesiminden tek alıcı olarak aldığı malı, geniş bir tüketici kitlesine tek satıcı olarak satması halinde çift monopol piyasası söz konusudur.²⁵

1.3. Rekabet ve Etkinlik

Rekabet, tüketicilerin herhangi bir mal ve hizmet için ödediği fiyatların ilgili mal ve hizmetin üretilmesinde söz konusu olan marjinal maliyete eşdeğer olmasını sağlayarak ekonominin bütünü itibarıyla kaynakların etkin bir şekilde tahsis edilmesine yol açar. Diğer taraftan, rekabet firmaların en elverişli teknolojileri ve organizasyon türlerini benimsemek suretiyle maliyetlerini asgari düzeye indirmeleri yönünde bir teşvik meydana getirir (X-etkinliği).²⁶

Liberal ekonomik felsefeye göre rekabetin, hem ulusal ekonomilerde hem de uluslararası ticaret yardımıyla bir bütün olarak dünya ekonomisinde, iktisadi kaynakların etkin bir şekilde tahsisine yol açarak toplumsal refahı artıracakı kabul edilir. Serbest

²⁴ Zeynel Dinler, **İktisada Giriş**, Ekin Kitabevi Yayınları, 7. Baskı, Bursa: 2001, s.185.

²⁵ Begg ve Diğerleri, a.g.e. 125-161.

²⁶ Aktan ve Vural, a.g.e. 38

piyasalarda optimum kaynak tahsisinin sonucunda toplumsal refahın artması ekonomik etkinliği ifade eder. Ekonomik etkinliğin sağlanması için iki farklı koşulun sağlanması gereklidir.²⁷

Etkinlik, kaynakların herhangi bir zaman dilimi içerisindeki dağılımı açısından statik etkinlik ve kaynakların zaman dilimleri arasındaki dağılımı açısından dinamik etkinlik olarak ikiye ayrılabilir. Diğer taraftan, etkinlik aynı zamanda kurumsal tercihlerle alakalı bir konudur ve bu ayrımlar dikkate alındığında yetkinliği ve vekâlet sorunlarının dikkate alınmasını gerektirir²⁸

1.3.1. Statik Etkinlik

Rekabet, kaynakların, israf edilmeksizin, en verimli bir biçimde ve teknikte üretime tahsis edilmesini (üretimde etkinlik), tüketicilerin ihtiyacı olan mal ve hizmetlerin, o mala ve hizmete atfettikleri iktisadi değere uygun dağılımının gerçekleştirilmesini (kaynak dağılımında etkinlik) ve sınırsız ihtiyaç ve farklı zevkleri karşılamak için teknoloji, ürün ve üretim süreçlerinde sürekli iyileştirmelerde bulunmayı (dinamik etkinlik) sağlar. Mevcut kaynakların belirli bir teknoloji ve zaman dilimi içinde mümkün olan en yüksek üretimi sağlayacak şekilde kullanılması üretimde etkinliğe yol açarken mevcut gelirlerin belirli bir tercih yapısına göre ve en fazla tatmini sağlayacak biçimde belirli mal ve hizmetlere ayrılması tüketimde etkinliğin ortaya çıkmasına yol açar. Statik etkinlik kavramı içine çok sayıda etkinlik tanımı girmektedir: Mevcut üretim faktörleri (girdi) ile mümkün olan en yüksek katma değer (çıktı) yaratılıp yaratılmadığı teknik etkinliği; üretim kaynaklarının ne ölçüde israf edilmeden kullanıldığı kaynak kullanımında etkinliği; üretim faktörlerinin hizmet sunum alanlarına ne ölçüde adil dağıtıldığı kaynak dağıtımında etkinliği (allocative efficiency); organizasyonda toplam maliyetlerin ne ölçüde minimize edildiği maliyet etkinliğini; bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı dolayısıyla maliyetlerin ne ölçüde azaltılıp üretimin ne kadar artırılabilirdiği teknolojik etkinliği ve ölçekteki büyümenin birim başına ortalama maliyetleri ne ölçüde etkilediği ölçek etkinliğini ifade eder.²⁹

²⁷ Ç. Çakal, **Doğal Tekellerde Özelleştirme ve Regülasyon**, Uzmanlık Tezi, Ankara :1996, ss.1-2.

²⁸ Aktan ve Vural, a.g.e. 43

²⁹ Aktan ve Vural, a.g.e. 45

1.3.2. Dinamik Etkinlik

Kaynakların bugün ile gelecek arasındaki dağılımının etkin olup olmadığı, sahip olunan rekabet gücü ve yaşam kalitesinin gelecekte de sürdürülüp sürdürülemeyeceği dinamik etkinlik kavramı ile açıklanabilir. Bu nedenle Dinamik Etkinlik, firmaların yeterince Ar-Ge faaliyetlerinde bulunup bulunmadığı, yenilik ve icatlarda bulunma kapasitesinin olup olmadığı, içinde bulunulan ekonomik ortamın yenilik ve icatları ne ölçüde özendirmediği, firmaların rakiplerine kıyasla fiyat dışı rekabet belirleyicilerinde (farklılaşma, yenilik ve icatlar, kapsam ekonomileri, müşteri memnuniyeti) ne kadar üstün olduğu gibi konular üzerinde odaklanır. Yenilik ve icatların hızlı ve kârlı bir şekilde ticarileştirilmesi uzun vadede etkinliği artıracak en önemli faktörlerden biridir. Firmalar uluslararası rekabet güçlerini yenilik ve icatta bulunarak ve kaliteyi artırarak geliştirebilirler. Yenilik ve icatlar, hem teknoloji ve metotları, hem de yeni ürünleri, yeni üretim metotlarını, yeni pazarlama yollarını ve yerli müşteri gruplarını içerir. Rekabetçi yenilik ve icatları teşvik etmede ev sahibi ülkenin rolü bir endüstrinin rekabetçi avantaj elde etmesinde son derece önemlidir.³⁰

1.4. Rekabet Politikasının Amacı

Rekabet politikası, piyasa sisteminin işleyişine, yani rekabete işlerlik ve geçerlilik kazandırmak, tüketicileri rekabeti bozucu uygulama, oluşum ve politikalara karşı korumak ve verimliliği arttırmak yoluyla tüketici refahını ve ulusal firmaların yabancı rakiplerine kıyasla rekabet güçlerini azamileştirmek için devletin aldığı her türlü önlem olarak tanımlanabilir.³¹

Dolayısıyla rekabet politikasının amacı, bir yandan rekabeti artırmak ve ekonomik etkinliği azamileştirmek; öte yandan, piyasa ekonomisinin fonksiyonel işlerliğini sağlamaktır.³²

Bu politika, öncelikle enerji, posta, telekomünikasyon ve demiryolu gibi doğal tekel niteliğinde olan ve bu nedenle özel kesimin sermaye, bilgi, tecrübe ve teknolojik donanım yetersizliği nedeniyle üretimde bulunamadığı veya tekelleşme eğiliminin yüksek olduğu endüstrilerde rekabeti sağlayacak ve tüketicileri koruyacak düzenlemelerde

³⁰ Aktan ve Vural, a.g.e. 51

³¹ Graham Bannock, **Dictionary of Economics**, TBMM Kütüphanesi, Ref.330.3 B254, Ankara: s.80.

³² Hüsnü Erkan, **Sosyal Piyasa Ekonomisi**, İzmir: 1987, s.174.

bulunmayı içerir. Daha önceleri devlet tarafından sunuldukları halde özelleştirmeler sonucu özel kesimin faaliyetleri ne açılan ya da korumacılık uygulamalarının gevşetilmesi veya ortadan kaldırılması sonucu dış rekabete açılan endüstriler, rekabet politikası amaçları doğrultusunda çeşitli düzenlemelere tabi tutulabilir.

Teknolojik ilerlemeler ve iktisâdi gelişme sonucunda doğal tekelleşim niteliğinde olan endüstriler değişmekte ve bu özelliklerini yavaş yavaş kaybetmektedirler. Mesela, günümüzde mobil telefon, sabit telefon hatları ve işletmeciliğine ciddi bir rakip haline gelmiştir. Ancak, gelişen teknoloji, modern iletişim ve ağlara dayalı endüstriyel yapı firmaların bağlantı kurabilmesi ve temel hizmetlere ve önemli müşteri gruplarına erişimleri açısından yeni sorunlar ortaya koymaktadır. Birbiriyle kıyasıya rekabet eden çok sayıda firma söz konusudur ve piyasada yerleşik olarak faaliyet gösteren büyük firmaların rakip firmaların kendi ağlarına girmeleri ve mevcut ve potansiyel müşterileriyle temas kurmalarına izin vermeleri için geçerli bir sebep ya da en azından çıkarları yoktur.

Rekabet politikasının başlıca fonksiyonlarını şu şekilde özetleyebiliriz. İlk olarak, rekabetin ortadan kalkması veya serbest piyasa düzeninden sapmaların olması durumunda tüketicilerin refahında azalma meydana geleceği ve risk almayı seven, saldırgan stratejiler uygulayan, esnek ve yeniliklere açık yeni ve küçük firmaların piyasaya girmelerini ve böylece orta ve uzun vadede ekonominin bir bütün olarak rekabet gücünün artmasını sağlayacak firmaların piyasaya girişi engelleneceği için piyasada rekabet koşullarına işlerlik kazandırılmasında kamu yararı söz konusudur ve bu nedenle rekabet politikası uygulamalarına başvurulabilir.

Rekabet politikası, ikinci olarak rekabeti azaltan firmalar arası anlaşmaların engellenmesine yönelik önlemleri kapsar. Tüketicilerin refah kaybına yol açan kartel veya benzeri anlaşmaların engellenmesi bu politikanın temel unsurlarından biridir.

Rekabet politikası üçüncü olarak, hakim piyasa pozisyonunun kötüye kullanılmasının engellenmesine çalışır. Piyasada hakim bir pozisyon elde eden firmalar çeşitli stratejiler uygulayarak bu pozisyonlarını kötüye kullanmak isteyebilirler. Örneğin, rakiplerinin pazar payını azaltmak veya piyasa dışına itmek için fiyatları aşırı ölçüde düşürebilirler, rakiplerinin ihtiyaç duyduğu girdileri sunmayı reddedebilirler ya da tüketicileri paket halinde mal ya da hizmet almaya zorlayarak tüketici refahını azaltabilirler. Ancak, haksız rekabete yol açmayan nedenlerle yani üstün performans, yenilik ve icatlarda bulunma, üstün stratejiler takip etmek ve verimliliği artırmak gibi

yollarla piyasada güçlü bir konuma sahip olan veya piyasa payını artıran firmalara karşı rekabet politikası ile tedbir alınması gerekmez. Zira bu şekildeki üstünlük meşru ve yasal niteliktedir.

Rekabet politikası son olarak, şirket satın alma ve birleşmeleri yoluyla piyasa tekelleşmenin meydana gelmesini engellemeye çalışır. Şirket satın alma ve birleşmeleri ölçek ekonomilerine yol açmak suretiyle iktisadi verimlilik ve etkinliği artırabilir. Bu tip uygulamalar birbirine zıt iki önemli sonuç meydana getirdiği için rekabet politikası yoluyla piyasadaki tekelleşmenin önlenmesi ile birleşme ve satın almaların ortaya çıkardığı uluslararası rekabet gücü avantajından yararlanma arasında bir değiş tokuşun meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bu nedenle rekabet politikası birleşme ve satın alma meydana gelmeden tekelleşme ihtimalini bertaraf edecek tedbirlerin alınması ve bu işlemler gerçekleştikten sonra tekelleşmenin meydana gelmemesi kontrol sistemlerinin devreye sokulmasını gerektirir.

Rekabet üretici ve tüketicilerin refahını artıran bir unsurdur. Ancak fiyat dışı rekabetin yoğunluğu ve önemi rekabet sonucunda ulaşılan refahın da çok umutlu olmasını gerektirmektedir. Bu unsurların pek çoğu ölçülemez nitelikte olması ve değer yargularını bünyesinde barındırması nedeniyle, rekabet hukuku ve politikasının ulaşmak istediği amacın belirlenmesinde etkinliğin iyi şekilde tanımlanması gereklidir.³³

Bu noktada AB'nin esinlendiği üç ilke önemlidir:

- 1-) Rekabet kuralları rekabet edenleri korumak için değil etkinliği artıracak rekabet sürecini gerçekleştirmek için formüle edilmelidir.
- 2-) Rekabet sürecinde ortaya çıkabilecek engeller kaldırılarak gerçekleştirilmesi pratikte çok zor tam rekabet yerine pratikte gerçekleşebilir bir rekabet, yani firmaların stratejilerinden emin olmadıkları ve bu nedenle belirsizlik içinde hareket ettikleri rekabet süreci olan pratik (uygulanabilir) rekabet tanımlanmalıdır. Bu tercih kaynakların mobilitesini artırır, üretici ve tüketiciye alternatif tercihler sunar ve üretim ve dağıtım süreçlerinde en iyi ekonomik uygulamaların kullanılabilmesine olanak sağlar.
- 3-) Rekabet politikası ekonomik etkinliğin yanı sıra tek pazarın gerçekleştirilmesinde bir araç olarak kullanılabilir.

³³ Markku Stenborg, **Forest for the Trees: Economics of Oligopolistic Dominance**, 2003, s.50.

Rekabet politikasının rolü Medalla'yı takip ederek başka bir bakış açısıyla ele alınabilir. Gerçek hayatta tam rekabet modelinin bir çok endüstrilerde gerçekleşmesinin olanaksızlığı nedeniyle rekabet politikasının amacı tam rekabeti gerçekleştirmek yerine etkin rekabeti gerçekleştirmek olmalıdır. Bu açıdan rekabet politikasının iki temel amacı olabilir:³⁴

4-)Herhangi bir işletmenin istismar edebileceği büyüklük ve koşullarda bir piyasa gücüne sahip olmamasını sağlamak.

5-)Rekabet sürecinin etkin bir şekilde işlemesi ve rekabetin, kendisinden beklenen olumlu fonksiyonların yerine getirebilmesini sağlayacak piyasa başarısızlıklarını asgariye indirebilme yeteneğine sahip rekabet kurallarını oluşturup uygulamak. Rekabet politikası, potansiyel firmaların piyasaya girişi önündeki doğal olmayan engelleri ortadan kaldırmak suretiyle piyasaları daha fazla yarışılabilir bir hale getiren bir enstrümandır. Firmaların rakipleri karşısında haksız rekabet oluşturarak mevcut koşullardan ve sahip oldukları olanaklardan daha fazla yararlanmalarına yol açan ticari kısıtlama ve engeller söz konusu ise bu engelleri ortadan kaldırmak ve firmaların hakim durumlarını istismar etmelerini önlemek yoluyla onları disipline etmek de rekabet politikasının bir diğer rolüdür. Nihayet rekabet politikası, piyasada yer alan bazı yapısal sorunlar nedeniyle bazı firmaların sahip oldukları gücü istismar etmeleri söz konusu ise rekabeti bozan firma davranışlarını cezalandıracak ve piyasaya yön verecek rekabet kurallarını oluşturmak suretiyle rekabetten elde edilecek azami yararın açığa çıkmasına imkan sağlar.

Rekabet politikası uygulanırken izlenecek yol şekil yardımıyla açıklanabilir. Öncelikle, piyasada potansiyel olarak rekabeti bozucu ölçüde piyasa gücüne sahip firma ya da firma gruplarının var olup olmadığı belirlenir. Eğer önemli düzeyde piyasa gücüne sahip oluşumlar söz konusu ise bunların sahip oldukları bu gücü nasıl kullandıkları tespit edilmelidir. Kamu kesimince uygulanan politikalar (korumacı politikalar, bazen dış ticaret politikasının bizzat kendisi) ulusal ve bazen yerleşik firmalara rakiplerine kıyasla ilave avantajlar sağlayabilir. Ancak kamusal politikaların dışında da firmalara yüksek bir piyasa gücü ve dolayısıyla rekabeti kendi lehlerine bozmak için ek üstünlükler sağlayan başka

³⁴ Evlinda M. Medalla, **Philippine Competition Policy in Perspective**, Philippine Institute for Development Studies, Discussion Paper Series No: 2002-25, December 2002. s.7.

nedenler de söz konusu olabilir. Bu nedenle firmaların yüksek piyasa gücüne sahip olmalarına neden olan faktörlerin bilinmesi önem taşır. Piyasaya girmek isteyen potansiyel rakiplerin önündeki engellerin kaynağı nedir? Piyasaya giriş engellerini yerleşik firmalar mı oluşturuyor, yoksa yapısal faktörler mi mevcuttur? Bu sorulara verilecek doğru cevaplar rekabet politikasının başarısı açısından kritik bir öneme sahiptir. Gerçekten de mevcut firmalar piyasa güçlerini diğer firmaların piyasaya girmesini engellemek için kullanabilirler (dışlayıcı istismar) ya da rekabet sürecinin doğal bir sonucu olarak verimlilik ve etkinliklerini artırmak yoluyla rakiplerine onların piyasaya girmelerini engelleyebilecek düzeyde bir üstünlük kurabilirler. Verimlilik artışı yoluyla meydana gelen engeller rekabet politikası açısından bir sorun teşkil etmese de piyasa gücünün diğer firmaları piyasadan dışlayacak şekilde kötüye kullanılması rekabet politikası ile engellenmesi gereken bir firma davranışıdır.³⁵

1.4.1. Rekabet Politikasının Uygulanması

Önceki açıklamalarımızda belirttiğimiz üzere rekabet politikası, piyasanın etkin bir şekilde işlemlerini engelleyen, ekonomik zarar veya sapmalara yol açan ya da firmaların ve/veya ulusal ekonominin performansını zayıflatan eylem ve durumları önlemeyi amaçlar. Rekabet politikası, rakipler arasında meydana gelen anlaşmalar veya rakiplerine çeşitli araç ve yöntemlerle üstünlük sağlayarak rakipleri piyasa dışına itmek gibi rekabeti engelleyici şekilde davranan firmaları caydırır. Firmaların kartelleşme ve dikey engeller oluşturmaları gibi rekabeti bozucu faaliyetlerinin piyasa mekanizmaları ile düzeltilmesine genelde olanak yoktur. Bu gibi durumlarda rekabet politikasının uygulanması rekabeti teşvik etmek ve piyasanın etkinliğini artırmak için etkin bir araç olarak kullanılabilir. Rekabet politikası ve rekabet hukuku yapısal veya davranışsal olarak nitelenen bir dizi aracı içerir. Yapısal araçlar, rekabeti önemli ölçüde azaltan veya hakim pozisyon yaratan veyahut bu durumu güçlendiren birleşmeler ile alakalı araçlardır. Davranışsal araçlar, fiyatların sabitlenmesi ve diğer hileli (danışıklı dövüş) düzenlemeleri, dikey engelleri ve hakim piyasa pozisyonunun kötüye kullanılması gibi firma davranışları ile ilgilidir. Rekabet hukukunda fiyatların sabitlenmesi, üretimin sınırlandırılması, ihalelerin ve açık artırmaların engellenmesi veya piyasaların bölüşülmesi gibi birden fazla firma arasında rekabeti bir şekilde engelleyen anlaşmalar gelişmiş ülkelerin çoğunda illegal

³⁵ Medalla, a.g.e. 8.

kabul edilerek yasaklanmakta ve cezai yaptırımlara tabi tutulmaktadır. Dikey engellere yönelik rekabet hukuku uygulamaları ülkeden ülkeye değişmekle birlikte olay bazında rekabetin engellenmesi dikkate alınarak rekabet hukuku kuralları uygulanmaktadır.³⁶

1.4.2. Rekabetin Desteklenmesi

Rekabet, firma davranışları ve piyasada meydana gelen çeşitli oluşumlar yoluyla engellenebileceği gibi kamu kesiminin uyguladığı çeşitli politikalardan ve müdahalelerden de olumsuz yönde etkilenebilir. Günümüzde stratejik ticaret politikaları ile ulusal firmaların yabancı ülkelerdeki faaliyetleri ve rekabet güçleri birçok devlet tarafından desteklenmektedir. Kamu kesimi, rekabetin korunması için yurtiçi piyasada, piyasaya giriş ve çıkışların önündeki engelleri optimal düzeye çekmek, piyasanın etkinliğini artıran deregülasyon faaliyetlerine girişmek, iç piyasadaki rekabeti en iyi duruma yükseltecek ölçüde ticarete serbestleşmeye izin vermek ve piyasaya yönelik gereksiz müdahaleleri asgariye indirmek yoluyla rekabeti destekleyebilir.

Rekabetin desteklenmesi, "rekabet otoritesinin diğer kamu kurumları ile sürdürdüğü ilişkiler yoluyla ve rekabetin yararları konusunda kamuoyunu bilinçli hale getirerek, yani rekabet hukukunun uygulanması dışındaki araçlar kullanılarak iktisadi faaliyetlerin daha rekabetçi bir ortamda gerçekleşmesini teşvik eden tüm faaliyetleri" içerir. Rekabetin desteklenmesi rekabet hukukunun uygulanmasının dışında kalan faaliyetleri içerir. Bu faaliyetler diğer kamu kurumları tarafından gerçekleştirilen uygulama, düzenleme ve politikaların rekabeti artırıcı bir şekilde uygulanmasını ve ekonomik birimlerin, kamu kurumlarının ve halkın rekabetin yararları ve rekabetin korunmasında rekabet politikasının taşıdığı önem konusunda aydınlatılmasını sağlamak ile alakalıdır.³⁷

Rekabetçi piyasa ekonomisi fiyatları marjinal maliyete yakın bir seviyeye indirerek tüketici refahını artırır; kaynakların ekonomide en optimal bir şekilde tahsis edilmesini sağlayarak toplumsal refahı yükseltir; teknolojik yenilikleri teşvik eder, ürün kalitesini artırır, ürün çeşidini artırır, ürünlerde farklılaşmaya yol açar ve verimlilikte önemli ilerlemeler meydana getirir. Ancak bazı faktörler rekabetçi piyasa mekanizmasının

³⁶ Jae-Woo Kim ve Bernard J. Phillips, **Competition and Economic Development**, Seoul Competition Workshop, 2003, s.7.

³⁷ ICN, **Advocacy and Competition Policy**, Report prepared by the Advocacy Working Group, ICN (International Competition Network)'s Conference, Naples, Italy: 2002. s.25.

kapsamını daraltıcı yönde bir etki oluşturabilirler. Bu unsurların bir kısmı kurumsal niteliktedir (piyasalar düzgün çalışmak için güçlü kurumlara ihtiyaç duyar); diğerleri ise asimetrik bilgi, dışsallıklar, piyasa gücünün belirli ellerde yoğunlaşması gibi piyasa aksaklıklarıdır. Kamu müdahalesi ve regülasyonlar piyasa aksaklıklarını ortadan kaldırmayı ve rekabet ortamının tesisini amaçlar. Ölçek ekonomileri, dışsallıklar ve diğer piyasa başarısızlıklarının rekabeti işlevsiz bırakması durumunda regülasyonlar son derece gereklidir; ancak, mevcut piyasa aksaklıklarının çok fazla soruna yol açmadığı durumlarda doğru olan hareket piyasa aksaklıkları ile yaşamak mıdır, yoksa kendi aksaklıklarını beraberinde getirecek düzenlemeleri benimsemek midir? Teknolojik gelişmeler ölçek ekonomilerini zayıflattığı sürece rekabetin uygulanabilirliği artmaktadır. Öte yandan regülasyonlar bir defa yürürlüğe konduğu zaman onları devre dışı bırakmak uzun yıllar almakta ve zor olmaktadır. Keza regülasyonlarla ilgili kritik süreç zaman alıcı ve yavaş işlemektedir. Bu durum ise rekabetin desteklenmesinin önemini artırmaktadır.³⁸

1.4.3. Korumacı Politikalar Ve Rekabet Politikası

Birçok gelişmekte olan ülkede aktif ve müdahaleci sanayi politikası uygulamalarının, genelde sanayinin, özelde ise belirli sektörlerin iktisadi büyüme ve uluslararası rekabet gücünün artırılmasında etkin bir politika ve araç olarak kullanılması eğilimi yaygındır. Bu türden korumacı ve müdahaleci politikalar iki grup altında değerlendirilebilir:³⁹

- Bebek Endüstri Tezi ve
- Stratejik Ticaret Teorisi (STT).

1.4.3.1. Bebek Endüstri Tezi

Bebek endüstri tezi, iktisadi kalkınma ve ulusal firmaların yabancılara kıyasla rekabet güçlerini artırmak amacıyla devletin dış ticarete müdahale etmesi gerektiğini varsayar. Bu tez, ölçek ekonomileri, tecrübe, bilgi birikimi ve teknolojik üstünlük gibi nedenlerle rakiplerine karşı dezavantajlı konumda olan bir endüstrinin, ileride gelişip karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmasını sağlayacak optimum büyüklüğe veya optimum

³⁸ Aktan ve Vural, a.g.e. 64

³⁹ İstiklal Y. Vural, **Globalleşmenin Vergileme ve Vergi Sistemleri Üzerindeki Etkileri**, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt II, Sayı 2, Ocak 2001, ss.243-257.

üretim düzeyine ulaşıncaya kadar, dış rekabete karşı korunmasını öngörür. Bebek endüstri argümanı yurt içinde bazı sapmaların ortaya çıkmasına neden olabilir. Bu sapmalar nedeniyle özel sektör yeni endüstri dallarına yeterli yatırım yapmaktan kaçınabilir; dışsallıkların olması durumunda özel sektörün kazancı sosyal faydadan daha az olabilir veya sermaye piyasasının gelişmemesi nedeniyle yeni endüstrilere yapılan yatırımların maliyeti çok fazla olabilir.⁴⁰

Bebek endüstri tezinde, endüstrinin gelişmesinin her safhasında, genellikle dışsal ekonomileri kapsayan bir öğrenme sürecinin olduğu varsayılır. Yeni endüstriler bu öğrenme süreci sayesinde, olumlu dışsal ekonomilerden ve optimum üretim hacmine yaklaştıkça pozitif içsel ekonomilerden faydalanarak, yabancı firmalarla rekabet edecek düzeye ulaşırlar. Bu nedenle, bebek endüstri görüşü temelde serbest ticareti reddetmez. Koruma ve kamu müdahalesi Öğrenme ve optimum üretim hacmine ulaşma süreci ile sınırlıdır, eğer bir ülke karşılaştırmalı dezavantaja sahip olduğu malları yaparak öğrenme süreci sonucunda rekabet edebilecek bir şekilde üretmeyi öğrenirse, uzun vadede, bu mallarda uzmanlaşarak öğrenme sürecinin maliyetleri azaltmasıyla göreceli bir üstünlük geliştirerek kazanç sağlayabilir.⁴¹

Yeni kurulan veya uluslararası alanda gelişmesi umulan endüstrilerin korumacı politikalarla desteklenmesi konusunda dikkate alınması gereken bazı çekinceler bulunmaktadır.⁴²

Öncelikle, dünya piyasalarında başarılı bir şekilde rekabet edebilecek ve gelecekte başarılı olabilecek sektörlerin doğru bir şekilde tespit edilmesi son derece zordur ve ayrıca bu tespit işlemini kamu sektörünün özel sektörden daha iyi yerine getireceği varsayılarak kamunun bu anlamda piyasaya müdahalesine olanak tanınmaktadır; geliştirilmesi düşünülen bebek endüstrilere harcanan kaynaklar daha fazla başarılı olma ihtimali olan diğer sektörler için de tahsis edilebileceğinden bebek endüstrilerin korunması ile ilgili uygulamaların rasyonel uygulamalar olduğunda kuşkular vardır; koşulların değişmesiyle birlikte korunmakta olan endüstri uluslararası alanda başarılı bir şekilde rekabet edecek hale gelse bile koruma nedeniyle ülkedeki tüketicilerin ve yabancı üreticilerin kaybına karşı kazanç elde eden üreticilerin lobicilik faaliyetleri

⁴⁰ Vural, a.g.e. 250.

⁴¹ Lipsey ve Diğerleri, a.g.e. 792.

⁴² Beth V. Yarbrough ve Robert M. Yarbrough, **The World Economy: Trade and Finance**, Third Edition, Philadelphia: The Dryden Press, Harcourt Brace College Publishers, 1994, s.264-265.

sonucunda, bebek endüstri argümanı,geçici korumayı öngörmesine rağmen, bir defa oluşturulan korumayı yürürlükten kaldırmak güçtür; ve son olarak, bu argüman ile oluşturulan korumacı politikaların problemi çözmek için en iyi yol olduğu konusu da tartışmaya açıktır .⁴³

1.4.3.2. Stratejik Ticaret Teorisi

Stratejik Ticaret Teorisi, uluslararası ticarete globalleşen endüstri ve şirketlerin temelde oligopol bir yapı meydana getirdikleri ve şirketlerin arasında kar maksimizasyonunu sağlamak için stratejik bir ilişkinin olduğu ilişkinin varsayımları altında yabancı hükümetler misillemeye başvurmazlar ise, ihracat sübvansiyonları ve tarifeler gibi ticaret politikası araçlarıyla yapılacak bir kamu müdahalesi ile uluslararası ticarete ortaya çıkan oligopol kârının yabancı firmalardan yerli firmalara aktarılabileceğini ve böylece ülkenin kazançlı çıkabileceğini varsayan bir teoridir.⁴⁴

Günümüzde, uluslararası ticarete ve dış yatırımlarda oligopolcü kurumların önemi artmış, uluslararası ticaret çok uluslu şirketlerden oluşan uluslararası bir endüstriyel organizasyon haline gelmiş ve dünya çapında şirket birleşmeleri hız kazanmıştır. Öte yandan, gelişmiş ülkelerde (GÜ) üretim sübvansiyonları, kontrol ve regülasyon politikaları yönündeki uygulamalar artmış ve birçok ülkede ticaret politikaları tarife dışı korumacı uygulamalar şeklinde ortaya çıkmıştır. Sonuçta, uluslararası ticaret oligopolcü firmaların ve bu tip organizasyonların destekçisi olan devletlerin rol aldığı stratejik bir oyuna dönüşmüştür.⁴⁵

Stratejik ticaret teorisi (STT), uluslararası ticarete oligopolistik yapı ve korumacı politikalar nedeniyle eksik rekabetin söz konusu olduğunu ve eksik rekabet şartlarında serbest ticaretin optimal bir çözüm olmayacağını ileri sürer. Ülkenin refahının artması oligopolcü firmaların uluslararası ticaretten elde edecekleri maksimum karın kamusal müdahalelerle yurtiçine aktarılmasına bağlıdır. Uluslararası ticarete hakim olan durum eksik rekabet olduğuna göre firmalar tam rekabet koşullarında elde edebilecekleri kârdan daha fazlasını, elde etme imkanına sahiptirler. Ticaret ve rekabet politikası ile

⁴³ Aktan ve Vural, a.g.e. 72

⁴⁴ W. Max Corden, **International Trade Theory and Policy: Selected Essays of W. Max Corden**, Cheltenham: Edward Elgar, 1992. s.274.

⁴⁵ J. David Richardson, **The Political Economy of Strategic Trade Policy**, International Organization 44/1, Winter, 1990, s.111.

uluslararası ticaretten kaynaklanan bu normalüstü kârlardan daha fazlasını elde etmek mümkün olabilir. Teori, uluslararası ticaretin stratejik bir oyun olduğunu ve kamusal müdahalenin bu oyunun bir parçası olması gerektiğini savunur ve müdahalenin optimum şeklinin nasıl olması gerektiğini ortaya koyar.⁴⁶

Bu teoriye göre kamusal müdahale iki ana konuda gereklidir. Uluslararası ticarete var olan oligopolistik yapıdan kaynaklanan getirileri yabancı firmalardan yerli firmalara aktarmak ve özellikle bilgi ve teknoloji üretme yoluyla dışsal fayda yayan sanayileri korumak.⁴⁷

Stratejik ticaret teorisi, belirli varsayımlar altında, kamusal müdahalelerle yabancıların uluslararası ticaretten elde ettiği kârı yerli üreticilere aktararak milli refahın artırılabilceğini savunur. Kamunun görevi milli refahın artırabilmesi için ticarete stratejik müdahaleler yapmak ve bu yolla milli şirketleri korumaktır. Büyük ölçek ekonomilerinin söz konusu olduğu faaliyetler, yaparak öğrenme süreci ve Ar-Ge faaliyetleri kamusal müdahalelere açık stratejik alanlardır.⁴⁸

Eğer bir sanayideki mal ve hizmet üretimi büyük bir ölçeği gerektiriyorsa ve tecrübe önemli ise yabancı piyasalara giriş ve yabancı firma ve hükümetlerin davranışları doğrudan yerel endüstrinin kârlılığını etkiler ve böylece iç piyasadaki şirket kârlılığı diğer ülkelerin ve firmaların eylemlerine bağımlı bir hale gelir. Yurt içindeki firmaların desteklenmesi ve dolayısıyla uluslararası karların yurt içine transferinin sağlanması için hükümetler ihracat sübvansiyonu ve benzeri tedbirlerle yerel firmaların rekabet gücünü artırabilir; bu firmaların dünya pazarlarından daha fazla pay almasını sağlayabilir ve böylece yabancı firmaları piyasa dışına itebilir.

1.5. Rekabetin Engellenmesi

Piyasalarda rekabetin oluşmasını engelleyen ve bu yönde tehdit ve tehlike oluşturan pek çok etken bulunmaktadır. Devletin müdahale etmediği bir ekonomide aksak rekabet piyasalarının oluşması her zaman yüksek ihtimal dâhilindedir. Rekabeti engelleyecek tehdit ve tehlikeler her şeyden önce kendi haline bırakılmış piyasalarda

⁴⁶ Kaluş Stegemann, **Policy Rivalry among Industrial States, What Can We Learn from Models of Strategic Trade Policy?**, International Organization. 43/1, Winter, 1989, s.75.

⁴⁷ Philip King, **International Economics and International Economic Policy: A Reader**, Second Edition, New York: McGraw-Hill, 1995, s.24.

⁴⁸ V. Milner ve David B. Yoffie, **Between Free Trade and Protectionism: Strategic Trade Policy and a Theory of Corporate Demands**, International Organization. 43/2, Spring 1989, s.244.

ortaya çıkar. Bunun yanı sıra devlet de çeşitli müdahaleci araçları kullanarak piyasada mevcut rekabeti daha da bozucu sonuçlar yaratabilir. Rekabete yönelik devletten kaynaklanan en büyük tehlike korumacılıktır. Devlet, negatif ya da pozitif koruma politikaları uygulayarak rekabetin önünde engeller oluşturur, haksız rekabet yaratır ve dahası çıkar gruplarının rant kollama faaliyetlerinin artmasına neden olur. Bu bölümde genel olarak devletten ve piyasadaki kaynaklanan ve rekabeti engelleyici sonuçlar doğuran tüm uygulamalar ve politikalar incelenmektedir.

Dar anlamıyla gümrük tarifesi ve kotalar aracılığı ile bir ülkeye ithalat akışının kısıtlanması anlamına gelen korumacılık, geniş anlamda, bir devletin kendi ülke ekonomisini yabancı ülkelerin rekabetine karşı korumak amacıyla uyguladığı iktisadi, mali ve dış ticaret politikaları olarak tanımlanabilir. İktisadi açıdan korumacılığın tersi anlama gelen kavram serbest ticarettir. İktisadi liberalizm şeklinde de adlandırılabilir olan serbest ticaret, uluslararası ticaretin mal ve hizmet akışını engelleyen herhangi bir iktisadi, mali veya dış ticaret politikası aracı ile kısıtlanmadığı veya ihracatın bu tip araçlarla teşvik edilmediği durumdur. Bu nedenle, yalnızca ithalat üzerine konan engeller korumacı araç ve politikaların bir kısmını oluşturur; ihracatı teşvik eden her türlü iktisadi faaliyet de geniş anlamda korumacı bir faaliyettir.⁴⁹

Korumacı araçlar, genel nitelikleri itibarıyla, tarife ve benzeri koruma araçları ve tarife dışı engel (TDE)'ler olmak üzere iki ana kümede toplanabilirler. Birinci kümede yer alan araçlar arasında tarifeler (gümrük vergileri), ihracat vergileri, çevre vergileri, dış ticaretten alınan her türlü fon uygulamaları ve vergi benzeri diğer uygulamalar yer almaktadır. TDE'ler ise tarifeler dışında kalan, ticareti kısıtlayıcı niteliğe sahip olan, herhangi bir malın ülke sınırları içerisine girmesi sırasında ve genellikle seçici bir tarzda uygulanan tüm tedbirler ile bu tip gümrük tedbirlerinin dışında kalan sübvansiyonlar, vergi imtiyazları ve tercihli kamu alımlarını içermektedir.⁵⁰

Bir endüstrinin korunup korunmadığını belirlemede kullanılan çeşitli yaklaşımlar söz konusudur.⁵¹

Birinci yaklaşıma göre, bir endüstride korumanın varlığını ortaya koyan en önemli gösterge nominal tarifinin pozitif olmasıdır. Ancak nominal koruma tarifelerinin

⁴⁹ Aktan, ve Vural, a.g.e.73

⁵⁰ OECD, **The Technology and the Economy: The Key Relationships**, Paris: OECD, 1992, s.225.

⁵¹ Corden, a.g.e. 225.

tüketim etkisi ile ilgili olmasına karşılık üretim etkisi konusunda etkili bir veri sağlamamaktadır. İkinci yaklaşım, korumanın tespitinde efektif tarifenin esas alınması gerektiğini savunur. Ticarete konu olmayan malların fiyatlarının veri olarak kabul edildiği ve döviz kurunun değişmediği bir durumda pozitif bir efektif tarifeye (koruma oranına) sahip olan bir endüstride kaynaklar korunan mal ve hizmetlere akar ve bu mal ve hizmetler korunmuş olur. Üçüncü yaklaşıma göre, her hangi bir endüstrinin gerçekten korunması için korumacı tüm araçların (tarife ve tarife dışı) ilgili endüstrideki katma değeri artırması gereklidir. Tam koruma (total protection) adı verilen bu yaklaşım, ticarete konu olan mal ve hizmetlerin yalnızca ticarete konu olmayan mal ve hizmetlere karşı korunmasının ilgili iktisadi faaliyette katma-değer ve üretimin artması için yeterli olamayacağını kabul eder. Zira pozitif bir efektif koruma olsa bile ilgili ticarete konu mal ve hizmetten daha fazla pozitif efektif korumaya sahip ticarete konu başka bir mal arasında ikame söz konusu olabilir. Dolayısıyla, bir endüstrinin tam korumaya sahip olabilmesi için ticarete konu olmayan mal ve hizmetlerin yanı sıra ticarete konu olan mal ve hizmetlere karşı da pozitif efektif korumaya sahip olması; başka bir deyişle, ikame edilmemesi gereklidir.⁵²

Son yıllarda korumacı uygulamalarda önemli bazı değişimler söz konusudur. Tarife ve kota gibi geleneksel araçlarda görülen serbestleşme eğilimlerine karşılık TDE'lerin kullanımında büyük bir artış gözlenmektedir. Bu eğilimin ortaya çıkmasında iki faktör önemlidir. Bunlardan ilki mal, hizmet ve finans piyasalarının küreselleşmesidir. Yeni finans araçlarının ortaya çıkması ve böylece finansal araçların çeşitlenmesi; gelişen teknolojinin sınır ötesi iktisadi faaliyetleri artırması, bu faaliyetleri engelleyecek araçların kullanılmasının zorlaştırılması sonucu özellikle hizmetler sektöründe uluslararası faaliyetlerin gelişmesi için yeni imkânları ortaya çıkarması ve sınır ötesi mal ve hizmet akımlarının maliyetlerini önemli ölçüde azaltması mal, hizmet ve finans piyasalarının entegre olmalarına, uluslararasılaşmalarına ve serbestleşmelerine yol açmıştır. İkinci önemli faktör, yeni sanayileşmekte olan ülkelerin saldırgan bir pazarlama ve ticaret politikası uygulayarak dünya ticaretindeki paylarını artırmalarıdır. Bu iki gelişme ülkelerarası ticari rekabeti artırmış ve özellikle gelişmiş ülke (GÜ)'ler yurtiçi sanayilerini korumak amacıyla tarife dışı ticari engelleri uygulamaya başlamışlardır. Sonuçta, mal ve

⁵² Corden, a.g.e. 226.

hizmet piyasalarında tarife dışı korumacılık eğilimleri yoğunlaşmakta ve emek piyasasında emeğin sınırlar arasında mobilitesi üzerindeki engeller devam etmektedir.⁵³

Gelişmekte olan ülkeler rekabet politikası konusunda yeterince tecrübeye sahip olmasalar ve tam rekabetin uzun vadede verimlilik artışlarında optimal olduğu konusunda genel bir şüphe söz konusu olsa da, mevcut global ekonomik ortam ve global düzeydeki ekonomik düzenlemeler çerçevesinde, gelişmekte; olan ülkelerin rekabet politikalarını oluşturup etkin bir şekilde uygulamalarında sayısız fayda vardır.⁵⁴

Son yıllarda meydana gelen; teknolojik ilerlemeler, ekonomik siyasi ve ideolojik değişiklikler sonucunda dünya ekonomilerinin entegrasyonunda büyük bir artış söz konusu olmuş ve bunun sonucunda ülkelerin hemen hemen tamamı her alanda büyük çaplı serbestleştirme faaliyetlerine girişmişlerdir. Özelleştirme ve deregülasyon çabaları sonucu gelişmekte olan ülkelerin çoğunda büyük yapısal değişiklikler meydana gelmiştir. Bu ülkelerin çoğunda özelleştirme öncesinde büyük ölçekli kamu işletmeciliği ve büyük doğal tekel piyasaları bulunmaktaydı. Özelleştirilen işletmelerin bir çoğunun zaten birer doğal tekel olması ve özelleştirme sonrasında piyasada ilave tekelleşmelerin meydana gelmesi iktisadi performansı azamileştirmek için uygun regülasyon ve rekabet politikalarının uygulamaya konulmasını gerektirmektedir. Öte yandan, kamu kesimindeki tekellerin yerini özelleştirme uygulamaları sonucu özel tekellerin almasının toplumsal refahı azaltma potansiyeli gelişmekte olan ülkelerin uygun rekabet politikalarını devreye koymalarını zorunlu kılmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerin sağlam bir rekabet politikasına sahip olmalarını zorunlu kılan nedenlerden birisi de son yıllarda dünya ekonomisini yeniden şekillendiren büyük çaplı uluslararası şirket birleşme ve satın alma faaliyet (BSF)'lerinin varlığıdır. (UNCTAD 2003) verilerinin de gösterdiği gibi 1980'li yılların ortalarında global GSYİH'nın yüzde 0.5'ini ancak bulan BSF'leri 2000 yılında yüzde 2'ye tırmanmıştır. BSF'leri rekabet üzerinde meydana getirecekleri iktisadi etkileri nedeniyle rekabet politikasının hedeflerini ve uygulamasını yakından etkileme potansiyeline sahiptir ve bu nedenle bu faaliyetler rekabet politikası oluşturulurken ve uygulanırken dikkatlice ele

⁵³ Corden, a.g.e. 227.

⁵⁴ Ajit Singh, Competition and Competition Policy in Emerging Markets: International and Developmental Dimensions, UNCTAD G-24 Discussion Paper Series. No: 18, September 2002. s.8-9.

alınıp değerlendirilmelidir.⁵⁵

Şirket birleşme ve satın alma faaliyetleri belirli iktisadi olaylara veya yasal düzenlemelere bağlı olarak dalgalanmalar şeklinde kendini gösteren ve son yüzyıla damgasını vuran büyük şirketlerin ortaya çıkmasını sağlayan oluşumlardır. İlk büyük BSF dalgası, 1890 yılında çıkarılan ve şirketlerin işbirliğine gitmelerini yasaklayan Sherman Antitröst Yasası'nın bir sonucu olarak ABD'nde 1890-1905 arasında meydana gelmiştir.⁵⁶

Bu ilk dalgada BSF'lerinin amacı piyasayı domine edecek tekelleri ortaya çıkartmak iken 1920'lerde, oligopol oluşturmak, 1960'larda holdingleşme ve 1980'lerde bu holdinglerin daha da büyüyerek global ölçekte oyuncular olarak sahneye çıkmasıydı. Nitekim 1990'larda hacimlerini artıran şirketler global ölçekte oyuncular haline geldiler. Yeni teknolojiler, globalleşme deregülasyon çabaları küresel düzeyde tüm piyasaları global aktörlere açık bir hale getirdi ve benzer güçlerdeki global oyuncular arasındaki rekabetin şiddetlenmesi günümüzdeki BSF'lerinin ortaya çıkmasına neden oldu. Öte yandan 90'lı yıllarda meydana gelen BSF'leri öncekilerden uluslararası niteliği nedeniyle de farklıdır. Nitekim daha önceki yıllarda meydana gelen bu türden faaliyetlerin temel özelliği ulusal ölçekte olmaları ve ulusal düzeyde güçlü oyuncular ortaya çıkarmaları iken 90'lı yıllarda BSF'lerinin büyük bir çoğunluğu global ölçekte meydana gelmekte ve global düzeyde güçlü oyuncuların çoğunun çok uluslu olmasına yol açmaktadır. Ayrıca son dönemdeki BSF'lerinin çoğu dolaysız yabancı yatırımlarla yakından bağlantılıdır. Özellikle gelişmiş ülkelerdeki faaliyetler dolaysız yabancı yatırımlar yoluyla gerçekleştirilmektedir.⁵⁷

1.6. Rekabet Politikası: Ülke Uygulamaları

Rekabet politikası, teoride "ikinci en iyi" olarak görülen bir politik seçenektir. Rekabet, ve özellikle tam rekabet koşullarının varlığı en optimal durum olarak kabul görür. Tam rekabet koşullarında, daha öncede değinildiği gibi, tüm piyasalarda çok fazla sayıda katılımcı söz konusudur; eksik rekabet piyasalarına rastlanmaz; dışsallıklar, doğal tekeller, bilgi asimetrisi yoktur; ekonomik ajanların tümü rasyonel davranır; firma-bireyler arasındaki sözleşmelerin uygulanmasını sağlayan mükemmel bir yargı erki vardır

⁵⁵ UNCTAD, **World Investment Report 2003: FDI Policies for Development-National and International Perspectives**, New York ve Geneva: United Nations, 2003.

⁵⁶ Singh, a.g.e. 9.

⁵⁷ Aktan ve Vural, a.g.e

ve gelir ve servet dağılımını ideale yaklaştırmak için transfer giderlerinde bulunan iyi işleyen bir yürütme organı devrededir. İdeal durumdan sapmaya yol açacak herhangi bir ihlalin olması durumunda rekabeti kısıtlayacak sınırlandırmaların devreye girdiği “ikinci en iyi” durum oluşturulmaya çalışılır. Tam rekabetten ne kadar uzaklaşırsa rekabeti tesis etmek ve rakiplerle rekabet koşullarında uluslararası piyasalarda yarışabilmeyi amaçlayan rekabet politikası uygulamalarından o ölçüde uzaklaşmış olur. Gelişmekte olan ülkelerin çoğunda yukarıda sıralanan ideal durumun mevcut olmaması bu ülkelerde rekabeti teşvik edecek politikaların bulunmamasına ve rekabeti sınırlandıracak uygulamalara ikinci en iyi seçenek olarak başvurulmasına neden olmaktadır.⁵⁸

Gelişmekte olan ülkelerin çoğu rekabet politikası ve rekabet hukukunu uygulayabilecek düzeyde güçlü bir yürütme erkine sahip değildir ve yaygın rant kollama faaliyetleri ve yozlaşma yürütme erkinin işini daha da zorlayan bir unsur olarak boy göstermektedir.

Ancak bu durum tüm gelişmekte olan ülkeler için aynı değildir. Singh'e göre yeni sanayileşmekte olan bir çok ülke, tam demokratik bir yapıya sahip olmasalar bile, güçlü ve etkin yürütme organlarına sahiptirler (Çin, Hindistan, Brezilya, Meksika ve Türkiye). Şeffaf olmayan bazı ülkeler çok büyük bir büyüme hızına ulaşırken (Çin ve Doğu Asya ülkeleri), çok yoğun yozlaşmanın olduğu bazı ülkelerde hızlı bir sanayileşme süreci gerçekleşmiş (Kore; 1970-80 arası ve İtalya; II. Dünya Savaşı sonrası) ve nihayet demokratik olmayan ve yoğun yozlaşmanın olduğu bazı ülkelerde ise yoksullukla mücadelede büyük başarılar elde edilebilmiştir. Bu sonuç kalkınma ile yozlaşma ve rekabet politikası da dahil ülkenin müdahaleci bir sanayi ve iktisat politikası uygulama yeteneği arasında açık ve güçlü bir ilişkinin olmayabileceğini ortaya koymaktadır.⁵⁹

Gelişmekte olan ülkeler yaşam kalitesini artırabilmek için uzun yıllar boyunca hızlı ve istikrarlı bir büyüme hızı gerçekleştirmek zorundadırlar. Başka bir ifadeyle gelişmekte olan ülkeler sadece iyi bir şey olduğu için rekabeti teşvik edecek bir rekabet politikasını uygulamaya koyamazlar rekabet politikasının mutlaka iktisadi kalkınmayı hızlandırması ve teşvik etmesi gereklidir. İktisadi kalkınma günümüzde büyük ölçüde özel kesimin yatırımda bulunmasını ve yüksek verimlilik ve rekabet gücü ile faaliyetlerini

⁵⁸ Jean-Jacques Laffont, **Competition, Information, and Development**, in Boris Pleškovic ve Joseph E. Stiglitz (Eds), Annual World Bank Conference on Development Economics 1998, Washington D. C.: The World Bank, 1998, s.237.

⁵⁹ Singh, a.g.e. 10.

sürdürebilmesini gerektirmektedir. Rekabet politikası yoluyla rekabetin büyük ölçüde teşvik edilmesi fiyat savaşlarına yol açarak özel kesimin kârlılığını azaltır ve sonuçta yatırımda bulunma isteğini ortadan kaldırır. Rekabetin eksik olması durumunda ise tekelleşme sonucu yüksek karlarla çalışmaya alışan özel sektörün aşırı yatırımda bulunması ihtimali ortaya çıkar. Böyle bir durumda özel kesimin aşırı kapasite kullanımını, aşın yatırımlarını kontrol etme devletin üstlenmesi gereken bir sorumluluk haline gelebilir. Öte yandan, global düzeyde, BSF'leri yoluyla, global aktörler olarak faaliyet gösteren çok az sayıdaki firma hemen hemen her sektörde oligopolcü bir yapılanma içerisinde faaliyet göstermekte ve elde ettikleri yüksek rantlarla yenilik ve icarlarda veya piyasaya giriş engelleri oluşturarak rekabet güçlerini hem cari dönemde hem de gelecekte artırma ve muhafaza etme potansiyeline sahip olmaktadır. Global firmalar güçlü hükümetlerinin her türlü desteğini arkalarında hissetmektedirler. Bu nedenle gelişmekte olan ülkeler iktisadi kalkınmalarını sürdürmelerini sağlayacak ve uzun dönemde yaşam kalitesinin artması için firmaların rekabet güçlerini artırmalarına olanak verecek kendi ülkelerinin özelliklerine uygun bir rekabet politikası (özgün ve optimal) belirleyip uygulamaya koymalıdır.

Bu tip bir rekabet politikası yurtiçinde büyük firmaların rekabet karşıtı davranışlarını sınırlandırmalı, uluslararası BSF'leri ve dolaysız yabancı sermaye hareketleri sonucu ortaya çıkan mega şirketlerin sahip oldukları ya da potansiyel olarak sahip olabilecekleri tekel gücünü kötüye kullanmalarını kısıtlayabilmeli ve iktisadi büyüme ve kalkınmayı teşvik etmelidir.⁶⁰

1.7. Rekabet Hukuku'nun Tarihi Gelişimi

Rekabet Hukuku'nun tarihsel gelişimini çok eski tarihlere kadar götürmek mümkündür. Ancak modern anlamda ilk rekabet yasasının 1890 yılında ABD'de kabul edildiğini düşündüğümüzde, Rekabet Hukuku'nun gelişimini bu tarihten itibaren incelemekte bir sakınca yoktur. Bu başlık altında Rekabet Hukuku ABD, AB ve Türkiye'deki gelişimiyle incelenecektir.

⁶⁰ Aktan ve Vural, a.g.e. 81

1.7.1. Rekabet Hukuku Yasaları

1.7.1.1. Sherman Yasası (Sherman Act)

Dönemin sorunlarına acil ve etkin çözüm getirmesi amaçlanan Sherman Yasası'nın gerek AT (Avrupa Topluluğu) Rekabet Hukuku, gerek ulusal Rekabet Hukuku kuralları üzerinde önemli etkileri olmuştur. Yasa tasarısını hazırlayan komisyonda yer alan Senatör Sherman'ın, "Nasıl ki bizler, siyasi otorite olarak, bir kralın bizi yönetmesini kabul etmedik; üretim, ulaşım ve yaşamın gereği olan her alanda ekonomik açıdan bir kral oluşmasını hoş görmemeliyiz, zira ekonomik güç er ya da geç siyasi güce dönüşür" sözleriyle, Kongreye sunulan Sherman Antitröst Yasası, o günden bu yana ekonomik yasanın Magna Carta'sı olarak nitelendirilmekte olup, temel olarak iki maddeden oluşmaktadır.

1-)Federe devletlerarası ya da ABD ile başka devletlerarası ticaret ve rekabeti sınırlar nitelikte olan, her türlü sözleşme, gizli anlaşma, tröst veya benzeri şekilde örgütlenme hukuka aykırıdır.

2-)Federe devletlerarası ya da ABD ile başka devletlerarası ticaretin bir alanında tekelleşen, tekelleşmeye teşebbüs eden ya da tekelleşmek için başkalarıyla sözleşme ya da gizli antlaşma yapan herkes suç işlemiş sayılır. Bu düzenlemelerle daha önceleri sadece sözleşmenin taraflarının ileri sürebilecekleri rekabet sınırlamaları genel olarak denetim altına alınmış ve suç sayılmıştır. Yorumu açık ve esnek ifadelerle kaleme alınmış olan Sherman Yasası, hangi kısıtlamaların rekabete aykırı bulunup yasaklanacağı ve hangilerinin hoş görülebileceği konusunda kararı mahkemelere bırakmıştır. Yasada belirtilmemiş olmasına rağmen, mahkemelerin yukarıda belirtilen bu soruyu yanıtlarken yorum faaliyetleri sonucunda içtihat hukukundan doğmuş olan iki önemli ilke, hem AB Rekabet Hukuku'nu; hem de ulusal rekabet hukuklarını etkileyerek Rekabet Hukuku'nun terminolojisinde önemli bir yere sahip olmuştur.

Bunlardan ilki, "per se" (koşulsuz) rekabete aykırılık halleridir. Bu ilke gereğince, bazı eylem ve işlemlerin rekabeti bozacağı öylesine açık ve tartışmasızdır ki, söz konusu eylemin rekabet üzerindeki etkilerini incelemeye gerek yoktur. Örneğin;

rakipleriyle pazar paylaşmak, ortak fiyat belirlemek koşulsuz rekabete aykırılık halleridir.⁶¹

“Rule of Reason” (Makul olma sebebi) ilkesi ise, koşulsuz rekabete aykırılıktan farklı olarak, söz konusu anlaşma veya fiilin rekabet üzerindeki etkilerinin araştırılmasını ve dolayısıyla bir ekonomik analizi gerektirmektedir. Aksi takdirde, Sherman Yasası’nın katı bir şekilde uygulanması her türlü sözleşmenin yasaklanması sonucunu doğurabilir. Rekabet kısıtlamalarından bir kısmı önemli boyutta olmayabilir ya da bunların olumlu etkileri olabilir. Bir başka deyişle, bu ilke çerçevesinde per se rekabete aykırı olmayan davranışların etkinlik üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri birlikte değerlendirilmekte; varılan sonuca göre söz konusu sınırlamaların hoş görülüp görülemeyeceğine ilişkin sınır çizilmektedir.⁶²

1.7.1.2. Clayton Yasası

Sherman Yasası oldukça genel bir üslupla ele alınmış olduğundan Clayton Yasası, Sherman Yasası’nı daha netleştirmek ve güçlendirmek için kabul edilmiştir.⁶³

Clayton Kanunu ile rekabeti kısıtlayıcı etkiye sahip belirli uygulamalar, bunların işbirliği, danışıklı işlemler ya da tekel kurma veya tekel kurmaya teşebbüs olup olmadıklarına bakılmaksızın, özellikle tasrih edilerek yasaklanmıştır. Zira bu konuda ortak payda, yasaklanan davranışın rekabeti önemli derecede engellemesi veya engelleyebilecek olması ya da tekel uygulamalarına yolaçacak nitelikte olmasıdır. Böylece bağlayıcı sözleşmeler, ayrımcı fiyat uygulamaları, rakip firmaların yönetim kurullarının aynı üyelerden oluşması yasaklanmıştır. Bu anlamda bir şirketin diğer bir rakip şirketin pay senetlerini tamamen veya kısmen iktisap ederek, rekabetin ortadan kaldırılması hukuka aykırıdır.⁶⁴ Bu kanunun asıl amacı, olası bir rekabet kısıtlamasına karşılık bugünden önlem almaktır. Yani ileride sınırlanması muhtemel olan rekabeti bugünden yasaklamaktır.⁶⁵

⁶¹ DPT, a.g.e. 7.

⁶² DPT, a.g.e. 8.

⁶³ Paul A. Samuelson ve William D. Nordhaus, Economics, 14th Edition, McGraw-Hill International Editions, Economic Series, 1992, s.345.

⁶⁴ Metin Topçuoğlu, **Rekabeti Kısıtlayan Teşebbüsler Arası İşbirliği Davranışları ve Hukuki Sonuçları**, Rekabet Kurumu Lisansüstü Tez Serisi No:7, Ankara: 2001, s.73.

⁶⁵ John H. Sherefield ve Irwin Stelzer, **The Antitrust Laws A Primer**, Oxford:Basil Blackwell, 1996, s.20.

1.7.1.3. Federal Ticaret Komisyonu Yasası

Beş üyeli Federal Ticaret Komisyonu; Federal Ticaret Yasası'nı ve Clayton Yasası'nın işleyişini daha da kolaylaştırmak ve güçlendirmek için oluşturmuştur.⁶⁶

Komisyon, kanuna aykırı bir rekabet uygulamasının varlığını öğrendiğinde resen harekete geçer ve ilgilileri soruşturma kapsamına alır. Komisyonun esas görevi, ticari faaliyetlerde rekabet kurallarına aykırı uygulamaların önlenmesi olduğundan, geniş yetkilerle donatılmıştır. Evvela komisyon kişilerin, kişi ortaklıklarının ve şirketlerin rekabet kurallarına aykırı uygulamalarına son vermelerini istemeye yetkilidir. Gerek hükümet yetkilileri; gerekse ilgili kimseler, Komisyona istediği tüm bilgileri ve belgeleri vermekle yükümlüdürler. Komisyonun görevlendirdiği kimseler, soruşturma kapsamındaki yerlere girmeye, her türlü belgeyi incelemeye, tanık dinlemeye yetkili kılındığından bu isteklere uymayan kimseler para veya hapis yahut hem hapis hem de para cezası ile cezalandırılırlar.⁶⁷

Komisyon tarafından verilen emirlere ilgililer uymak zorundadırlar. Aksi halde komisyon, verilen emrin yerine getirilmesini sağlamak üzere mahkemeye müracaat edecektir. Mahkemenin vereceği kararın temyizi mümkündür.

1.7.1.4. Diğer Yasal Düzenlemeler

Clayton Yasası'ndan sonra bu yasanın bazı bölümlerini değiştiren yasalar yürürlüğe girmiştir. Bunlardan birincisi, 1936 yılında yürürlüğe giren ve Clayton Yasası'nın fiyat ayrımcılığı ile ilgili bölümlerinde değişiklik yapan Robinson-Patman Yasası'dır.⁶⁸

Bu kanun, bir müteşebbisin aynı malı daha düşük bir fiyatla değişik bir isimle satmasına engel olmakta ve birçok başka halde rekabeti sınırlamaktadır. Bir diğeri ise, 1950 tarihinde yürürlüğe giren Celler-Kefauver Yasası'dır. Bu yasa da yine Clayton Yasası'nın devralmalara ilişkin hükümlerinde değişiklik yapmıştır.⁶⁹

⁶⁶ Campel R. Mc Connel ve Stanley L. Brue, **Economics (Principles, Problems and Policies)**, 13th Edition, McGrawhill, Inc., 1996, s.348.

⁶⁷ Connel ve Brue, a.g.e. 642.

⁶⁸ Earl W. Kinter, **An Antitrust Primer**, 2nd Edition, London: 1973, s.59.

⁶⁹ Don E. Waldman ve Elizabeth J. Jensen, **Industrial Organization, Theory and Practice**, Addison-Wesley Educational Publishers Inc., 1998, s.463.

1.7.2. Avrupa Birliği'nde Rekabet Hukuku

AB Rekabet Hukuku'na geçmeden önce, kısaca AB'nin oluşumu hakkında aşağıda bilgi verilmektedir.

1.7.2.1. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği birden bire ortaya çıkmış bir kuruluş değildir. Tersine oldukça uzun bir geçmişe sahiptir ve buna öncülük eden bazı gelişmeler vardır. Denilebilir ki, Avrupa birliğinin temel taşı 9 Mayıs 1950 tarihinde zamanın Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın yayınladığı ve Jean Monnet ile birlikte hazırladığı bir bildiri ile atılmıştır.⁷⁰

9 Mayıs 1950 tarihinde, dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman bir deklarasyon yayınlayarak, Ruhr Bölgesindeki zengin kömür ve çelik madenlerini, II. Dünya Savaşı'ndaki düşmanı Almanya ile birlikte işleteceklerini, bunun için "uluslarüstü" nitelikte bir örgüt kurulacağını ve isteyen "demokratik" Avrupa devletlerinin bu örgüte üye olabileceklerini ilan etmiştir. Böylece, ileride Avrupa Birliği'ne doğru gelişecek yolda ilk adım atılmıştır. Schuman Deklarasyonu'na İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un da olumlu yanıt vermeleri üzerine altı ülke, 18 Nisan 1951 tarihinde Paris'te imzalanan ve bu kentin adını taşıyan anlaşmayla, Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu (AKÇT) kurmuşlar ve bu anlaşma 23 Temmuz 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Daha sonra, 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Antlaşmaları'yla Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) kurulmuştur. Bu iki örgütün temelini atan Roma Antlaşmaları, 1 Ocak 1958'de yürürlüğe girmiştir. Avrupa bütünleşmesi çerçevesinde varlığını sürdüren AKÇT, AET ve AAET'nin daha sonra yönetim organları birleştirilmiş, bu üç örgüt hukuksal varlıklarını kaybetmeksizin "Avrupa Toplulukları" adını almıştır. 22 Ocak 1972 tarihinde İrlanda, Danimarka ve İngiltere'nin katılma anlaşmasını imza etmeleri ve bu anlaşmanın 1 Ocak 1973'ten itibaren yürürlüğe girmesiyle, Topluluk "Kuzey"e doğru genişlemiş, üye sayısı da dokuza yükselmiştir. Süreç içerisinde Yunanistan, İspanya ve Portekiz'in katılımıyla Topluluk "Güney"e genişlemiş ve üye sayısı 12

⁷⁰ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama**, 14.Baskı, İstanbul: 2001, s.221.

olmuştur. Daha sonra, Avusturya, İsveç ve Finlandiya'nın katılımıyla 1 Ocak 1995 tarihi itibarıyla Topluluk 15 üyeli hale gelmiştir.⁷¹

2004 yılında birliğe 10 yeni üye daha katılarak bu sayı 25'i bulmuştur. 4 aday ülke ise, müzakereler için sırada beklemektedir. Başlangıçta bir ekonomik entegrasyon hareketi olarak gelişen Avrupa Toplulukları, zamanla sosyal politikaları da kapsayan bir bütünleşme hareketine yönelmiş; 1985 yılında imzalanan Avrupa Tek Senedi ile Avrupa Toplulukları'nı kuran Paris ve Roma Antlaşmalarında önemli değişiklikler yapılarak, entegrasyon hareketine ekonomik boyut yanında sosyal boyut eklenmiştir.

1.7.2.2. Avrupa Birliği Rekabet Hukuku

Avrupa Topluluğu Rekabet Hukuku, Topluluğun kuruluş anlaşması olan Roma Antlaşması'nın 85-90. maddelerinde düzenlenmiştir. Avrupa Topluluğu'nu kuran Roma Antlaşması'nın 85, 86 ve 90. maddeleri Üye Devletler arasında mal ve hizmet ticaretinin serbestliğini sağlamak ve Ortak Pazar'a yoğun bir rekabet ortamı oluşturmak amacıyla rekabet kurallarını tanımlamaktadır. Kurucu Antlaşma'nın 85, 86 ve 90. maddeleri kapsamında Konsey ve Komisyonun tüzük, yönerge, görüş, duyuru ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) ve Bidayet Mahkemesi içtihatları, Topluluk Rekabet Hukuku'nun müktesebatını (içeriğini) oluşturmaktadır.⁷²

1.7.2.3. Avrupa Birliği Rekabet Hukuku'nun Kaynakları

Topluluk hukuk kaynakları; birincil kaynaklar, ikincil kaynaklar ve diğer kaynaklar şeklinde bir ayırımı tabi tutulmaktadır. Birincil Kaynaklardan Avrupa Toplulukları'nı ve birliğini kuran antlaşmalar, planlar, ekler, protokoller ve bunları değiştiren veya ekleme yapan antlaşmalar anlaşılır. Bunlara "Kurucu Antlaşmalar" da denilmektedir. Bazı yazarlarca, "Avrupa Topluluklarının Anayasası" olarak da adlandırılan Kurucu Antlaşmalar, devletler hukuku anlamında, uluslararası bir antlaşma hüviyetinde yani bir devletlerarası tasarruf niteliğindedir. Oysa ikincil kaynakların topluluk içi tasarruflar olarak, Kurucu Antlaşmaların öngördüğü hedef ve yenilikler çerçevesinde ve belirlenmiş usule göre topluluk organlarınca çıkartıldığı görülmektedir.

⁷¹ Haluk Günöğür, *Avrupa Topluluğunda ve Türkiye'de Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler*, Dış Ticarete Durum Dergisi, Mayıs-Haziran 1989, s.16.

⁷² Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, 8. Baskı, İstanbul: 2005, ss.393-412.

Bu bakımdan, Kurucu Antlaşmaların anayasaya benzetilmesi, bu antlaşmaların esas teşkilatı düzenleyen kurallar taşıyor olmasına bağlamak gerekir.⁷³

İkincil Kaynaklar; üye devletlerce imzalanıp yürürlüğe konulmuş Kurucu Antlaşmalarla oluşturulmuş toplulukların yetkili organları tarafından kabul edilmiş hukuk kurallarıdır. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu kuran AET (daha sonra AT), Antlaşmasının 189 uncu maddesine göre "ikincil hukuk" olarak adlandırılan hukuki tasarruflar niteliklerine ve hukuki etkilerine göre tüzükler, direktifler, kararlar, tavsiye ve görüşler olarak sayılmıştır.⁷⁴

Diğer Kaynaklar; kurucu antlaşmalarda yazılı olan kaynakların dışında kabul edilen başlıca kaynaklar da vardır. Bu kaynaklar; Hukukun Genel İlkesi, Avrupa Topluluğu Adalet Divanı Kararı (ATAD), üye olmayan ülkelerle yapılan antlaşmalar ve Topluluk hukuku üzerine yazılan kitaplar, makaleler, karar incelemeleri ve her türlü araştırma ve mütalaalar doktrini oluşturmakta ve topluluk hukukuna yardımcı kaynaklık etmektedirler.⁷⁵

1.7.2.4. Avrupa Birliği Hukuku'nun Amacı

ATA'nın (Avrupa Topluluğu Antlaşması) yöneldiği hedeflerin başında, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı ilkesi çerçevesinde, üye devletlerin ekonomi politikalarını tedricen birbirine yaklaştırarak hem üye devletlerin birleşmelerini temin etmek; hem de ortak pazar kurmaktır.⁷⁶

Rekabet politikası bu amacı gerçekleştirmeye yönelik belli başlı vasıtaların en önemlilerinden biridir.⁷⁷

Topluluk Rekabet Hukuku'nun amaçları şu şekilde özetlenebilir;⁷⁸

- Şirketler arasında yapılan ve iç pazardaki rekabeti sınırlayan ya da önleyen uyumlu eylemlerin yasaklanması,

⁷³ Ünal Tekinalp ve Gülören Tekinalp, **Avrupa Birliği Hukuku**, İstanbul: 1997, s.53.

⁷⁴ Kemal Erol, **Rekabet Kurallarının Ülke Dışı Uygulaması**, Lisans Üstü Tez Serisi No:1 Rekabet Kurumu. Ankara: 2000, s.58.

⁷⁵ Erol, a.g.e. 60.

⁷⁶ Rein Wesseling, **Subsidiarity in Community Antitrust Law: Setting the Right Agenda**, ELR, Vol:22, 1997, s.38.

⁷⁷ Patrick Massey, **Reform of EC Competition Law: Substance, Procedure and Institutions in HAVK**, Barry E., International Antitrust Law & Policy, London: 1997, s.100.

⁷⁸ İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı), **Avrupa Birliğinin Rekabet Politikası**, 2002, s.3., <http://www.ikv.org.tr/pdfs/9dle770l.pdf>. (10.08.2002)

- Rekabeti sınırlayıcı anlaşmaların ve teşebbüs birliklerinin yasaklanması,
- Hakim durumun kötüye kullanılmasının yasaklanması,
- Üye devletler tarafından verilen ve belirli şirketlere ya da malların üretimine avantaj sağlayarak rekabeti sınırlandırma ihtimali olan yardımların denetlenmesi,
- Topluluk boyutu olan birleşmelerin denetlenmesi,
- Telekomünikasyon, ulaştırma, enerji gibi sektörlerin serbestleştirilmesidir.

Bununla birlikte birliğin rekabet politikasını uygulamada bazı güçlükler doğmaktadır. Bu güçlüklerin basında birbiri ile çelişkili amaçlar arasında bir denge yakalanması zorunluluğu gelmektedir.

1.7.2.5. AB Rekabet Hukukunun Kapsamı

Üye devletlerin ulusal rekabet kuralları ve rekabet otoriteleri ile AB rekabet kuralları ve Komisyon arasında yetki paylaşımının sınırlarını “üye devletlerarası ticaretin etkilenmesi”, kavramı çizmektedir. Üye devletlerarası ticaret etkileniyorsa, AB rekabet kuralları; etkilenmiyorsa, ilgili üye devletin ulusal rekabet düzenlemeleri uygulanacaktır.⁷⁹

AB rekabet kuralları, ilke olarak, ekonominin tüm sektörlerine ve özel-kamu sektörü ayrımı yapılmaksızın ekonomik faaliyette bulunan bütün teşebbüslere uygulanmaktadır. Ancak malların üretimi veya dağıtımının geliştirilmesi veya teknik ve ekonomik ilerlemenin hızlandırılmasına katkıda bulunan ve tüketici refahına katkıda bulunan anlaşma ve kararlara; rekabeti önemli ölçüde bozmamak kaydıyla bireysel veya grup muafiyeti tanınabilmektedir.

AB Rekabet Hukuku’nda “de minimis” ilkesi temel ilkelerden biridir. Bu ilkeye göre bir anlaşma, karar ya da davranış Rekabet Hukuku kurallarını ihlal eder nitelikte olsa bile, ortak pazardaki rekabet üzerinde hissedilir ölçüde etkisi yoksa AB rekabet kuralları uygulanmamaktadır. Bu ilkenin benimsenmesinin amacı, pazarı hissedilir şekilde etkileme gücüne sahip olmayan küçük ve orta büyüklükteki işletmeleri Rekabet Hukuku kapsamı dışında bırakmak suretiyle bu işletmeler arasındaki işbirliğini kolaylaştırmak ve AB rekabet otoritelerini gereksiz iş yükünden kurtarmaktır.

⁷⁹ Rıdvan Karluk, **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişim, Yapısal ve Sosyal Gelişim**, Beta Yayınları, 6. Baskı, İstanbul: 1999, s.2.

1.7.2.6. AB Rekabet Hukuku'nda Yasaklanan Faaliyetler

AB Rekabet Hukuku temel olarak Roma Antlaşması'nın yasal çerçevesine dayanmaktadır. Roma Antlaşması'nın 85 ve 86. maddelerindeki yasaklar temel yasak niteliğindedir. Bu maddeler Türk Rekabet Kanunu ile paralellikler gösterdiği için, burada ayrıca ele alınmayacak, ancak yeri geldiğinde değinilecektir. AB'de rekabet kurallarının uygulanması; AB'de rekabet kurallarını uygulayan organ, birliğin yürütme organı niteliğindeki Komisyon'dur. Komisyon üyeleri bağımsızdır ve temsil ettikleri ülkeyi değil, birliğin menfaatlerini gözetir.⁸⁰

1.7.3. Türkiye'de Rekabet Hukuku

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de 1980'li yıllar "rekabet", "serbest piyasa", "özelleştirme", "yeniden yapılanma" gibi kavramların sıkça kullanıldığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda dünya da yaşanan değişiklikler, daha rekabetçi ekonomilerin oluşmasına yol açmıştır. Özellikle ülkemizde ciddi sorunlara yol açmaya başlayan KİT'ler ve devlet himayesinde gelişen özel sektör, değişen dünya koşullarından etkilendikleri ölçüde uyum zorlukları içine girmişlerdir. Yaşanan uyum sorunlarının aşılmasında rekabet düzeninin, ithalat politikalarının, korumacı devlet tutumunun ve özelleştirme konularının önemi büyüktür.⁸¹

Dünya da Rekabet Hukuku'nun tarihi, yüzyılı aşkın bir süreyi aşmasına karşılık, Türkiye'de Rekabet Hukuku, hem kavramsal olarak ve hem de yasal düzenleme olarak oldukça yenidir. 1970'li yıllardan bu yana, bu konuda çalışmalar yapılmış ve bu çalışmalara paralel olarak, rekabetin korunması alanında çeşitli kanun tasarıları hazırlanmış olmakla beraber, bu tasarılarından hiçbiri 1994 yılına kadar yasalaşmamıştır.⁸²

Aşağıda Türkiye'de Rekabet Hukuku'nun gerekliliğiyle ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

⁸⁰ DPT, a.g.e. 10-11.

⁸¹ Topçuoğlu, a.g.e. 80.

⁸² Gamze Aşçıoğlu ÖZ, **Avrupa Topluluğu ve Türk Rekabet Hukukunda Hakim Durumun Kötüye Kullanılması**, Rekabet Kurumu Lisans Üstü Tez Serisi No:4, Ankara:2000, s.33.

1.7.3.1. Türkiye’de Rekabet Hukukunun Gerekliliği

Ülkemizde Rekabet Hukuku’yla ilgili çalışmaların tarihi çok eskiye dayanmamaktadır. Bu konudaki ilk çalışma 1978 tarihinde “İç ve Dış Ticaretin Düzenlenmesi Hakkında Kanun” adı ile Ticaret Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır. Bunu aynı bakanlığın hazırladığı “Ticarette Dürüstlüğün Korunması Kanunu” ve “Ticaretin Düzenlenmesi ve Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun” adlı iki tasarı izlemiştir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığının birleştirilmesinden sonra da, bu yeni bakanlık bünyesi içinde, 1984 yılında iki yeni tasarı hazırlanmıştır. Ancak her iki tasarı da, Rekabet Hukuku’nun gerçek amaçları değil, devlet korumacılığı ve müdahalesini geliştirme amacı öne çıkmıştır.⁸³

Anayasanın piyasaların düzenlenmesiyle ilgili maddesi ve Avrupa Birliği ile olan ilişkiler, bir rekabet yasasını zorunlu kılmaktaydı. Anayasal Zorunluluk; 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın (Ekonomik Hükümler alt başlığındaki Piyasaların Denetimi ve Dış ticaretin Değerlendirilmesi bölümünün) 167. maddesi devlete piyasaların düzenlenmesiyle ilgili olarak;

“Devlet; para, kredi, sermaye, mal ve hizmet piyasalarının sağlıklı ve düzenli işlemlerini sağlayıcı ve geliştirici tedbirleri alır; piyasalarda fiili veya anlaşma sonucu doğacak tekelleşme ve kartelleşmeyi önler...” hükmünü koymuştur. Bu hüküm devlete bir görev hükmü olarak kabul edilmektedir.

1961 Anayasası’nda bulunmayan bu hükmün 1982 Anayasası’na girmesinin sebebini, Türkiye’deki ekonomik değişimin habercisi olan 24 Ocak 1980 tarihinde o günün hükümeti tarafından alınmış olan liberalleşme ve devleti ekonomiden çekme kararlarına bağlamaktadır.⁸⁴

Avrupa Birliği ile olan ilişkiler açısından Türkiye’nin 14 Nisan 1987 tarihinde Avrupa Topluluğu’na (1.11.1993’den bu yana Maastrich Anlaşması’nın yürürlüğe girmesinden sonra Avrupa Topluluğu, Avrupa Birliği olarak anılmaktadır) tam üyelik başvurusunda bulunması, 31 Temmuz 1959’da yapılan ortak üyelik başvurusu ile başlayan Türkiye-Avrupa Topluluğu ilişkilerinde bir dönüm noktası oluşturmuştur.⁸⁵

⁸³ DPT, a.g.e. 11.

⁸⁴ Erol, a.g.e. 144.

⁸⁵ Karluk, a.g.e. 577.

Türkiye'nin AT ülkeleri ile ekonomik bütünleşme süreci 12 Eylül 1963 tarihli Ankara Antlaşması ile başlamış ve 22 Temmuz 1970 tarihli Katma Protokol ile pekiştirilmiştir.⁸⁶

Son olarak ise, 1995 yılında imzalanan Gümrük Birliği'nin son döneminin uygulanmasına ilişkin kuralları belirleyen 1/95 tarihli Ortaklık Konseyi Kararlarının uygulanmasıdır.⁸⁷

Bu belgelerin tümünde rekabet mevzuatlarının uyumlu hale getirilmesi, daha doğru bir deyimle, Türkiye'nin Avrupa Birliği normlarına uygun bir rekabet mevzuatı benimseyeceğine dair taahhütler bulunmaktadır. Nitekim, bu durum AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı'nda da "Türk Rekabet Hukuku, AB Rekabet Hukuku ile büyük ölçüde paraleldir", şeklinde açıkça ifade edilmiştir. Esin'de Rekabet Hukuku adlı eserinin giriş bölümünde Türk Rekabet Hukuku'nun hazırlanmasındaki amaçlardan birini AT-Türkiye ilişkilerine bağlamakta ve "Türkiye Cumhuriyeti, 6 Mart 1995 tarihli 1/95 sayılı 36. Dönem Ortaklık Konseyi Kararı'nın 33. ve 39. maddeleri ile tüm rekabet mevzuatını aynı ilkeler doğrultusunda kabul etmiştir. Böylelikle AT İçtihat Hukuku ve muafiyet rejimi Türkiye'de uygulama alanı bulmuştur" demektedir.

4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun, AB Rekabet Politikalarıyla çok büyük benzerlik göstermektedir. Karakelle'ye göre; "4054 sayılı Türk Rekabet Kanunu'nun rekabet sınırlayan anlaşma, uyumlu eylem ve kararların yasaklandığı 4. ve muafiyetin düzenlendiği 5. maddeleri Roma Antlaşması'nın 85.; hakim durumun kötüye kullanımının yasaklandığı 6. maddesi Roma Antlaşması'nın 86. maddesinin küçük değişikliklerle Türk hukukuna kazandırılmasından ibarettir. Keza birleşme ve devralmaların kontrolüne ilişkin Kanunun 7. maddesi ve bu maddeye dayanılarak çıkarılan 97/1 sayılı Birleşme ve Devralma Tebliği' de, Avrupa Birliğinin 4064 sayılı "Merger Control" tüzüğüne büyük ölçüde benzeridir".⁸⁸

⁸⁶ Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu**, Ezgi Kitabevi, 6. Baskı, Bursa: 2000, s.359.

⁸⁷ Kerem Cem Şanlı, Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanunda Öngörülen Yasaklayıcı Hükümler ve Bu Hükümlere Aykırı Sözleşme ve Teşebbüs Birliği Kararlarının Geçersizliği, Rekabet Kurumu Lisans Üstü Tez Serisi No:3, Ankara: 2000, s.20.

⁸⁸ İsmail Hakkı Karakelle, **Rekabet Politikası ve Türkiye Deneyimi**, II.Uluslararası Rekabet Sempozyumu, Ankara: 2000, s.131.

Tablo 2. Avrupa Birliği ve Türkiye Rekabet Mevzuatının Karşılaştırılması

	ROMA ANT. (MADDE)	1/95 OKK (MADDE)	4054 SAYILI RKHK (MADDE)
Rekabeti Kısıtlayıcı Uyumlu Eylem Karar ve Anlaşmalara Getirilen Kısıtlamalar	85/1	32/2	4
Mevzuata Uyumlu Olmayan Sözleşmelerin Hkmszlyđ	85/2	32/2	56
Muafiyet Muafiyet Yönetmelikleri	85/3	32/3 39/2-a	5 1997/2,3,4
Hakim Durumun Kötüye Kullanılması Yasağı	86	33	6
Rekabeti Kısıtlayıcı Birleşme ve Devralmaların Yasaklanması			7 1997/1

Kaynak: TÜSİAD (Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği), **Gümrük Birliği Çerçevesinde Rekabet Hukuku**, Yayın No: Tüsiad-T/98-12/242, İstanbul: 1998, s.14.

Mevcut ekonomik durum açısından; yukarıda ifade edilen hukuki gereklerin yanı sıra, Türk ekonomisinde özellikle 1980 yılından bu yana uygulanan serbest piyasa sisteminin yarattığı fiili durum, rekabetin düzenlenmesi ve hatta yeniden tesisini gerekli kılmıştır. Bu gereklilik kendini, aynı zamanda karma ekonominin özelliklerini gösteren piyasa yapıları açısından da hissettirmektedir. Bilindiği üzere 1980’li yıllara kadar Türk ekonomisi, serbest rekabet şartlarının olmadığı, rekabet kültürünün bulunmadığı ve devletin veya devlet tarafından himaye edilen teşebbüslerin piyasaya hâkim olduğu bir yapıda bulunmaktaydı. 1980’li yıllardan itibaren ithalat, para, teşvik ve rekabet gibi ekonomik politikalarda uygulanan liberalleşme süreci, Türk ekonomisinin anti rekabetçi, bozuk yapısını düzeltmede yeterli olmamıştır. Bilhassa ekonomik yoğunlaşma konusunda yapılan iktisadi analizleri, Türk ekonomisinde izlenen liberal politikaların piyasalardaki tekeli yapıyı fazla değiştirmedeğini ve rekabetçi yapının istenilen ölçüde yerleşmediğini ortaya koymaktadır. Ekonomik yapıda ağırlıklarını koruyan kamu iktisadi teşebbüsleri ve rekabet düzenine alışık olmayan yerli sanayi, halen imtiyazlı durumlarını korumaktadırlar. Bu durum genel olarak ülke kaynaklarının savurgan kullanımına ve zaten var olan enflasyonist baskının daha da artmasına sebep olmaktadır.⁸⁹

Bu bozuk fiili durumun düzelebilmesi ve piyasaların rekabet yoluyla ıslah edilebilmesi ihtiyacı, serbest rekabetin yasal bir düzenleme yoluyla etkin şekilde korunmasını zorunlu kılmıştır. Bu amaçla öngörülen 4054 sayılı yasa, ekonomik düzendeki kartel anlaşmalarına ve ekonomik yoğunlaşmalara karşı etkin önlemlerle donatılmıştır. Fakat önemle ifade edilmelidir ki, salt rekabet hukuku düzenlemeleriyle rekabetin istenilen ölçüde korunması ve serbest rekabet ortamının gerçekleştirilmesi mümkün değildir. Yukarıda da değinildiği üzere, rekabet yasalarından beklenen faydalar, ancak siyasal iktidarlar tarafından tutarlı bir rekabet politikasının ve buna uyumlu ekonomi politikalarının izlenmesi ile gerçekleşebilir.⁹⁰

⁸⁹ Şanlı, a.g.e. 21.

⁹⁰ Şanlı, a.g.e. 21.

1.7.3.2. Türkiye’de Rekabet Hukukunun Amacı

Genel olarak rekabet düzenlemelerinin amacı, piyasaların kendi doğal oluşumları içerisinde gelişimini temin ve piyasaları her türlü müdahalelerden (özel veya devlet) korumaktır.⁹¹

4054 Sayılı Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun’un (RKHK) amacını birinci maddede, “*mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu ve kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hâkim olan teşebbüslerin bu hâkimiyetlerini kötüye kullanmalarını önlemek, bunun için gerekli düzenleme ve denetlemeleri yaparak rekabetin korunmasını sağlamaktır*” şeklinde açıklamıştır. Bu amacın gerçekleştirilmesine yönelik olarak kanun kapsamındaki işlemleri üç ana başlık altında toplamak mümkündür:

1. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde mal ve hizmet piyasalarında faaliyet gösteren ya da bu piyasaları etkileyen her türlü teşebbüsün aralarında yaptığı rekabeti önleyici, bozucu ve kısıtlayıcı anlaşma, uygulama ve kararlar,

2. Piyasada hâkim durumda olan teşebbüslerin bu hâkimiyetlerini kötüye kullanması,

3. Hâkim durum yaratmaya veya var olan hâkim durumu güçlendirmeye yönelik ve bunun sonucu olarak rekabeti önemli ölçüde azaltacak birleşme ve devralma niteliğindeki her türlü hukuki işlemler.

Her ne kadar, Rekabet Hukuku’nun amacı yukarıda sayılan olumsuzlukları gidermek olarak belirtilse de Gürkaynak, Rekabet Hukuku’nun amaç kargaşası içinde olduğunu, Rekabet Hukuku’nun sadece belli bir amacının olması gerektiğini, bu amacın da “iktisadi etkinliğin sağlanması” olması gerektiğini belirtmektedir.⁹²

⁹¹ Bernard Philips, **Goals, Instruments and Institutions Antitrust of Competition Law**, Symposium on Competition Policy, Economic Development and International Trade, WTO, Geneva, 29 November 1997, s.5.

⁹² Gönenç Gürkaynak, **Rekabet Hukuku Uygulaması için Hukuk ve İktisat Perspektifinden Amaç Tartışması**, Rekabet Kurumu Yayın No:134, Ankara: 2003.

II. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE SİGORTACILIK SEKTÖRÜ

Gelişmiş ülkelerde mali sektör içerisinde çok önemli bir payı olan sigortacılık sektörü, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme ve kalkınmaya paralel olarak yeterli derecede gelişme gösterememiştir. Özellikle Türkiye'de sigortacılığın mali sektör içerisindeki payı oldukça düşüktür. Bu kısımda Türkiye'de sigortacılıkla ilgili temel göstergeler ele alınarak genel bir analiz yapılacaktır.

2.1. Türk Sigorta Sektörünün Mali Yapısı ve Değerlendirilmesi

Son yıllarda dünya sigortacılık endüstrisi, ardı ardına gelen büyük hasarlar yüzünden genel bir kriz dönemi geçirmektedir. Keza 1980 li yılların sonuna kadar dünyanın en karlı piyasalarından biri olan Türk Sigortacılığı da tek tip tarifelinin kaldırılması ve artan hasarlar nedeniyle maalesef benzer bir krize girmiş ancak son zamanlarda özellikle AB uyum çalışmaları paralelinde mali bünyeleri güçlendirmek için yapılan çalışmalar sigortacılığa yeni bir boyut getirmiştir. Gerek yurt içi ve gerekse yurt dışındaki bu ciddi ve büyük boyutlara ulaşan krizden en çok etkilenen ise reasürans şirketleri olmuştur. Örneğin Milli Reasürans'ın tarihinde ilk kez 1992 de teknik zarar görülmüştür. Bunun başlıca nedeni reasürans şirketlerinin kar marjının daha az olmasıdır. Az karla çalışan reasürans şirketlerinin ardı ardına gelen zararlı yılların getirdiği ağır külfete uzun süre dayanmaları elbette mümkün değildir. Bu zararlı yılların reasürans şirketleri üzerinde yarattığı olumsuz etki, aralarında büyük ün sahibi olanlar da dahil çok sayıda şirketin piyasadan tamamen çekilmesine ve Lloyds Sendika sayısının 450' den 240'a düşmesine yol açmıştır.

Bazı şirket ve Lloyds Sendikalarının piyasadan çekilmesi önemli ölçüde bir reasürans kapasite darlığına neden olmuştur. Bu kapasite darlığı da piyasayı satıcının, yani sigorta şirketlerinin değil ve fakat alıcının yani reasürans şirketlerinin piyasası durumuna dönüştürmüştür. Bu değişimin faturası sigorta şirketlerine çıkmaya

başlamıştır. Bundan böyle reasürans yaptırmak, 1980'li yıllara kıyasla giderek çok daha maliyetli olacak, üstelik verilen teminat da alı şılmadık kısıtlamalar tabi olacaktır.⁹³

Türk sigorta piyasası, yarım asrı aşkın bir geçmi şi olmasına rağmen ne yazık ki büyük çapta reasürans teminatı satın alma ihtiyacını duymaktadır. Bu ihtiyaç, işlerin Türk Lokumu gibi tatlı oldu ğu devrede de vardı ve şimdiki gibi zararlı oldu ğu devrede de devam etmektedir.

Türk Sigorta şirketlerinin geçmi ş yıllarda yaptı ğı yanlış kar dağıtma politikaları, şirketlerin mali bünyelerinin zayıflamasına neden olmuş ve bununla beraber reasüransa olan ihtiyaç artmıştır. Ancak son yıllarda AB uyum sürecinde mali büneyi güçlendirici politikalar izlenmeye başlamıştır.

Sermayenin büyüme hızının primdeki gelişmenin önünde seyretmesi, dünya sigorta pazarlarını mali tavır olarak Türkiye pazarından ayıran en önemli faktördür. Ancak bunun dışında, var olan hukuki, teknik, sosyo kültürel ve makro ekonomik farklılıkların bu ayrıma temel oluşturan nedenler arasında oldu ğu da bir gerçektir.⁹⁴ Globalleşme ile birlikte gelişen ve sınırları kaldıran bir sigorta endüstrisinde Türk şirketlerinin rekabet edebilmesi için sermayelerin arttırması ve mali bünyelerini güçlendirmesi kaçınılmaz ve öncelik arz eden bir durum haline gelmiştir.

2.2. Türkiye'de Mali Yeterlilik Uygulamaları

2.2.1 Türk Sigorta Sektörünün Genel De ğerlendirilmesi

40-50 yıl öncesinin anlayışında ve gerçektende piyasa şartlarının koşullanmasında "sigorta şirketlerinde sermaye, kuruluş ve ilk yıl için gerekli, "dinamonun kolunu çevirmeye yarayan kuvvet" olarak tanımlanırdı. Günümüzde de geçerli olan sigorta matematiğinin temel formülü, Hasarlar Toplamı=Riziko Primleri Toplamı; sermaye ile sigortalıların menfaati bağım sınırlıyordu. Şirket yeterli primi aldığı sürece, normal şartlar altında hasarlarını karşılıyor, kaastrofik olaylarda ise reasürans deste ği yeterli görülüyordu. Mütüel kuruluşlarda sermayenin iyice ihmal edilebilir hale gelmesinin temelinde bu tür sigortanın tekni ği olması gerçeğinin yanında, uygulamada da güveni bozan bir olayın yaşanmamış olması yatıyordu. Bir milyon lira sermayesi olan şirket, 1960'larda 40 milyon lira prim üretiyor, 4 milyon lira bilanço kârı

⁹³ Muzaffer Aktaş, Reasürör, s. 10. s.4.

⁹⁴ Ali Murat Dişçi, s.32. s.38.

yapıyor ve kâr sermayedarlara dağıtılıyor, gelecek yıl daha yüksek üretim, daha yüksek kâr, 1 milyonluk sermaye değişmeden yaşanıyordu. Bunun sebebi, rekabetsiz pazar şartlarında primin ve sigorta türlerinin ve sözleşme şartlarının devlet tarafından tespitiydi.

Sigortalıların haklarının korunması, sigorta denetimini, lisans alma ile başlayan ve bütün kararlara katılmayı zaruri gören mutlak ve derin müdahaleye hak verdiren bir anlayışta yürütüldüğünden, Teknik kârı garanti eden bir uygulama sermayeye ticari rol yüklemiyordu. Reasürans dışında, ülkeler arası sigorta bağlantısı olmadığı gibi, hemen her ülke para girdi ve çıktısını çok sıkı kontrol ettiğinden, sigortacılık belki de en milli ticaret örneği olarak yaşanıyordu. Yurt dışına gitmenin tek amacı sigortacılık tekniğinin temel esaslarını öğrenmek ve görmekle sınırlı kalıyordu. Bunun için de mesela biz Türkler 40 yıl önce ABD'de ne olup bitiyor bilmediğimiz gibi, Japonya'yı bizim dışımızdakiler de bilmiyordu.

Amerikan sermayesinin dünya'ya açılımı ile rekabet, sigortacılığa da, zorla, sokuldu. Primler serbest bırakıldı. Sigorta sözleşmelerinin kalıpsal hukuki yapısı reddedildi ve sigorta ettiren, sigortacı teminat esaslarını diledikleri gibi kararlaştırır hale getirildi. Bu akım öylesine kuvvetli geldi ki, ne Almanya'nın, ne de Japonya'nın tutuculuğu sistemi kabullenmelerine mani olamadı. Bu şartlar altında, sigortalıların haklarının korunması ancak sigortacının mali bünyesinin kuvvetini koruması ile bağlantılı hale gelince sermayenin fonksiyonu gibi, denetimin esasları da değişti: Sigortalının hasarını almasına mani olacak yönetim kararlarına, sonuçların hesaplanabilen formüllerle peşin hudutlar çizmek ve sadece bunları kontrol etmek, günümüzde modern uygulamanın ortak kanunu olarak benimsenir oldu. Hiç şüphesiz biri doğrudan sigortacılığı ilgilendiren, diğeri mali piyasalarla bağlantılı şu olaylar yeni anlayışın şekillenmesinde çok etkili oldu.

- 1-) Tabii afetler (deprem, sel, kasırga, heyelan v.s.) ve git gide büyüyen ekonomik yatırım boyutları (jumbo uçaklar, devasa barajlar, fabrikalar, marketler v.s.) hasarların boyutlarını öylesine büyüttü ki, bunlara bağlı potansiyel rizikolara

dayanmanın hesaplan sigortacıları aştı, sigortalıların sorgulama hakkı içine girdi.

- 2-) Teknik kârlılığın rekabet baskısı ile git gide kaybolması, mali gelirleri Ön plana çıkarırken, sermayenin ve rezervlerin yatırıldığı yer ile enstrümanların kar yerine zarar vermesi, şirketi tehdit eden riziko tasnifinin hududunu genişletti ve tanımının çeşitlenmesine sebep oldu.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, rekabetçi, serbest pazar şartlarında, her türlü monopoliyi reddeden anlayış sigortacılık faaliyetlerini de kapsamakta, denetim, yönetim kararlarına müdahale şeklinde değil, sigortalıların haklarının korunması amacıyla, şirketin "borçlarını ödeme gücünün" devamlılığını temin için ön kaideler koyup, bunların kontrolü biçiminde gelişmiştir.

Bu anlamda kuruluş sermayesinin yeterliliği;

- a) Geriye dönüşü olmayan kuruluş giderlerini,
- b) Bina, bilgi işlem, basılı evrak v.s. gibi yatırım özellikli harcamaları,
- c) Sigortacılık çalışma izni için lüzumlu sabit teminatları,
- d) Hizmeti harekete geçirecek yeterli sayıdaki personel giderlerini karşılayacak ölçek içinde düşünülürken, günümüzde bu kalemlere,
- e) Sermaye yatırımlarının zararla kapanması,
- f) Saklama paylarının yeterli kalmadığı hasar hallerinin takviyesi için sermayeden destek alınması

g) Break-even point'in (sermayeden kullanılan kısmın teknik kârlardan geri iade süresinin) normal kabul edilen zaman diliminden daha uzun sürmesi rizikolarına karşı da dayanıklı olması, yeterlilik ölçülen içine alındı.

Bilanço tekniği içinde düşünüldüğünde ise mali bünye zafiyeti hem aktif hem de pasif değerlerde oluşabilir. Yatırımların zararları aktifi zayıflatıp, riziko kabulüne ve saklama payı yüzdesine bağlı borçların yükselmesi ise pasifi yükseltip yükümlülüklerin karşılanmasını zora sokabilir.

Kuruluş sermayesini tehdit eden sebepler, yaşanılmış olaylara göre, yetersiz prim ve rezervler, çok hızlı büyüme, katastrofik hasarlar, hatalı reasürans, varlıkların

hatalı değerlendirilmesi, kontrol dışı giderler, hileli durumlar ve ülkemize mahsus bir durum olarak enflasyon faktörünü ihmal eden muhasebe üstemi şeklinde sıralanabilir.

Hayat ve elemanter Branşlar, kuruluş sermayesi yeterliliğinde farklı özellikler göstermekte, elemanter branşlarda ise sorumluluk ve kâr kaybı sigortaları yazıp yazmama bile değerlendirmeyi değiştirmektedir.

Avrupa, Japonya ve ABD'de tek bir Solvency ölçüsünün bulunmadığını, kuruluş sermayesi için aranan asgari miktarın, sigortacılık hizmeti başlar başlamaz "mali yeterlilik" kontrolüne alındığının belirtilmesi yeterli olacaktır.⁹⁵

Daha önce bahsedildiği üzere, mali bakımdan kendine yeterli olmak tüm borçlarını ödeyebilir durumda olmak demektir. Kısa dönemde pozitif nakit akımlarına sahip olan herhangi bir şirket, birçok ilgili taraf açısından mali bakımlardan yeterli kabul edilebilir. Bugün için işletmeye güçlü nakit girişleri de olabilir, fakat bu gelişmeler gelecek zaman içerisinde büyük nakit çıkışlarına sebep olan düşük fiyatlı işlerin bir göstergesi de olabilir. Bu nedenle işletmenin tüm zamanlarda, üstüne düşen sorumlukları yerin getirebilmesi konusunda yönetime önemli sorumluluklar düşmektedir.⁹⁶

Sigorta kuruluşlarının teknik karşılıkları ve bununla ilgili aktif varlıkların amacı sigortalıların güvencesinin sağlanmasıdır. Uygulama ve deneyimler yeterli etkinliğin sağlanabilmesi için bu karşılıkların sigorta teşebbüslerinin ayrıca özkaynakları ile tamamlanmasının gerekli olduğunu göstermiştir.

Sigortalıların menfaatlerinin karşılanması için Avrupa Birliği'nde tedbirli davranmaya yönelik düzenlemeler içinde yükümlülük karşılama sistemi sigortalıları koruyucu görülmüş ve bu koruyucu hükümler sigorta mevzuatının uyumlaştırılması çalışmaları içinde uygulamaya konulmuştur. Yükümlülük karşılama yeterliliğinin amacı, mali güçlükler karşısında sigortalıların haklarını koruyan, bir anlamda "Güvenlik Sübabı" olan, yeterli ve serbest şirket varlığı oluşturmaktır.⁹⁷

⁹⁵ Erdoğan Sergivi Makale

⁹⁶ Serhat Yanık, a.g.e. 132

⁹⁷ Halil Yolcu, Risk Yönetimi Açısından Türk Sigorta Sisteminin Avrupa Birliği'ne Uyum Yeteneği, Marmara Üniversitesi, BSE, (Doktora Tezi), İstanbul, 2005, s.93.

2.2.2 Türkiye’de Yüklülük Karşılama Yeterliliği

Sigorta şirketlerinin mali yeterlilikleri konusunda ülkemizde birçok düzenleme vardır. SMK temel olarak sigorta şirketlerinin likidite durumunu ve tüm mali yetersizlikleri düzenlemeyi amaç edinmiştir.

26.12.1994 tarihli "Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esaslarına Dair Yönetmeli" mali yapıyı güçlendirmek ve bunun saptanması amacıyla 30. Madde uyarınca Yüklülük Karşılama Yeterliliği (YKY) düzenlemelerini hayata geçirmiştir.

YKY bir sigorta şirketinin yüklülükleri ile mali gücünü dengeleyen önemli bir kriterdir. Yönetmeliğin 30. Maddesi uyarınca sigorta şirketleri mali bünyelerinin güçlendirilmesi amacıyla önceden belirlenen oranları uymak ve sağlamak zorundadırlar. YKY hesaplaması bazı farklılıklar taşımaktadır. Hayat branşında hasar ve prim esasına göre bulunan rakamın yüksek olanı hayat branşında ise yüklülüğe ve riske ilişkin sonuçların toplamıdır.⁹⁸

Ülkemizde, sigorta şirketlerinin mali durumları Sigorta Denetleme Kurulu tarafından mutad olarak her yıl denetlenmektedir. Bu denetimler neticesinde şirketin mali bünyesinin zayıfladığının tespit edilmesi halinde incelemeyi yapan denetim elemanı, 7397 sayılı Sigorta Murakabe Kanunu'nun Mali Bünyenin Güçlendirilmesi başlıklı 20. maddesi kapsamında gerekli tedbirlerin alınmasını isteyebilir. Ülkemizde, sigorta şirketlerinin mali yeterlilik incelemelerinin temelini,

- i. Yüklülük Karşılama (YK),
- ii. Teknik karşılık ve oranlar,
- iii. Mali analiz rasyoları ve
- iv. Konservasyon oranları oluşturmaktadır.

Ülkemizde uygulanan YKY sistemi AB isteminden alınmıştır ve büyük ölçüde benzeşmektedir. Ancak her iki sistem arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır.⁹⁹

⁹⁸ Serhat Yanık a.g.e.137

⁹⁹ Servet Taştelen, "Avrupa Bitiğinde Sigorta Denetim Hukuku ve Türk Sigorta Denetim Hukuku Bakımından Bir Değerlendirme", Haziran 1996, Ankara, s.93.

i. AB mevzuatında, ödenmiş sermayenin toplam sermayenin % 25 ve daha fazlasına ulaşması halinde, ödenmemiş sermayesinin yarısı da özkaynak hesabında dikkate alınmaktadır. Ülkemizdeki sistemde böyle bir hüküm yoktur.

ii. AB mevzuatında, hasar esasına göre YKY'nin hesaplanmasında son üç yıllık hasarların ortalaması (kredi sigortalarında son 7 yıl) dikkate alınmaktadır. Ülkemizdeki sistemde ise, yüksek oranlı fiyat artışları nedeniyle son yılda ödenen ve gerçekleşen hasar tutarları ortalama belirleyici olduğundan sadece son bir yıla ait hasar tutarları dikkate alınmaktadır.

iii. AB'nde YKY marjının üçte biri garanti fonu olarak şirketin yükümlülüklerine karşılık şirket bünyesinde tutulmaktadır. Bizde böyle bir sistem yoktur. Bunun yerine aslında aynı amaca hizmet eden ancak yetersiz bir teminat sistemi vardır.

iv. AB sisteminde, YKY nin hesaplanmasında sorumluluk sigortalarında (motor sigortaları hariç) prim endeksi ve hasar endeksi hesaplanırken prim tutarı ve hasar tutarı %50 oranında arttırılır.

v. AB'nde Mali Yeterlilik I düzenlemeleri kapsamında çıkarılan direktiflerle, YKY nin hesaplanmasında, finansal holdingler ve sigorta gruplarında grup içi sermayenin birden fazla kullanımı (gearing) dikkate alan düzenlemeler yapılmıştır. Denetim şirket bazında yapılmakla birlikte denetçiler konsolide bilançonun incelenmesinde bu hususu dikkate alacaklardır.

vi. AB'nde denetleme otoritesinin mali yetersizlik durumundaki sigorta şirketine müdahale aşamaları daha açık bir şekilde belirlenmiştir. Şirket özkaynaklarının asgari garanti fonunun (YKY nin üçte biri) altına düşmesi halinde denetleme otoritesinin şirkete direkt müdahale yetkisi var, yoksa CYKY nin GYKY nin altında düşmesi halinde şirketlerden finansal plan isteniyor, tabii bu finansal planı kabul edip etmemeye de denetim otoritesinin yetkisine bırakılmıştır.

Sigortacının mali yeterliliğine ilişkin düzenlemelerin amacı, şirketin elinde poliçe olan sigortalılarına karşı mali yükümlülüklerini yerine getirememesi riskini en aza indirmektir. Mali yetersizlik riskinin tamamen ortadan kaldırılması düşünülemez, zira bu halde sigorta ekonomik olmaktan çıkar. Otoriteler bu nedenle, garanti fonları ile olabildiğince desteklenmiş asgari ölçüdeki batık rizikosunu kabullenmek zorundadırlar.

İlk bakışta bu kadar basit görünen mali yeterlilik kavramı, biraz da sigortanın kendi bünyesinden kaynaklanan sebeplerle, hayli karmaşık bir konudur.¹⁰⁰

İşletmenin mali açıdan yeterli bulunması, fiili gelir-gider ve kar gerçekleşmesi ile beklentileri arasında ortaya çıkabilecek farklılıklar ve dalgalanmaların olumsuz etkilerini giderebilmek için gerekli ve hatta zorunludur. Aktüer yanın tüm olanaklarının kullanılmasına karşın, sigorta yazımı ile üstlenilen teknik rizikonun yeterince kestirilip değerlendirilebildiği söylenemez. Bu olanaksızlık, sigortacının karşı karşıya bulunduğu yatırım riski, giderlerindeki beklenmeyen artışlar, politik sosyal riskler ve yönetim hataları gibi diğer rizikolar açısından daha da belirgindir¹⁰¹.

Sigorta şirketlerinin özkaynakları YKY'nden düşük olamaz. YKY, hayat dışı ve hayat branşları için ayrı ayrı hesaplanmaktadır. Hayat ve hayat dışı sigorta dallarında birlikte faaliyet gösteren şirketlerde YKY tutarı, hayat ve hayat dışı dallar için hesaplanan tutarların toplamıdır. Hayat dışı (ferdi kaza ve sağlık dahil) branşlarda, prim ve hasar esasına göre iki farklı şekilde hesaplanan tutardan yüksek olanı, hayat branşında ise yükümlülüğe ve riske ilişkin hesaplanan sonuç yükümlülük karşılama yeterlilik tutarı olarak dikkate atılmaktadır.

Yükümlülük karşılama yeterlilik tutarları toplamı şirketin özkaynak toplamı ile karşılaştırılmakta ve yükümlülük toplamının özkaynaklardan yüksek olması halinde şirketin mali durumunun yetersiz olduğu kabul edilmektedir.

AB asgari garanti fonu sistemine benzer bir sistem olarak, ülkemizde sigorta şirketleri, sigorta sözleşmelerinden doğan taahhütlerine karşılık olmak üzere sigorta primleri ile orantılı teminat göstermek zorundadırlar.¹⁰²

Teminat tutarı, hastalık ve ferdi kaza ile diğer hayat dışı sigortalarda, her hesap dönemi sonu itibarıyla Türkiye'de akdedilmiş sigortalardan fesih ve iptaller çıkarıldıktan sonra kalan prim tutarının % 20'sinden çok olmamak üzere Müsteşarlıkça tespit edilen orana (halen %15 olarak uygulanmakta) karşılık gelen tutar, hayat sigortasında ise safi primler üzerinden ayrılan matematik karşılıklar toplamından hayat sözleşmeleri üzerine

¹⁰⁰ Robert L.Carter, **Sigorta Sektöründe Denetim ve Mali Yeterlilik Gereksinimleri**, Çeviren: Ergin Gediz, Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı Yayınları, TSEV 38, İstanbul, 1996,s.5

¹⁰¹ Helmut Müller ve Arnold Trakles, **Almanya ve Türkiye'de Sigorta Şirketlerinin Mali Yeterliliği**, Çeviren: Ergin Gediz, Türk Sigorta Enstitüsü Vakfı Yayınları, TSEV 50; İstanbul, 1998, s.2

¹⁰² 7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu madde 12.

yapılmış ikrazların düşülmesinden sonra kalan tutar ile hayat muallak tazminat karşılıktan ve tahakkuk etmiş kar payları ihtiyat toplamıdır.

2.3. Cari Yükümlülük Karşılama Yeterliliği (YKY) Marjı

Sigorta ve Reasürans Şirketleri Kuruluş ve Çalışma Esasları Yönetmeliğinin 29. maddesinin son fıkrasında sigorta şirketlerinin özkaynakları belirtmiştir. Sigorta şirketlerinin özkaynakları ödenmiş sermaye, yedek akçeler, yeniden değerlendirme fonu ve dağıtılmamış kar toplamından varsa zararın düşülmesi sonucu bulunan tutardır.

Sigorta şirketlerinin özkaynakları toplamı, YKY toplam tutan ile prim alacak tutarının yüksek olması haline YKY'ne ilave edilecek tutarın toplamından düşük olamaz. Ancak, Sigorta ve Reasürans Şirketlerini Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında yönetmelikle sigorta şirketlerinin varlıkları ile ilgili getirilen sınırlamalara aykırı olarak edinilen varlıklar, şirketin YKY'nin mevcut olup olmadığının değerlendirilmesinde esas alınan özkaynak tutarından düşülür.¹⁰³

2.4. Solvency II

Solvency II'nin ön çalışması Basel Komitesinin çalışması olarak ortaya çıkmış, Basel Komitesi de bankacılıktaki iflasların, başarısızlıkların sonucu olarak geliştirilmiştir. Özellikle döviz pozisyonundan kaynaklanan başarısızlıkların banka iflaslarına yol açması, bankalarda alternatif arayışlara yöneltmiş, böylece "Basel I" ve ardından "Basel II" geliştirilmiştir. Sigortacılık da aynı şekilde, bu birikimden yararlanarak "Solvency II'yi geliştirmiştir.

Solvency II'nin esasen sigorta şirketlerine üç temel etkisi vardır. Bunlardan bir tanesi banka yönetime üzerine etkileri, ikincisi bankaların sermaye yapısı üzerine, sigorta şirketinin sermaye yapısı üzerine etkileri ve üçüncüsü de sigorta şirketlerinin yeni ürün geliştirmeleri ve sigortacılıktaki yapısal değişim. Bu da birleşmeler, devralmalar ve benzeri konuları oldukça önemli hale getirmiştir. Çünkü sigorta şirketlerinin ek iş alabilmeleri için, değişen finansal yapıya göre sermaye yapılarını uyarlamaları gerekiyor. Bu da sigorta şirketlerinde sermayenin verimliliğini, sermayenin rantabilitesini ortaya koyuyor. Bu açıdan dikkatli bir şekilde ele alınıp incelenmesi gerekmektedir.

¹⁰³ Özge, Arslan, a.g.e. 59.

Yukarıda belirtilen avantajlarına karşın, sigorta şirketlerinin ilgili çevrelerle ortaya çıkan bilgilendirme ve şeffaflık ihtiyacı ek bir maliyete neden olabilecektir. Solvency II çerçevesinde risk yönetim sistemlerinin kurulması için ek bir maliyete katlanması gerekmektedir.¹⁰⁴

2.5. Türkiye'de Uluslararası Finansal Raporlama Standartları

Diğer ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de, uluslararası gelişmelere paralel olarak, doğru ve karşılaştırılabilir finansal tablolar hazırlanması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Finansal piyasaların küreselleşmesi, çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması ve uluslar arası bağımsız denetim kuruluşlarının küresel piyasalardaki etkinliği ve rekabeti bu uluslar arası gelişmelerin başlıcalarıdır. Ayrıca, uluslar arası alanda, muhasebe kayıtlarında tespit edilen usulsüzlüklere ilişkin olarak ortaya çıkan skandallar da bu ihtiyacı artırmıştır.

Bununla birlikte, Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde, Uluslar arası Finansal Raporlama Standartlarına uyum esası gerektiğinden ve Avrupa Birliği'nde, hisse senetleri borsalar ve diğer teşkilatlanmış piyasalarda işlem gören tüm işletmelerin konsolide finansal tablolarının en geç 1.1.2005 tarihinden itibaren UFRS ile uyumlu olarak hazırlanmasının zorunlu olması da bu standartların Türkiye'de de kabul edilmesi için zorlayıcı faktörler olmuştur.

Diğer taraftan, Uluslararası Menkul Kıymetler Komisyonları Örgütü'nün (IOSCO), uluslar arası kabul görmüş muhasebe standartlarının oluşturulmasında, IASB'nin çalışmalarını destekleme politikasını benimsemesi ve bu amaçla SPK dâhil kendisine üye düzenleyici kuruluşlara çok uluslu işletmelerin UFRS'yi kullanmalarına izin vermelerine ilişkin bir tavsiye kararı alması da bu süreci hızlandıran bir diğer faktör olmuştur.

Tüm bu ulusal ve uluslar arası gelişmeler sonucunda, Türkiye'de de, uluslararası muhasebe standartlarının benimsenmesi ilkesi kabul edilmiştir.

Finansal tabloların hazırlanmasına ilişkin uygulama birliği sağlamak, Türk şirketlerinin dünya piyasalarında kendilerini kabul ettirebilmelerinin desteklemek, AB'ye uyum sürecinde Türk şirketlerinin Avrupalı şirketler karşısındaki rekabet

¹⁰⁴ TSRSB, **Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Tam Üyeliğine Doğru Türk Sigorta Sektörünün Öncelikli Sorunları Toplantıları**, "Yükümlülük Karşılama Yeterliliği II", İstanbul, Eylül 2005, s. 77.

seviyelerini artırabilmek, Türk şirketlerinin finansal tablolarına uluslar arası pazarlarda geçerlilik kazandırabilmek, Türk Şirketlerinin finansman kaynaklarına daha kolay erişmelerini sağlamak ve yabancı şirketlerin Türkiye'deki yatırımlarını artırılmasını teşvik etmek için, Türkiye'de Uluslar arası Finansal Raporlama Standartlarının kullanılması esası benimsenmiştir.

Uluslar arası Finansal Raporlama Standartlarına geçiş sürecinde, şirketler, muhasebe standartlarının raporlamasında kullandıkları sistemlerin değişmesi nedeniyle büyük sorunlar yaşamaktadır. Buradaki en temel sorun, ilgili personelin konu hakkında bilgisinin olmamasıdır. Bu nedenle, muhasebe ve finans departmanlarında uzmanlık sahibi personel istihdam edilmesi ve bunların eğitilmesi büyük önem taşımaktadır. Bununla birlikte, bu eğitimlerin, yeni standartların, şirketlerin tüm operasyonlarında ve atacağı adımların belirlenmesinde önemli rol oynayacağı için, karar alma mercileri başta olmak üzere, şirketlerin bütününe yönelik olarak ve ayrıca mali tablo kullanıcılarına da verilmesi gerekmektedir.¹⁰⁵

UFRS'nin, şirketlerin bilgi yönetim süreçlerine, raporlama süreçlerine, performans kriterlerine, yönetim kararlarına önemli değişiklikler getirecek olması nedeniyle, şirketlerin bu standartları algılaması, özümsemesi ve alınacak tüm kararların bu standartlar çerçevesinde alınması uygulamanın etkin ve verimli olması açısından büyük önem taşıyacaktır.¹⁰⁶

UFRS'ye uyumlu standartların Türk mevzuatına aktarılması ile ilgili olarak çeşitli kurumların listelendiği görevler ve sorumluluklar vardır. Bu kurumlar aşağıda sıralanmıştır.

- Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) ve Türkiye Muhasebe Standartları

- Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve İlgili Tebliğler

¹⁰⁵ Selda Aytekin, **Finansal Raporlama Uygulamalarında Uluslar arası Standartlara Geçiş TÜSİAD**, s.36-40

¹⁰⁶ Suna Oksay, Onur Acar, **Sigorta Sektöründe Uluslar arası Finansal Raporlama Standartları**, TSRSB, Sigorta Araştırma ve İnceleme Yayınları - 3, İstanbul, Aralık —2005, s.53-73.

III. BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NE UYUM SÜRECİNDE TÜRK SİGORTA SEKTÖRÜ VE REKABET GÜCÜ

3.1. Avrupa Birliği Rekabet Hukuku ve Sigorta Sektörüne Yönelik Uygulamalar

Avrupa Birliğinin rekabet politikası ile ortak pazarda etkin rekabetin savunulması ve geliştirilmesi hedeflenmektedir. Avrupa Birliğinde sigorta sektörüne yönelik muafiyet ve diğer yasal düzenlemelere duyulan ihtiyaç Adalet Divanının 1987 tarihli kararı ile ortaya çıkmıştır.

3.1.1. Avrupa Birliğinde Sigorta Hukuku ve Mevcut Sigorta Mevzuatı

Sigortacılık hukuku kavramı altında genel olarak özel sigorta sözleşmesi hukuku ile sigorta piyasasının düzenlenmesi ve sigorta ettirenin korunmasına yönelik kamu müdahale hukuku birlikte anlaşılmalıdır. AB'nde sigortacılık düzenlemelerine bakıldığında, bugüne kadar çok sayıda yönerge ve tüzüğü yürürlüğe konmuştur. Yönergelerin biri reasürans, biri koasürans, dördü genel olarak hayat dışı sigortalar, üçü hayat sigortaları, biri sigorta aracıları, dördü motorlu taşıt sigortaları, üçü diğer sigorta türleri, üçü ise hesaplar ve sigorta komitesi ile ilgilidir. Tüzük ise rekabetin düzenlenmesi ile ilgilidir.

Bunun dışında AB'nin sigortacılık mevzuatı olarak sayılabilecek bir de İsviçre-AB Sigortacılık Antlaşması ile bunun uygulama tüzüğüne mevcut olduğu görülmektedir. AB Birlik bölgesinden yerleşme ve hizmet sunma, rekabetin korunması, belirli tür sigortalarda mevzuatın yakınlaştırılması konularında gelişmiştir.

Avrupa Birliği'nde Mevcut Sigorta Mevzuatı Reasürans ve Retrosesyon Alanında Yerleşme ve Hizmet Sunma Serbestisi: AB mevzuatında 25 Subat 1964 tarihli yönerge ile bir üye ülkede kurulu reasürans şirketinin ya da karma şirketlerin diğer ülkelerde reasürans veya retrosesyon işlemi yapmasında hiçbir engel yoktur.¹⁰⁷

¹⁰⁷ Servet Taşdelen, *Avrupa Birliğinde Sigorta Denetim Hukuku, ve Türk Sigorta Denetim Hukuku Bakımından Bir Değerlendirme*, Ankara, Haziran 1996, s.85.

Yabancı Ülkelerde Sigorta Yaptırabilme: AB’nde bir ülkede yerleşik kişilerin diğer üye ülkelerden hizmet alması, bir üye ülkede faaliyet gösteren şirketin de ilgili resmi makamlara haber vermek şartıyla diğer üye ülkelerde hizmet sunması serbesttir.

Diğer Ülkelerde Hizmet Sunma: AB’ye üye ülkelerden birinde kurulu bir sigorta şirketi, ilgili resmi kurumları haberdar etmek suretiyle, ruhsatlı bulunduğu branşlarda diğer üye ülkelerde de sigortacılık hizmeti verebilmektedir (Tek Lisans İlkesi). AB üyesi ülkelerden birinde sigortacılık ruhsatı olan şirketler, diğer üye ülkelerde acenteleri vasıtasıyla da faaliyette bulunabilirler.

Kuruluş İzni: AB üyesi ülkelerde sigortacılık faaliyetinde bulunabilme izne tabidir. Bir üye ülkede faaliyet gösteren sigorta şirketleri, diğer üye ülkelerde şube veya umumi vekili vasıtasıyla sigorta sözleşmesi düzenleyebilir. AB üyeleri, kendi Pazar ihtiyaçlarını gerekçe göstererek, sigortacılık izni vermekten kaçınamazlar, bir başvuruyu reddettikleri takdirde bunu gerekçeli olarak başvuru sahibine bildirmek zorundadırlar.

Sigorta Branşları: 24 Temmuz 1973 tarihli yönergeye göre hayat dışı direk sigorta faaliyetleri 18 branş ve 7 grup halinde toplanmıştır.¹⁰⁸

Tarifeler: AB kurallarına göre, üye ülkelerin tarifeleri ile tarifelerin düzenlenmesine ilişkin hesap yöntemleri hakkında ulusal mevzuat 1 Temmuz 1994’ten itibaren kaldırılmıştır.

Sorumluluk Sigortaları ve Zorunlu Sigortalar: Sorumluluk Sigortaları ve zorunlu sigortalar AB’nde gelişmiş ve yaygınlaşmıştır. Üye ülkeler Karayolları Motorlu Araçlar Mali Sorumluluk Sigortası (Trafik Sigortası) dışında kalan alanlarda kendi zorunlu sigortalarını tespitinde serbest bırakılmıştır.¹⁰⁹

Genel Şartlar: AB sigorta genel şartlarının düzenlenmesi ve onaylanması ile ilgili olarak tam bir serbestliye geçmiştir. Her şirket kendi genel şartlarını çıkarabilmektedir.

Teminat Blokajı: AB’nde sigortalıyı koruma amacıyla bir teminat sistemi yoktur. Bunun yerine sigorta şirketlerinin, taahhütlerine karşılık asgari bir garanti fonuna sahip olmaları istenir.

¹⁰⁸ Suna Oksay, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği, **Tailex İşbirliği ile Düzenlenen Avrupa Birliği Sigorta Mevzuatı ve Uygulamaları Semineri**, İstanbul: 23-24 Haziran 2005, s.25.

¹⁰⁹ Taşdelen, a.g.e. 83.

Sigorta Türleri: AB turistik yardım, kredi ve kefalet gibi birçok sigortalara ilişkin yönergeler çıkarmış, bunlar için branşlar teşkil etmiş ve belirli eşgüdüm düzenlemeleri öngörmüştür.

3.1.2. Türkiye’de Sigorta Hukuku ve Mevcut Sigorta Mevzuatı

Şirketlerin rekabet ortamında mücadele edebilmesi öncelikle hukuki engellerin ortadan kaldırılmasıyla ve özellikle küreselleşme süreci ile hız kazanan serbest ekonomiye uygun yasaların uygulamaya konularak önemli boşlukların doldurulmasına bağlıdır. Hukuki mevzuatın is dünyası tarafından algılanması ve söz konusu mevzuata uyum sağlanması şirketler için vazgeçilmez bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Artık günümüz dünyasında rekabetin vazgeçilmez esas şartı hukuk alanında üstünlük ile mümkündür. Anti dumping kuralları, mensei ülke kuralları, standardizasyon, sanayi ve mülkiyet hakları, tüketicinin ve rekabetin korunması vb. hususlarda geliserek devam eden ve kendisini devamlı yenileyen bir dizi hukuki mevzuat, Türkiye’de mevcut kanun ve yönetmeliklerinde değişmelerine sebebiyet vererek yeni bir hukuki anlayış yaratmaktadır.

Bir ülke içindeki farklılıklar çeşitli biçimlerde ortaya çıkarabilir. Diğer yandan sigortacılık ile yakın ilişki içinde olan sektörlerle (bankacılık, emeklilik sistemi gibi) farklılıklar ortaya çıkabilir. Bu açıdan bakıldığında üçgenin diğer iki ayağının istikrar ve etkinliğe dayandığı görülmektedir. Çünkü sigorta faaliyetleri kamu çıkarını ilgilendiren türden faaliyetlerdir ve bu tür özellikleri nedeniyle karakterize edildiklerinden, istikrara gerçek anlamda ihtiyaç vardır. Bu istikrar kendiliğinden sağlanamaz. İstikrar fiyat savaşları, yıkıcı rekabet ve kısa vadeli çıkarlar ile yıkılabilir. İstikrarı sağlamanın temel yöntemlerinden birisi yasal düzenleme yapmak olmasına rağmen, bu etkinlikte ciddi bir gerilemeye yol açabilir.

Ülkemiz sigorta sektöründe mevcut sıkıntıların başında mevzuat boşluğu gelmektedir. Şu anda uygulanmakta olan 539 sayılı KHK ile değişik 7397 Sayılı Sigorta Murakabe Kanunu, KHK’nin dayandığı Yetki Kanunu’nun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmiş olmasından dolayı dayanaktan yoksun kalmıştır. Bu nedenle bu kanuna dayanılarak çıkarılan Yönetmelikler de, açılan her dava ile birlikte iptal edilmekte ve sonuçta hiçbir müeyyidesi kalmamış bir mevzuat düzenlemesi içinde sigortacılık faaliyetleri yürütülmektedir.

Öte yandan rekabet ile ilgili olan 4054 Sayılı “Rekabetin Korunması Hakkında Kanun”a bakıldığında sektörle ilgili doğrudan herhangi bir hükme rastlanılmamakta; ancak mal ve hizmet piyasalarındaki rekabeti engelleyici, bozucu veya kısıtlayıcı anlaşma, karar ve uygulamaları ve piyasaya hakim olan teşebbüslerin bu hakimiyetlerini kötüye kullanmalarını önlemek, bunun için gerekli düzenleme ve denetlemeleri yaparak rekabetin korunmasını sağlama (M.1) amacını güden hükümlerine rastlanılmaktadır.

Aynı şekilde bu kanunun kapsamını da piyasaya hakim olan teşebbüslerin bu hakimiyetlerini kötüye kullanmalarını ve rekabeti önemli ölçüde azaltacak birleşme ve devralma niteliğindeki her türlü hukuki işlem ve davranışlar, rekabetin korunmasına yönelik tedbir, tespit, düzenleme ve denetlemeye ilişkin işlemler (M.2) oluşturmaktadır.

Yasal düzenlemenin boyutunu ülkenin sosyo-ekonomik yapısı, toplumsal beklentiler, genel hukuk sistemi, yapısal gelişmenin tarihsel boyutu gibi etkenler etkilemektedir. Reasürans ve retroesyon alanında yerleşme ve hizmet sunma serbestisi: Türkiye’de kurulu sigorta şirketleri ile yabancı ülkelerde kurulmuş şirketlerin Türkiye’deki şubelerinin reasürans işleri, 1160 Sayılı Mükerrer Sigorta İnhisarı Hakkındaki Kanun gereğince ve 15.9.1991 tarihli ve 91/2276 Sayılı Kararname ile “Sigortacılıkta Yurt İçi Saklama Payı ve Reasürans Kapasitesini Artırma Sistemi”ne tabidir. Kararname gereği sigorta şirketleri reasürans işlerinin bir kısmını 2002 yılına kadar Hükümet adına işletilmek üzere Milli Reasürans T.A.S.’ne devretmek zorundadırlar. Yabancı sigorta şirketlerinin Türkiye’deki şubeleri de devir yükümlülüğüne tabidir. Devir, esas itibarıyla reasürans primlerinin Türkiye’de kalmasını amaçlamakta, devir zorunluluğu giderek azalmakta, saklama payı %75’i bulan sigorta şirketleri önemli ölçüde bu zorunluluktan kurtulmaktadır.

Yabancı ülkelerde sigorta yaptırabilme: Mevzuatımıza göre tüketici sigortalarını Türkiye’de faaliyette bulunan şirketlere ve Türkiye’de yaptırması esastır (7397 S.K., 539 S.K.H.K. ile değişik 29.M.). Bunun istisnaları mevcuttur. Tüketici bu sigortaları yurtdışına yaptırabilirse de yabancı şirketler bu konuda izin almadan sınır ötesinden de olsa Türkiye’de faaliyet gösteremezler.

Diğer ülkelerde hizmet sunma: Türkiye’de şirket kurmak suretiyle sigortacılık yapmak izne tabidir. Yabancı sigorta şirketleri de ancak izin alarak şube

açmak kaydıyla sigortacılık yapabilirler. Yabancı sigorta şirketlerinin Türkiye’de izin almaksızın şube açamayacakları, ancak izin almak suretiyle faaliyet gösterebilecekleri ve Türkiye’de acentelik tesis ederek faaliyette bulunamayacakları kanunla düzenlenmiştir. (7397 S.K., 539 S.K.H.K. ile değişik 2/1, 4. M.)

Sigorta branşları: Mevzuatımıza göre sigorta branşlarının Bakanlar Kurulunca belirlenebilmesi, bu konuda hızlı düzenleme yapabilme şansını vermektedir. Son yıllarda rekabet şartından kaynaklanarak piyasada ayakta kalabilmek amacıyla yeni ürünlerin sigortalanmasına sık sık rastlanılmaktadır.

Tarifeler: Daha önce de detaylı olarak ele alındığı üzere Türkiye’de 1990’dan itibaren büyük ölçüde tarifeler kaldırılmış ve rekabete ilk adım atılmıştır.

Genel Sartlar: Ülkemizde genel sartlar yasa gereği Hazine Müsteşarlığı’na onaylanmaktadır (539 Sayılı K.H.K., M.28).

Teminat blokajı: Türkiye’de sigorta şirketleri Hazine Müsteşarlığı’na teminat göstermek zorundadır. Teminatlar doğrudan sigortalıyı korumayı amaçlayan bir özellik gösterirler (539 Sayılı K.H.K., M. 14/1).

Teknik karşılıklar ve yatırımların sınırlandırılması: Mevzuatımızda şirketlerin yatırım portföylerine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca primlerin vadelenirilmesi ve acentelerle olan ilişkiler sınırlandırılarak teknik karşılıkların veya şirket varlıklarının prim alacakları şeklinde tutulması da dolaylı olarak sınırlandırılmıştır. Diğer bir sınırlandırma da teminat olarak yatırılan kıymetlere getirilen sınırlamadır.

3.1.3. AB ve Türk Sigortacılık Mevzuatı Arasındaki Temel Farklar

Avrupa Birliği’ne üye devletlerin diğer devletlerde reasürans ve restorasyon işlemi yapmasında herhangi bir engel olmamasına rağmen sigortacılıkta yurt içi saklama payı ve reasürans kapasitesini artırma sistemi gereğince ülkemizde sigorta şirketleri reasürans şirketlerinden bir kısmını Milli Reasürans T.A.S.’ne devretmek zorundadır ve yabancı sigorta şirketlerinin Türkiye’deki şubeleri de devir yükümlülüğüne tabidir.

AB üyesi ülkeler ile Türkiye’deki şirketlerin payları karşılaştırıldığında Türkiye’deki şirketlerin performansının daha gerilerde bir seyir izlediği görülmektedir. Aradaki bu farkın kapanmasına yönelik, şirketlerin mali yapılarının

güçlenmesine çalışıldığı bu dönemde de kararname uygulamasının sürmesinde yarar vardır.

(1) Yabancı Ülkelerde Sigorta Yaptırabilme

Avrupa Birliği'nde kişilerin diğer üye devletlerden hizmet alması, bir üye devlette faaliyet gösteren şirketin de ilgili resmi makamlara haber vermek şartıyla diğer üye devlette hizmet sunması serbesttir. Oysa ülkemizde kişiler bazı istisnalara rağmen, Türkiye'de faaliyet gösteren şirketlerden ve Türkiye'de hizmet alması zorunludur.

(2) Diğer Ülkelerde Hizmet Sunma

Türkiye'de yabancı sigorta şirketleri ancak izin almak koşuluyla şube açabilirler ve ancak acente tesis ederek değil, şube açmak suretiyle faaliyet gösterebilirler. AB üyesi ülkelerde ise tek lisans ilkesi gereğince bir üye ülkede verilen ruhsat diğer ülkelerde de geçerliliğini koruyacağından, ruhsatlı bulunduğu branşlarda diğer üye ülkelerde de sigortacılık hizmeti verebilmektedirler.

(3) Kuruluş İzni

Avrupa Birliği üyesi devletlerde de sigortacılık faaliyetinde bulunabilmesi izne tabidir. Bir üye ülkede faaliyet gösteren sigorta şirketleri diğer üye devletlerde şubeşi veya genel vekili vasıtasıyla sigorta sözleşmesi akdedebilirler. Yabancı ülkelerde kurulu bir sigorta şirketinin Türkiye'de şube açması izne tabidir. Genel vekil vasıtasıyla faaliyet ise yasaklanmıştır.

Avrupa Birliği üyeleri, kendi Pazar ihtiyaçlarını gerekçe göstererek sigortacılık izni vermekten kaçınamazlar, bir başvuruyu reddettikleri takdirde bunu gerekçeli olarak başvuru sahibine bildirmek zorunda olmalarına rağmen Türkiye'de ise izin şarta bağlı tutulmamıştır. Diğer bir deyişle sigortacılık yapmak için izin başvuruları her gerekçe ile reddedilebilir.

Diğer bir farklılık ise asgari ödenmiş sermaye konulması konusundadır. Türkiye'de şirket kuruluşunda 350000 TL asgari sermaye uygulaması mevcutken AB'de böyle bir zorunluluk yoktur. Yalnızca şirketlerden faaliyet gösterdikleri branşlar itibariyle asgari miktar belirlenen garanti fonu tesis etmeleri istenmektedir. Bu duruma göre Avrupa Birliği'ndeki başlangıç teminatı, Türkiye'deki ödenmiş sermayeden azdır ve şirketin yükümlülükleri arttığı takdirde yükselmektedir. Türkiye'de garanti fonu uygulamasına geçilemediği için bu farklılık devam

etmektedir. Sigorta sektörünün içinde bulunduğu geçiş dönemi dolayısıyla farklılığın bir süre daha devam etmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Avrupa Birliği'nde sigorta şirketlerinin kuruluşunda temel belge işletme planı ve fizibiliteye ilişkin bilgileri içeren belgelerdir. Türkiye'de bu konuya giderek daha fazla önem verilmekle birlikte işletme planı ile ilgili hususların mevzuatta ve uygulamada yeterince önem kazandığı henüz söylenemez.

(4) Sigorta Branşları

Avrupa Birliği'nde hayat dışı direkt sigortacılık faaliyetleri 18 branş ve 10 grup halinde toplanmıştır. Türkiye'de hayat dışı dallarda 8 branş vardır; Yangın, kaza, nakliyat, hastalık, dolu, hayvan ölümü, makine montaj ve hukuksal koruma. Bu dalların hangi tür sigortaları kapsadığı konusunda ise hiçbir düzenleme mevcut olamayıp teamüller geçerlidir.

(5) Sigorta Türleri

Avrupa Birliği, turistik yardım, kredi ve kefalet gibi sigortalara ilişkin yönergeler çıkarmış, bunlar için branşlar teşkil etmiş ve belirli eşgüdüm düzenlemeleri öngörmüştür. Türkiye'de ise bu gibi konuların ne branşı ne genel şartı nede başka bir genel şarta bağlı uygulaması vardır. Ancak, bu farklılık mevzuat farklılığından daha çok uygulama farklılığındandır. Bu gibi konular Türkiye'de daha yeni ihtiyaç olarak kendini hissettirmektedir.

(6) Yükümlülük Karşılama Yeterliliği

Yükümlülük karşılama yeterliliğine ilişkin Avrupa Birliği ve Türk mevzuatı kaynağı Avrupa Birliği mevzuatı olması dolayısıyla benzerlikler göstermektedir. Aradaki farklılıklara baktığımızda ise, hayat dışı branşlarda Avrupa Birliği mevzuatında, ödenmiş sermayenin toplam sermayenin yüzde yetmiş beşi ve daha fazlasına ulaşması halinde, ödenmemiş sermayenin yarısı da öz kaynak hesabında dikkate alınmaktadır. Türkiye'de bu yolda bir hüküm yoktur. Avrupa Birliği mevzuatında, hasar esasına göre yükümlülük karşılama yeterliliğinin hesaplanmasında son üç yıllık hasarların ortalaması alınmaktadır. Türkiye'de ise, fiyat artışları nedeniyle geçmiş yıl hasarları ortalamayı etkilemediğinden bir yıllık hasarlar dikkate alınmaktadır.

(7) Sorumluluk Sigortaları ve Zorunlu Sigortalar

Sorumluluk Sigortaları ve Zorunlu Sigortalar Avrupa Birliği 'de gelişmiş ve yaygın bir durumdadır. Üye devletler, karayolları motorlu araçlar zorunlu mali

sorumluluk sigortası (trafik sigortası) dışında kalan alanlarda kendi zorunlu sigortalarını tespit etmekte serbest bırakılmıştır. Trafik sigortası bakımından işletmenin sigorta yaptırmadığı veya bilinmediği durumlarda meydana gelen ölüm veya yaralanmaların gerektirdiği teminat Avrupa Birliği ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de düzenlenmiştir. Kara Yolları Trafik Garanti Fonu Hazine Müsteşarlığı Sigortacılık Genel Müd. bünyesinde bu işlevi yürütmektedir. Türkiye’de önemli sayıda araç sigorta ettirilmeksizin trafikte dolaşmaktadır. Enflasyon nedeni ile prim ve teminatlar sık arttırıldığı halde ek sözleşme ile yaptırılmadığından pek çok aracın teminatı birbirine göre farklılık arz edilmektedir. Araçların sigorta yaptırıp yaptırmadığını otomatik kontrol eden bir sistemimiz yoktur. Uluslararası turizmin geliştiği de dikkate alınarak, Türkiye’nin, Avrupa Birliği ‘ye girmese dahi trafik sigortalarını rasyonel, iyi işleyen, iyi denetleyen ve böylece uygar bir topluma yakışan bir düzeye getirmesi sorumluluğu vardır

3.2 Avrupa Birliği Mali Yeterlilik Düzenlemeleri

3.2.1. Genel Bakış

Avrupa Komisyonu ilk kez Nisan 1994 yılında Sigorta Komitesi üyeleri ile şirketlerinde mali yeterlilik konusunu görüşmüştür. Üye ülkelerin "Sigorta Denetim Departmanları Konferansı" (*"the Conference of Insurance Supervisory Departments"*) mali yeterlilik konularında çalışmak ve bu çalışmalarını komisyona sunmak üzere 1996 yılı sonuna kadar bir çalışma grubu oluşturulmasını istemiştir. Mali yeterlilik sisteminin değerlendirilmesi amacıyla AB, bu konuda ilk olarak, 1996 yılında Dr.Müller başkanlığında bir çalışma grubu oluşturmuş ve grubun raporu sigorta sektöründe mali yeterliliğin temelini atmıştır.

Müller raporunun ardından, sigortacılık sektöründe çalışma şartları, önemli değişimler göstermiştir.Sermaye piyasaları yeni ürünler ortaya çıkarabilecek kadar gelişmiş olmakla birlikte piyasalarda risk de artmıştır. Geçmiş dönemler ile karşılaştırıldığında sigorta şirketleri bilançolarının özellikle yükümlülükler piyasa riski tehlikelerine ve finansal sonuçlarına daha fazla açık durumdadırlar. Bu nedenle Avrupa Birliği Komisyonu Yükümlülük Karşılama Yeterliliği (Solvency II) olarak bilinen finansal sağlamlık ve mali yeterlilik sistemini geliştirecek ve bankacılık

sektörünün (Basel II) mevzuatı ile desteleyici, ilişkide olmasını sağlayacak bir proje geliştirmiştir. Söz konusu proje için 6 ilâ 10 yıl arasında iki aşamalı bir süreç öngörülmüştür.

Basiretli yönetim anlayışının sigorta şirketlerinden beklenen sonuçları verebilmesi için etkin bir risk kontrolü ile erken uyan göstergeleri kullanılarak, böylece riske karşı koruyucu önlemlerin alınması gerekir. Kurumsal yönetim ilkelerine uyularak firma içi faktörler değerlendirilerek risk sınırlandırılır.

Sigorta şirketleri sermaye yeterliliğini korumayı amaçlarken, kaynakların verimliliğini de göz ardı edemezler.

3.2.2. AB Ülkelerinde Mali Yeterliliğin Ölçümüne İlişkin Uygulamalar

Birlik üyesi ülkelerin çoğunda, işlem teftişi adı verilen ve dosya üzerinden tüm maddi unsurların denetlenmesi prensibi yerine finansal, mali denetim geçerli kılınmıştır. Diğer taraftan, yukarıdaki amaca dönük olarak değiştirilen genel şartlar gerek sigortacıların ve gerekse denetim kurumlarının işini zorlaştırmaktadır.

AB'de mali denetim düzenlemeleri, asgari gereklerin ülkeler arasında uyumlu hale getirilmesi şeklinde ortaya çıkmıştır.

Denetime ilişkin düzenlemeler, üye ülkeler mevzuatının asgari gerekler çerçevesinde uyumlaştırılması ve karşılıklı olarak sistemlerin tanınması esasına dayandırılmıştır. AB'de denetim, ağırlıklı olarak direkt sigortacının mali yeterliliğini hedef alır. Devletin fiyatlara ve sözleşme hükümlerine müdahalesi yoktur. Mali denetim, sigorta şirketi merkezinin bulunduğu ülke denetim kurulları tarafından, şirketin tüm operasyonlarını içine alacak şekilde yürütülür. Bu kapsama şirketin şubeleri, irtibat ve hizmet büroları da dâhildir.

Sermaye gereksinmesi (solvency margin-yeterlilik marjı), şirketlerin prim üretimlerine veya son üç yıllık hasar yüklenim ortalamalarına göre saptanır.

AB'de, sigortacıların belirli yeterlilik marjına, başka deyişle yüklenim ve faaliyetlerini yeterince destekleyecek kaynaklara ve serbest karşılıklara sahip olmaları zorunludur. Yeterlilik marjının ölçüsünü, şirketin yerel ve uluslararası operasyon hacmi belirler. Hesaplanması ise ya son yıl sonunda ulaştığı prim üretimine veya son üç yılın ortalama hasar yüklenimine, her hal ve kârda bunlardan en yüksek olanına dayandırılır. Yeterlilik marjının üçte biri, garanti fonunu teşkil

eder. Buna göre, AB ülkelerinde sigorta şirketlerinin yeterlilik marjı içinde ve bünyesinde, bir de garanti fonu oluşturma zorunlukları vardır. Bununla elde edilmek istenen, şirketlerin sağlıklı bir mali bünye ile kurulmaları ve faaliyetleri boyunca mali yeterlilik marjının, asgarisi garanti fonu adı altında saptanmış olan bir eşiğin altına düşmemesidir. Garanti fonunun boyutu ise yazılan işlerin niteliğine göre saptanır ve yeterlilik marjı içinde (mahsub edilmiş olarak) bulunur.

Üye ülkelerde, ana finansal düzenlemeler asgari müşterek standartlar çerçevesinde uyum içine alınmıştır. Şirket faaliyetlerinin tümü merkezlerinin bulunduğu ülke kurallarına göre denetlenir. Ülkeler arasında denetim, yasa ve uygulamaları karşılıklı olarak tanınmıştır.

Asgari garanti fonu ve yeterlilik marjı aşağıdaki gibi hesaplanır⁶⁰

1) Asgari Garanti Fonu: Euro olarak, asgari sermaye mutlak tutarı, yazılan iş türüne göre ayarlanır. Hayatdışı sigorta şirketlerinde, portföyün yapısına göre 0.2-1.4 milyon Euro arasındadır. Diğer taraftan, Garanti Fonu, 2002/83/EC sayılı Direktif uyarınca hayat sigorta şirketleri için 3 milyon Euro'dan az olamaz. 2002/13/EC sayılı Direktife göre ise hayat dışı branşlarda 2 milyon Euro'nun altında olamamaktadır.

2) Mali Yeterlilik Marjı: Sermaye gereksinimi yıllık primin gelirine göre (prime endeksli) veya son üç iş yılının hasar ortalamasına (dolu, fırtına, don ve kredi sigortalarında yedi yılın ortalaması), yani hasara endekslenerek hesaplanır Her iki sonuçtan yüksek olanı esas alınır. Yapılacak hesaplama yöntemi açık olarak belirlenmiştir. Prim ve hasar esasına göre yapılan hesaplamalar şu şekildedir:

Prim endeksi: 0.18 veya $0.16 \times \text{brüt üretim} \times \text{saklama payı oranı}$ (%50'den az olamaz)

(Brüt primin ilk 50 milyon Euro'luk kısmı 0.18 ile, aşan kısmı 0.16 ile çarpılır)

Hasar endeksi: 0.26 veya $0.23 \times \text{brüt hasarlar} \times \text{saklama payı oranı}$ (%50'den az olamaz)

(Brüt hasarların ilk 35 milyon Euro'luk kısmı 0.26 ile, aşan kısmı 0.23 ile çarpılır)

Her aşamada sermaye gereksinmesinin altına düşülmesi halinde, yasal yaptırım uygulanır.

Teknik karşılıkların yatırımına ilişkin ayrıntılı düzenlemeler, mali yeterlilik konusundaki mevzuatın tamamlayıcı unsurlarıdır. Bunlar:

- Para birimine uygunluk prensibi,
- Yatırım enstrümanlarındaki çeşitlilik ve bunların her biri için ayrılmış kotalar,
- Yatırımlarla ilgili coğrafi alan düzenlemeleri.(Yurt içi, yurt dışı gibi)

Avrupa Birliği ülkelerinin ortak finansal denetim sisteminin önemli ayaklarından diğeri ise teknik karşılıkların yatırımına ilişkin düzenlemelerdir. Teknik karşılıklar bilindiği gibi sigorta şirketlerinin faaliyetleri dolayısı ile üstlendikleri yüklenimleri karşılayabilmelerine olanak sağlamak için tesis edilen rezervlerdir. Şirketin tabi bulunduğu üye ülke teknik karşılıkların yeterliliğini kontrol ettiği gibi bunların nerelere yatırılacağını tayin eder. Teknik karşılık yatırımları, para birimine uyum esasına göre, hasarlar hangi para biriminden ödenecek ise karşılıkların da aynı birimden oluşması kuralına göre yürütülmelidir. Şirketler ayrıca getiri ve güvencede azami yararı sağlayacak biçimde enstrüman çeşitliliğini sağlamalıdır. Belirli menkul kıymet gruplarında ve piyasalarda bağımlılık oluşturacak yoğunlukta yatırımlardan kaçınılmalıdır. Yatırımda çeşitliliği sağlayan kotalar bu güvenceyi sağlar. Ayrıca coğrafi uyum prensibi, karşılıkların da borcun doğduğu ve yükümlülüklerin taşındığı yerde bulundurulmasını mümkün ve gerekli kılar. Hasarlar içindeki reasürör hissesi, tabi ülke olur verdiği takdirde ve o ölçüde teknik karşılıklara mahsup edilebilir. Merkezleri AB dışında kayıtlı bulunan üçüncü dünya ülkelerine bağlı şirketlerin AB içindeki şube ve temsilcilikleri üye ülkelere ayrıcalık sağlayan düzenlemelerden yarar sağlayamazlar ve ayrı kurallara tabidirler.

3.3 Türkiyede Sigorta Şirketlerinin Mali Yeterliğinin Ölçümüne İlişkin Uygulamalar

1-) Yükümlülük Karşılama Yeterliliği

Ülkemizde mali yeterliliğin ölçümünde AB uygulaması esas alınmıştır. Buna göre, yükümlülük karşılama yeterliliği, hayat dışı ve hayat branşları için ayrı ayrı hesaplanır. Yükümlülük karşılama yeterliliği; hayatdışı branşlarda (sağlık ve ferdi kaza dâhil), prim ve hasar esasına göre bulunan tutarlardan yüksek olanı; hayat branşında ise yükümlülüğe ve riske ilişkin sonuçları toplamıdır. Her iki branşta faaliyet gösteren şirketler için yükümlülük karşılama yeterliliği hayat dışı ve hayat branşları için ayrı ayrı hesaplanan iki sonucun toplamıdır.

Birinci fıkrada belirtilen tutarlar, aşağıdaki şekillerde hesaplanır:

a) Prim Esasına Göre Yükümlülük Karşılama Yeterliliği:

Son bir yıllık süre içinde yazılan primlerden (vergi ve harçlar hariç) fesih ve iptaller düşüldükten sonra kalan tutarı 3.6 trilyon TL'ye kadar olan kısmının yüzde 18, geri kalan kısmının ise yüzde 16 ile çarpılmasından sonra bulunan sonuçların toplamının; son bir yıllık süre içinde şirket üstünde kalan hasar tutarının brüt hasara oranı yüzde 50'den aşağı ise yüzde 50, yüksek ise bulunan oranla çarpılması sonucunda bulunan tutarıdır. Bu bentte yazılı prim tutarı, Devlet İstatistik Enstitüsü'nce saptanmış yıllık Toptan Eşya Fiyatları Endeksindeki artış oranı dikkate alınarak Hazine'ce artırılabilir.

b) Hasar Esasına Göre Yükümlülük Karşılama Yeterliliği:

Son bir yıllık sürede ödenen brüt hasarlara muallak hasarlar karşılığı eklenerek rücu yoluyla tahsil edilen hasar tazminatları ile bir yıl önce ayrılan muallak hasar karşılıkları düşüldükten sonra tespit edilecek miktarın ilk 2.7 trilyon TL'ye kadar olan kısmı yüzde 26, kalanın yüzde 23 ile çarpılması sonucu bulunan tutarların toplamının son bir yıllık sürede şirket nezdindeki hasar tutarının brüt hasar tutarına oranı yüzde 50'den aşağı ise yüzde 50, yukarı ise bulunan oranla çarpılması sonucunda bulunan tutardır. Bu bentte yazılı prim tutarı, Devlet İstatistik Enstitüsü'nce saptanmış yıllık Toptan Eşya Fiyatları Endeksindeki artış oranı dikkate alınarak Hazine'ce artırılabilir.

c) Yüklümlülüğe İlişkin Sonuç:

Hayat matematik karşılığı ile bir yıllık hayat sigortaları için ayrılan cari riskler karşılığı toplamının yüzde dördünün, son bir yıllık süre için ayrılan net (reasürans payı hariç) matematik karşılık ile son bir yıllık sürede düzenlenen bir yıllık hayat sigortaları için ayrılan net (reasürans payı hariç) cari riskler karşılığının toplamının brüt (reasürans devirlerinden önceki) matematik karşılıklar ile bir yıllık hayat sigortalı için ayrılan brüt (reasürans devirlerinden önceki) cari riskler karşılığının toplamına oranı yüzde 85'ten aşağı ise yüzde 85, yüksek ise bulunan oranla çarpılması sonucunda bulunan tutardır.

d) Riske İlişkin Sonuç:

Ölüm halinde sigortalıya ödenecek meblağdan matematik karşılıklar ile cari rizikolar karşılığının düşülmesi suretiyle saptanan risk kapitalinden:

- Sigorta süresi azami üç yıla kadar olanların yüzde 0.1,
- Sigorta süresi üç yıldan fazla, beş yıldan az olanların yüzde 0.15,
- Sigorta süresi beş yıldan fazla olanların yüzde 0.3 ile çarpılmaları

sonucunda elde edilen bu üç tutar toplamının, son bir yıllık süredeki reasürans devirlerinden sonraki toplam risk kapitalinin reasürans devirlerinden önceki toplam risk kapitaline oranı yüzde 50'den aşağı ise yüzde 50, yüksek ise bulunan oranla çarpılması sonucunda bulunan tutardır.

Yılsonu itibariyle hayat dışı (sağlık ve ferdi kaza dâhil) branşlar ve birikimli hayat sigortaları dışındaki hayat sigortalılarına ilişkin prim alacakları bu sigortalarda yazılan prim tutarının yüzde 30'undan fazla ise fazla tutarın yüzde 50'si yükümlülük karşılama yeterliliğine eklenir. Elde edilen bu tutar şirket için asgari özkaynak rakamıdır. Özkaynakları bu tutarın altında bulunan şirketler mali bakımdan yetersiz sayılırlar ve derhal sermaye artırımına gitmeleri istenir.

2-) Kaynak Kullanım Oranları

Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Çalışma Esaslan Yönetmeliği'ne göre, sigorta şirketlerinin bir şirkete ait menkul kıymetlerinin tutarı kendi özkaynaklarının yüzde 10'unu, bir sermaye grubuna ait menkul kıymetlerinin tutar ise kendi özkaynaklarının yüzde 20'sini aşamaz.

Para ve sermaye piyasaları ile sigortacılık veya reasürans alanlarında özel kanunlarına göre izin ve ruhsat alarak faaliyet gösteren mali kurumlara ait olanlar

hariç, borsada işlem görmeyen hisse senetlerine yatıracak kaynakların toplam tutarı sigorta şirketlerinin ödenmiş sermayelerinin yüzde 10'unu geçemez. Sigorta şirketlerinin gayrimenkullerin özkaynaklarını aşan tutar, gayrimenkul ve menkul kıymet portföyleri toplamının yüzde 20 sinden, bir gayrimenkule yapacakları yatırım ise özkaynaklarının yüzde 10'undan fazla olamaz.

Sigorta ve reasürans şirketleri, kendi borçlarıyla ilgisi olmadıkça mal varlıklarını teminat olarak gösteremez ve kefil olamazlar; tahvil, bono ve benzeri sermaye piyasası araçları ihraç edemezler.

Özkaynak; ödenmiş sermaye, yedek akçeler, yeniden değerlendirme fonları ve bünyede bırakılan kâr toplamından zararın düşülmesi sonucunda bulunan meblağı ifade eder.

3-) Teknik Karşılıklara İlişkin Yükümlülükler

a. Kazanılmamış Primler Karşılığı: Sigorta ve reasürans şirketleri bir yıldan uzun süreli hayat sigortaları ve deprem teminatı dışındaki yükümlülükleri için kazanılmamış primler karşılığı ayırmak zorundadırlar. Ayrılacak karşılık, yürürlükte bulunan poliçeler için tahakkuk etmiş primlerden komisyonlar düşüldükten sonra kalan tutarın gün esasına göre ertesi yıla sarkan kısmının hesabı ile belirlenir.

b. Hayat Matematik Karşılığı: Hayat branşında faaliyet gösteren sigorta ve reasürans şirketleri, Hazinesinin uygun göreceği genel kabul görmüş aktüerya hesaplarına göre matematik karşılık ayırmak zorundadırlar.

c. Muallak Hasar ve Tazminat Karşılığı: Sigorta ve reasürans şirketleri tahakkuk etmiş ve hesaben tespit edilmiş hasar ve tazminat bedelleri veya tahmini değerleri üzerinden muallak hasar ve tazminat karşılığı ayırmak zorundadırlar.

d. Deprem Hasar Karşılığı: Sigorta ve reasürans şirketleri, yıl sonu itibarıyla yangın ve mühendislik sigorta branşlarında verdikleri deprem teminatı karşılığında yazdıkları ve kendi saklama paylarında kalan primlerin üçte birini ödenen komisyon ve diğer masraf payı olarak düşüldükten sonra kalan tutarın yarısını 15 yıl süre ile deprem hasar karşılığı olarak ayırırlar. Bu karşılığın oluşturduğu fonların net gelirleri de bu hesapta gösterilir. Bu hesapta toplanan fonlar, gayrimenkuller hariç olmak üzere Sigorta ve Reasürans Şirketlerinin Kuruluş ve Çalışma Esaslarına Dair Yönetmeliğinin 19.maddesinde belirtilen kıymetlere (nakit

ve menkul kıymetler) yatırılır. Verilen deprem teminatı nedeniyle ödenen hasar ve tazminatlar deprem hasar karşılıklarından düşülür.

4. Teminat Bloke Etme Zorunluluğu

SMK'nın 12'nci maddesine göre, sigorta şirketleri sigorta sözleşmelerinden doğan taahhütlerine karşılık olmak üzere, sigorta primleri ile orantılı olarak teminat tesis etmek zorundadırlar. Hayatdışı branşlarda bu teminat hesap dönemi sonu itibariyle yazılan primlerin %15' i oranında teminat tesis edilmektedir.

Hayat sigortalarında teminat ise, hayat sigortaları primleri üzerinden ayrılan matematik karşılıklardan ikrazların düşülmesi ve muallâk tazminat karşılıkları ile kârpayı karşılıklarının ilâvesi sonucu bulunan tutar üzerinden tesis edilir. Teminat olarak tesis edilen mevduat, Hazine Bonosu vb. enstrümanlar bankalarca Hazine lehine bloke edilir ve bu blokaj izinsiz olarak kaldırılamaz.¹¹⁰

¹¹⁰ Mali Analiz, **Mali Yeterlilik ve Sigorta Şirketlerinde Mali Yeterlilik Uygulamaları**, İstanbul 2007 s.66

3.4. Türkiye İle Avrupa Birliği Ülkeleri Sigorta Büyüklükleri Karşılaştırması

3.4.1 Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Sigorta Prim Üretimi

Tablo 3: Toplam Prim Üretimi (2000-2007)

S.N.	ÜLKELER	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	CZ Çek Cumhuriyeti	70.589	80.485	90.865	104.636	111.586	116.174	122.121	132.901	139.852
2	DE Almanya	131.820	136.124	140.725	147.729	152.166	157.984	161.945	162.856	164.500
3	FR Fransa	861.501	128.059	131.998	142.028	158.226	175.884	197.092	195.723	183.498
4	UK Birleşik Krallık	154.009	142.216	160.494	163.826	167.094	182.292	200.612	250.860	198.459
5	GR Yunanistan	876.596	900.246	2.895	3.235	3.624	3.923	4.371	4.686	4.751
6	HU Macaristan	384.090	419.470	494.589	559.435	599.036	686.464	830.229	930.344	890.390
7	PL Polonya	20.837	22.383	23.168	24.840	27.573	31.045	37.522	43.816	59.344
8	RO Romanya	n.a.	n.a.	1.358	1.930	2.488	3.223	4.499	6.725	8.837
9	TR Türkiye	1.752	2.505	3.638	4.980	6.619	7.947	9.660	10.931	11.779

Kaynak: www.cea.eu.raporlar2009

Gelişmekte olan ülkelerin yıllar itibariyle prim üretimini incelediğimizde, primlerde artış olduğu ancak genel itibariyle düşük seviyede kaldığı gözlemlenmektedir. Ancak gelişmiş ülkelerin prim artış oranları gelişmekte olan ülkelere nazaran düşük seviyede kalsada toplam prim üretimi bakımından gelişmekte olan ülkelere nazaran çok üzerindedir.

3.4.2 Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Hayat Sigortası Prim Üretimi

Tablo4: Hayat Primi Üretimi (2000-2007)

S.N.	ÜLKELER		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	CZ	Çek Cumhuriyeti	22.770	28.282	34.192	41.123	44.201	44.954	47.233	54.141	56.909
2	DE	Almanya	61.225	63.287	65.018	68.574	70.343	75.244	78.455	78.901	79.600
3	FR	Fransa	592.020	84.635	85.500	92.022	105.341	120.668	140.203	137.080	122.550
4	UK	Birleşik Krallık	120.244	103.755	117.321	115.130	119.824	132.643	151.970	202.051	150.037
5	GR	Yunanistan	450.078	440.082	1.310	1.435	1.729	1.935	2.311	2.501	2.476
6	HU	Macaristan	177.634	175.038	202.517	224.515	243.715	302.102	420.650	508.680	461.229
7	PL	Polonya	8.335	9.260	9.909	11.168	12.575	15.324	21.109	25.513	38.986
8	RO	Romanya	n.a.	n.a.	347	459	555	850	890	1.493	1.662
9	TR	Türkiye	326	461	671	1.030	1.224	1.242	1.386	1.331	1.576

Kaynak: www.cea.eu/raporlar2009

Hayat primi üretimi branşında ülkemizin hem gelişmiş hemde gelişmekte olan ülkelere nazaran çok geride kaldığı tablo 4'den anlaşılmaktadır.

Ülkemiz dışında kalan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yıllar itibari ile hayat primi üretimi branşında giderek artan bir ivme kazanmıştır. Bunun yanında hayat primi en yüksek Macaristandadır. Yunanistan ve Fransada ise hayat primi azalmakta iken diğer ülkelerde artmaktadır.

3.4.3 Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Hayat Dışı Sigortası Prim Üretimi

Tablo5: Hayat Dışı Sigorta Primi Üretimi (2000-2007)

S.N.	ÜLKELER		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	CZ	Çek Cumhuriyeti	47.819	52.203	56.673	63.513	67.385	71.220	74.888	78.760	82.943
2	DE	Almanya	70.595	72.837	75.707	79.155	81.823	82.740	83.490	83.955	84.900
3	FR	Fransa	269.481	43.424	46.498	50.006	52.885	55.216	56.889	58.643	60.948
4	UK	Birleşik Krallık	33.765	38.461	43.173	48.696	47.270	49.649	48.642	48.809	48.422
5	GR	Yunanistan	426.518	460.164	1.585	1.800	1.895	1.988	2.060	2.185	2.275
6	HU	Macaristan	206.456	244.432	292.072	334.920	355.321	384.362	409.579	421.664	429.161
7	PL	Polonya	12.502	13.123	13.259	13.672	14.998	15.721	16.413	18.303	20.358
8	RO	Romanya	n.a.	n.a.	1.011	1.470	1.934	2.373	3.609	5.232	7.175
9	TR	Türkiye	1.425	2.044	2.966	3.950	5.395	6.705	8.274	9.600	10.203

Kaynak: www.cea.eu.raporlar2009

Hayat Dışı Primi üretiminde Hayat primi üretimi branşında olduğu gibi ülkemizin hem gelişmiş hemde gelişmekte olan ülkelere nazaran çok geride kaldığı tablo 5'den anlaşılmaktadır.

Ülkemiz dışında kalan gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yıllar itibari ile hayat dışı prim üretimi branşında giderek artan bir ivme kazanmıştır.

Bunun yanında hayat dışı primi en yüksek Macaristandadır. Yunanistan ve Fransada ise hayat dışı primi azalmakta iken diğer ülkelerde artmaktadır.

3.4.4 Ülkelerin Yıllara Göre Toplam Sigorta Yatırım Portföyü

Tablo 6: Toplam Sigorta Yatırım Portföyü (2000-2007)

S.N.	ÜLKELER		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	CZ	Çek Cumhuriyeti	141.624	165.504	198.803	215.764	249.738	267.738	273.468	281.798	297.362
2	DE	Almanya	871.167	943.844	1.001.581	1.058.275	1.091.831	1.138.555	1.199.745	1.251.368	1.261.962
3	FR	Fransa	5.618.100	893.705	921.217	1.012.337	1.125.661	1.277.679	1.402.201	1.491.236	1.489.749
4	UK	Birleşik Krallık	998.874	924.339	871.683	962.807	1.013.480	1.185.372	1.265.379	1.346.922	1.335.362
5	GR	Yunanistan	1.917.415	1.940.748	5.820	6.928	7.963	9.267	10.460	11.843	12.000
6	HU	Macaristan	626.399	760.422	906.243	1.042.042	1.188.408	1.421.102	1.609.272	1.776.317	1.776.317
7	PL	Polonya	32.674	41.623	50.381	58.522	71.121	82.293	100.122	117.180	125.470
8	RO	Romanya	n.a.	n.a.	504	838	1.315	1.593	n.a.	n.a.	n.a.
9	TR	Türkiye	1.972	3.103	4.209	5.835	7.333	10.453	11.347	13.558	19.908

Kaynak: www.cea.eu.raporlar2009

Toplam sigorta yatırım portföyü verileri incelendiğinde Fransa da ani bir düşüşten sonra hızlı bir yükseliş görülmektedir. Macaristan da ise ivmeli bir yükseliş gözlenmektedir. Romanya ise en alt seviyede bulunduğu görülüyor.

Tabloda görüldüğü gibi ülkemiz toplam sigorta yatırım portföyü yönünden geride kaldığı bu konu ilgili planlı ileriye dönük çalışmalar yapılması gerekmektedir.

3.4.5 Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Hayat Sigorta Yatırım Portföyü

Tablo7: Hayat Sigorta Yatırım Portföyü(2000-2007)

S.N.	ÜLKELER		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	CZ	Çek Cumhuriyeti	104.182	119.924	139.997	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	198.688	207.366
2	DE	Almanya	539.939	570.948	589.989	608.698	626.264	648.722	666.451	684.013	689.147
3	FR	Fransa	4.874.000	782.049	810.951	886.934	989.294	1.120.441	1.230.039	1.311.114	1.322.513
4	UK	Birleşik Krallık	924.325	861.031	804.011	892.719	931.793	1.104.858	1.179.686	1.254.624	1.233.905
5	GR	Yunanistan	1.363.582	1.367.899	4.040	4.752	5.529	6.580	7.621	8.678	8.700
6	HU	Macaristan	346.796	353.594	421.400	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
7	PL	Polonya	18.940	24.822	31.330	37.038	44.199	51.691	65.051	76.436	80.853
8	RO	Romanya	n.a.	n.a.	278	497	773	1.205	n.a.	n.a.	n.a.
9	TR	Türkiye	899	1.589	2.413	3.215	4.002	6.063	5.214	5.656	8.146

Kaynak: www.cea.eu.raporlar2009

Hayat sigortası yatırım portföyü incelendiğinde çoğu ülkelerde Türkiyeden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu konuda Birleşik Krallık ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerde Türkiye nin yaklaşık 150 katı civarında bulunmaktadır. Türkiye ile aynı durumda olan gelişmekte olan ülkelerde ise ülkemizin durumu çokta kötü değildir.

Her ne kadar ülkemiz artan bir grafik çizse de bu artışta olan ivmeyi daha yüksek oranlarda ivmelere çıkarmamız gerekmektedir.

3.4.6 Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Hayat Dışı Sigorta Yatırım Portföyü

Tablo8: Hayat Dışı Sigorta Yatırım Portföyü (2000-2007)

S.N.	ÜLKELER		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	CZ	Çek Cumhuriyeti	37.442	45.580	58.806	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	83.110	89.996
2	DE	Almanya	331.228	372.896	411.592	449.577	465.567	489.833	533.294	567.355	587.212
3	FR	Fransa	744.100	111.656	110.266	125.403	136.367	157.238	172.162	180.122	167.236
4	UK	Birleşik Krallık	74.550	63.307	67.672	70.088	81.687	80.514	86.103	92.300	101.457
5	GR	Yunanistan	553.833	572.849	1.780	2.176	2.467	2.687	2.839	3.165	3.300
6	HU	Macaristan	279.603	406.828	484.843	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.
7	PL	Polonya	13.734	16.801	19.051	21.484	26.922	30.602	35.071	40.744	44.617
8	RO	Romanya	n.a.	n.a.	226	341	542	388	n.a.	n.a.	n.a.
9	TR	Türkiye	1.073	1.514	1.796	2.621	3.330	4.390	6.133	7.902	11.762

Kaynak: www.cea.eu.raporlar2009

Yıllar itibari ile sigorta yatırım portföylerini gösteren Tablo 5,6,7 incelendiğinde ülkemizin Avrupa Birliğine üye ülkelere nazaran çok geride kaldığı hatta gelişmişlik seviyesi bakımından benzer özellikler taşıyan Yunanistan, Macaristan gibi ülkelerle bile kıyaslanamayacak kadar geride kaldığı ortaya çıkmaktadır.

Hayat dışı sigortaları yatırım portföyü incelendiğinde çoğu ülkelerde Türkiye'den daha fazla olduğu görülmektedir. Bu konuda Almanya, Birleşik Krallık ve Fransa gibi gelişmiş ülkelerde Türkiye'den aynı şekilde bariz bir farkla ileride bulunmaktadır. Türkiye ile aynı durumda olan gelişmekte olan ülkelerde ise ülkemizin durumu çokta kötü değildir.

Her ne kadar ülkemiz artan bir grafik çizse de bu artışta olan ivmeyi daha yüksek oranlarda ivmelere çıkarmamız gerekmektedir.

3.4.7 Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Faaliyet Gösteren Şirket Sayısı

Tablo 9: Faaliyet Gösteren Şirket Sayısı(2000-2007)

S.N.	ÜLKELER		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	CZ	Çek Cumhuriyeti	41	43	42	42	40	45	49	52	53
2	DE	Almanya	706	690	703	640	633	632	613	609	606
3	FR	Fransa	527	504	495	486	475	486	477	461	460
4	UK	Birleşik Krallık	822	808	806	772	1.167	1.118	1.050	1.017	1.096
5	GR	Yunanistan	110	107	102	100	99	95	90	86	87
6	HU	Macaristan	22	23	28	28	28	28	27	31	30
7	PL	Polonya	65	71	74	77	74	74	72	76	66
8	RO	Romanya	n.a.	n.a.	42	46	39	37	36	n.a.	n.a.
9	TR	Türkiye	63	63	58	55	53	53	53	56	59

Kaynak: www.cea.eu.raporlar2009

Tablo 9 incelendiğinde faaliyet gösteren şirket sayılarında Birleşik Krallığın bariz üstünlüğü gözlenmektedir. Bunun yanında gelişmiş ülkeler olan Fransa ve Almanya ise şirket sayısının fazla olmasına rağmen son yıllarda azalma eğilimine girdiği görülmektedir. Bunun nedenleri arasında şirketlerin birleşmesi ve ortak pazarda olan paylarını artıtarak söz sahibi olmak ve güçlerini birleştirerek pazarda daha büyük yatırımlarda bulunmaları ve dışa açılmaları değerlendirilebilir.

Ülkemiz ise sayı olarak diğer ülkelerle aynı seviyede olmasına karşın şirket kapasiteleri açısından çokta önde değildir.

3.4.8.Bazı AB Ülkeleri ve Türkiye'deki Sigorta Sektöründe Çalışan Personel Sayısı

Tablo10: Sigorta Şirketlerinde Çalışan Sayısı (2000-2007)

S.N.	ÜLKELER		2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	CZ	Çek Cumhuriyeti	16.112	15.718	15.740	15.658	14.600	14.506	14.410	14.501	14.770
2	DE	Almanya	240.200	245.400	248.100	244.300	240.800	233.300	225.700	218.900	216.300
3	FR	Fransa	228.300	223.900	217.475	211.300	208.100	178.200	177.600	177.500	175.700
4	GR	Yunanistan	9.500	9.500	9.500	9.500	9.500	9.500	9.000	9.000	9.000
5	HU	Macaristan	27.478	27.762	27.587	28.069	27.226	26.001	26.131	26.242	27.806
6	PL	Polonya	32.764	32.595	29.521	28.946	28.677	28.864	28.474	27.493	29.584
7	RO	Romanya	n.a.	n.a.	n.a.	25.300	36.130	36.000	n.a.	n.a.	n.a.
8	TR	Türkiye	10.302	10.168	10.750	11.426	12.140	12.837	13.550	14.563	16.007

Kaynak: www.cea.eu.raporlar2009

Tablo 10 incelendiğinde ülkemizin ve beraberindeki gelişmekte olan ülkelerin sigorta sektöründeki gelişimine paralel şirket sayısı ve çalışan sayısının yıllara göre arttığı ancak gelişmiş ülkelere nazaran çok geride kaldığı ortaya çıkmaktadır.

3.5. AB'ye Uyum Sürecinde Türk sigorta Sektörü ve Rekabet Gücü

Ülkemizdeki sigortacılık hizmeti tablolarındaki verilerde incelendiğinde Avrupa'da verilmekte olan sigorta hizmetinin çok da gerisinde değildir. Bununla birlikte Türk Sigorta Sektörü sağlıklı bir gelişme temposuna girerek mali sistemde layık olduğu yeri almalı, daha geniş yaklaşımlarla hedeflerini büyütmeli ve rekabet gücünü artırarak Avrupa seviyesinde en iyi hizmeti vermelidir. Artık Türk Sigorta Sektörü'nün aynı sıkıntıları yaşamaması ve global dünyada yerini alarak özellikle AB ülkeleri ile rekabet eder hale gelebilmesi için uzun vadeli planlar yapılarak sektörün yeniden yapılanması gerekmektedir.

Yetişmiş, verimli ve gelişen şartlara uyum sağlayabilecek yeterli düzeyde işgücü yanında, acente-şirket ilişkilerindeki teknik, hukuki, mali vb. eksikliklerin giderilerek, dağıtım kanalları sayısının ve kalitesinin artırılması, reklam ve tanıtım;

eğitim, araştırma-geliştirme çalışmalarına da gereken önemin verilmesi gerekmektedir. Bunun yanında teknik konularda Avrupa Birliği lkeleri ile aynı seviye yakalanmalıdır.

SONUÇ

Türkiye'de Sigorta Sektörünün kurulmasına bankalar öncülük etmiştir. İlk dönemlerde Türk Sigorta Sektörü ekonomik kayıpların engellenmesi yönünde faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu dönemde sigorta sektörü devlet tarafından belirlenen tarifeler ve uygulamalarla sınırlı olarak faaliyet göstermiştir.

Ayrıca yeni sigorta şirketi kurulması da mümkün değildi. Sektörün gelişimi, 1990 yılında korumacılığın kalkması ve serbest tarife rejimine geçilmesi ile hız kazanmış ve fon oluşturma düşüncesi bu dönemden sonra ciddi biçimde ele alınmaya başlamıştır.

Çalışma kapsamında irdelemeye çalıştığım, ilgili tablolarla ele aldığım Çek Cumhuriyeti, Almanya, Fransa, Polonya, Macaristan, Birleşik Krallık, Romanya'nın Avrupa Birliği Sigorta Sektöründe Toplam Prim Üretimi göz önüne alınarak hazırlanan HHI indeksine göre genel olarak büyük ölçekli olduğu ortaya çıkmıştır.

Türk Sigorta Sektörünün ise prim üretiminin azlığı sebebiyle Avrupa Birliğine üye ülkelerle kıyasladığımızda küçük ölçekli bir ülke konumunda yer almaktadır. Bu konumun daha ileri noktalara gidebilmesi için prim üretiminin artması gerekmektedir.

Türkiye'de sigortacılık 1980 sonrası dışa açılma ve sağlanan reel büyüme ve dinamik gelişime rağmen, gerek ülke ekonomisine gerekse mali piyasalar içinde hak ettiği konuma gelememiştir. Mali piyasaların en önemli kurumsal yatırım organı olan sigorta sektörünün Türkiye'deki gelişimi incelendiğinde, özel sigorta sektörümüzün uzun yıllar durağan bir yapı içinde sıkışıp kaldığı ve mali piyasa içinde özellikle sermaye piyasasında önemli bir kaynak yaratamadığı görülmektedir. Başka bir ifadeyle, özel sigorta şirketlerince yaratılan fonlar, dünya ölçeğinde çok küçük rakamlarda kalmaktadır.

Nitekim gerek prim üretimi açısından gerekse de kişi başına düşen prim ve prim/GSMH oranı açısından Türkiye, diğer ülkelerle karşılaştırıldığında dünya sıralamasında daima son sıralarda yer almaktadır. Sermaye birikiminin temelini oluşturan tasarrufların gerçekleştirilmesinde ve bu tasarrufların (fonların) sermaye piyasası kanalıyla yatırımlara dönüştürülmesinde bir aracı kurum niteliğinde olan sigorta şirketlerinin Türkiye'de bu fonksiyonunu etkin bir şekilde gerçekleştirmediği görülmektedir. Sigortacılık sektöründe oluşan fonların (direkt

prim üretiminin) tamamının sermaye piyasasına aktarılabilmesi durumunda dahi, Türk özel sigorta sektörünün sermaye piyasasında pek etkin olmadığı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, sigorta sektörünün batıdaki anlamda sermaye piyasası içerisindeki yerini alabilmesi her şeyden evvel, fon kaynağının temelini oluşturan direkt prim üretiminin artırılmasıyla mümkün olabilecektir. Başka bir ifadeyle, GSMH içinde %1,5 civarında olan direkt prim üretiminin artırılarak, gelişmiş ülkelerdeki gibi seviyelerde olmasa dahi, %5-6 seviyelerine yükseltilmesi gerekmektedir.

Bu amaçla, etkin bir sigortacılık sektörünün oluşumuna yönelik gerekli önlem ve teşviklerin alınarak, Türk özel sigortacılık sektörünün ekonomide fon yaratıcı, döviz kazandırıcı, teşvik edici, emniyet ve istikrar sağlayıcı bir yapıya kavuşturulması ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır.

AB ülkelerinin hem prim üretiminde dünya toplamında aldıkları pay, hem de kişi başına düşen prim üretimi oldukça yüksektir. Bu durumda yapılması gereken, güvenilir istatistiki bilgileri derlemek geliştirmek ve verilerin ışığında aşırı fiyat indirimlerine son verilerek reel risk fiyatı uygulamasına geçmek olmalıdır. Riskleri sağlıklı bir şekilde değerlendirebilmek için Türkiye’de faaliyet gösteren sektörlerin riskleri baz alınarak gruplandırılacağı, istatistiki bilgilerin toplanarak, kullanıma uygun hale getirileceği ve devamlı olarak güncel tutulacağı bir veri bankası tutulmalıdır.

Sektör geçmiş yıllarda rekabet ortamı içinde enflasyon oranı üzerinde reel büyüme göstermiştir. Mevzuat boşluğunun yanında sektörün işleyişini kısıtlayan, gelişmesini engelleyen çok fazla vergi sorununa henüz bir çözüm getirilememiştir. Eksik olan mevzuat boşluğunun tamamlanması ve denetleme fonksiyonunun daha da etkin hale getirilmesiyle sıkıntılar büyük ölçüde kaldırılabilir.

Sigortalıların korunması amacıyla sigortalılar, rekabet ve tüketici koruma kanunu kapsamına alınmalı, mevzuatta bu konuda değişiklikler yapılmalıdır. Risklerin teminat altına alınması bakımından sigorta sisteminin fonksiyonlarını gereğince yerine getirmesi olanağı sağlaması ve ülke ekonomisinin ihtiyaç duyduğu uzun vadeli fon arzının yeterli seviyeye çıkarılmasına katkıda bulunması amacıyla devlet müdahalesinin asgari düzeyde tutularak, etkin, rekabetçi, güçlü, sağlıklı ve uluslararası piyasalara uyum sağlamış bir sigortacılık sektörünün geliştirilmesi ve

böylece sunulan hizmetin kalitesinin yeterli düzeye çıkarılması gerekmektedir. Böylece AB'ne uyum kolaylaşacak, sosyal güvenlik ve sağlık gibi alanlarda da mevcut sorunların aşılması ve devlete aşırı yük yüklemekten hizmet kalite ve kapsamının artırılması sağlanmış olacaktır.

Sigorta pazarlaması faaliyetleri çerçevesinde hizmet kalitesini arttırmak için mevcut ürünlerin geliştirilmesi, bu ürünlerin geliştirilmesi, bu ürünlerin mevcut ve potansiyel müşterilere etkili bir şekilde tanıtılması gerekmektedir.

Dünyada sigorta şirketlerinin birleşmeyle güçlendikleri ve rekabette avantaj kazandıkları görülürken, ülkemizde sigorta şirketleri sayısı giderek artmakta, şirketlerin güçlü bir yapıya sahip olmaları engellenmekte, pazar payları düşmektedir. Bu yüzden şirketlerde uzmanlık alanları ve dolayısıyla hedef kitleler belirlenmeli, bunlara yönelik stratejiler geliştirilmeli, uygun araçlar bulunarak ürünleri buna göre sunmaları gerekmektedir.

Yetişmiş, verimli ve gelişen şartlara uyum sağlayabilecek yeterli düzeyde işgücü yanında, acente-şirket ilişkilerindeki teknik, hukuki, mali vb. eksikliklerin de giderilerek, dağıtım kanalları sayısının ve kalitesinin artırılması, reklam ve tanıtım; eğitim, araştırma-geliştirme çalışmalarına da gereken önemin verilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki ülkemizdeki sigortacılık hizmeti Avrupa'da verilmekte olan sigorta hizmetinin çok da gerisinde değildir. Bununla birlikte Türk Sigorta Sektörü sağlıklı bir gelişme temposuna girerek mali sistemde layık olduğu yeri almalı, daha geniş yaklaşımlarla hedeflerini büyütmeli ve rekabet gücünü artırarak Avrupa seviyesinde en iyi hizmeti vermelidir. Artık Türk Sigorta Sektörü'nün aynı sıkıntıları yaşamaması ve global dünyada yerini alarak özellikle AB ülkeleri ile rekabet eder hale gelebilmesi için uzun vadeli planlar yapılarak sektörün yeniden yapılanması gerekmektedir. Bunun içinde tüm kesimlere görev düşmektedir.

Ayrıca Türk Sigorta Sektörüne ait yasal mevzuatın hızlı bir şekilde Avrupa Birliği sigorta mevzuatına uyum sağlaması önemli katkı sağlayacaktır.

Yukarıda belirtilen hususların olumlu ivme kazanması sonucunda Türk Sigorta Sektöründeki şirketlere yeni yatırım alanları açılacak, dolayısıyla uzun ve orta vadede gerekli büyüme oranına ulaşılabilecektir.

KAYNAKÇA

AKÇA Zekai , Avrupa Topluluğu 4.ve 7. Yönergeleri'nin Türk Muhasebe Hukuku ile Uyumunu, **T.C. İstanbul Üniversitesi Muhasebe Enstitüsü, Yönetiminde Muhasebe ve Finansman Kontrol Programı**, İstanbul: 1991.

AKTAN C. Can ve İ. Y. VURAL, Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet, **Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu**..2001.

AGREW J. H., **Competition Law**, London.: 1995.

Aşçıoğlu Gamze ÖZ, Avrupa Topluluğu ve Türk Rekabet Hukukunda Hâkim Durumun Kötüye Kullanılması, Rekabet Kurumu Lisans Üstü Tez Serisi No:4, Ankara:2000.

ALKAN, **Sigorta Sektörü**, Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. Sektör Araştırmaları Serisi/No.22, 2000.

ASLAN İ.Yılmaz, Avrupa Topluluğu Rekabet Hukuku Mevzuatı, Yayın No:016 Rekabet Kurumu Yayınları, Ankara: 1998.A. SMITH, An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. 1976.

AKAN Mustafa, Serbest Tarifeye Geçisin Sigorta Sektörüne Etkileri, **Reasürör Dergisi**, Sayı14.

AK Rahim, Sigortası Olmayan Yandı, Sabah, 22.05.2004.

AKBULUT Ramazan, 1994-96 Döneminde Türkiye'de Özel Sigorta Şirketlerinin Fon Yaratma Kapasitesinin Genel Değerlendirilmesi, 2001, www.ceterisparibus.net, (23.11.2003)

BERBEROĞLU Necat, **İktisat Teorisi**, Anadolu Üniveristesi Yayınları, 1. Baskı, Eskisehir: 2000.

BANNOCK Graham, **Dictionary of Economics**, TBMM Kütüphanesi, Ref.330.3 B254, Ankara.

BARCA Mehmet, **Economic Foundations of Strategic Management**, Ashgate Publishing Limited, England: 2003.

CORDEN W. Max, **International Trade Theory and Policy: Selected Essays of W. Max Corden**, Cheltenham: Edward Elgar, 1992.

COŞGUN Sadrettin, DASK'SIZ Yasam mı? Kask'SIZ Yarıs mı?, **Birlik'ten Dergisi**, Sayı:29, 2002.

CONNEL Campel R. MC ve Stanley L. BRUE, **Economics (Principles, Problems and Policies)**, 13th Edition, McGrawhill, Inc., 1996.

COBUILD Collins, **English Language Dictionary**, The University of Birmingham:1990.

Ç. ÇAKAL, **Doğal Tekellerde Özelleştirme ve Regülasyon**, Uzmanlık Tezi, Ankara :1996.

David BEGG, S. FISCHER ve R. DORNBUSCH, **Economics**, 4th Edition, McGraw-Hill Book Company,1994.

DİNLER Zeynel, **İktisada Giriş**, Ekin Kitabevi Yayınları, 7. Baskı, Bursa: 2001.

DEMSETZ Harold, **Efficiency, Competition and Policy, The Organization of Economic Activity**, Vol.III, Oxford: Basil Blackwell, 1989.

DPT, Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı, Rekabet Hukuku ve Politikaları, **Özel İhtisas Komisyon Raporu**, Ankara: 2000.

ERKAN Hüsnü, Sosyal Piyasa Ekonomisi, İzmir: 1987H. Cemal ERERD, Türk Sigorta Sektörü Rekabete Pek Yatkın Değil, 2003, www.sigortadünyası.com, (18.02.2004)

EROL Kemal, **Rekabet Kurallarının Ülke Dışı Uygulaması**, Lisans Üstü Tez Serisi No:1 Rekabet Kurumu. Ankara: 2000.

GÜNGÖR E. G.,**Türk Hukuku ve Avrupa Birliği Hukukuna Göre Sigorta Sektöründe Rekabetin Korunması**, Reasürör, 2000, Sayı 35.

GÜRKAYNAK Gönenç, **Rekabet Hukuku Uygulaması için Hukuk ve İktisat Perspektifinden Amaç Tartışması**, Rekabet Kurumu Yayın No:134, Ankara: 2003.

GÜNUĞUR Haluk , Avrupa Topluluğunda ve Türkiye’de Küçük ve Orta Büyüklükte İşletmeler, **Dış Ticarete Durum Dergisi**, Mayıs-Haziran 1989.

ICN, **Advocacy and Competition Policy, Report prepared by the Advocacy Working Group, ICN (International Competition Network)’s Conference**, Naples, Italy: 2002.

İKV (İktisadi Kalkınma Vakfı), Avrupa Birliğinin Rekabet Politikası, 2002, s.3., <http://www.ikv.org.tr/pdfs/9dle770l.pdf>. (10.08.2002)

KİBRİTÇİOĞLU Aykut, Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler 1969-2001, **Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı 1**, Yıl:7, Sayı:41, 2001.

KARACAN Ali İhsan, **Türkiye’de Sigortacılık Sektöründe Liberalleşme Niteliği, İçeriği, Faydası ve Mahsurları, Seminer Notları**, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul: 1994-99, 1994.

KÖSE Ali, 1991-97 Döneminde Türk Sigorta Sektörünün Gelişimi, **Active Bankacılık ve Finans Dergisi**, Sayı:7, Yıl:2, 1999.

KINTER Earl W. , **An Antitrust Primer**, 2nd Edition, London: 1973.

KARAMERCAN Hilmi, **Zorunlu Trafik Sigortası Tarife ve Talimatlarının Geçirdiği Aşamalar ve Bugünkü Durumu, Reasürör**, Sayı:57, 2005Evlinda

KARAKELLE M. İsmail Hakkı, Rekabet Politikası ve Türkiye Deneyimi, **II.Uluslararası Rekabet Sempozyumu**, Ankara: 2000.

KARLUK Rıdvan, **Avrupa Birliği ve Türkiye**, 8. Baskı, İstanbul: 2005.

KARLUK Rıdvan, **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelisim, Yapısal ve Sosyal Gelisim**, Beta Yayınları, 6. Baskı, İstanbul: 1999.

KIM Jae-Woo ve Bernard J. PHILLIPS, **Competition and Economic Development**, Seoul Competition Workshop, 2003.

KING Philip, **International Economics and International Economic Policy: A Reader, Second Edition**, New York: McGraw-Hill, 1995. LAFFONT Jean-Jacques, Competition, Information, and Development, in Boris PLEŠKOVIC ve Joseph E. STIGLITZ (Eds), Annual World Bank Conference on Development Economics 1998, Washington D. C.: The World Bank, 1998.

LİPSEY Richard LİPSEY, O. P. STEINER ve D. D. PURVİS, **Economics**, 8. Baskı, New York:1989.

MEDALLA, **Philippine Competition Policy in Perspective**, Philippine Institute for Development Studies, Discussion Paper Series No: 2002-25, December 2002.

MASSEY Patrick, **Reform of EC Competition Law: Substance, Procedure and Institutions in HAVK**, Barry E., International Antitrust Law & Policy, London: 1997.

MILNER V. ve David B. YOFFIE, **Between Free Trade and Protectionism: Strategic Trade Policy and a Theory of Corporate Demands**, International Organization. 43/2, Spring 1989.

OKSAY Suna, Türkiye Sigorta ve Reasürans Şirketleri Birliği, **Tailex İşbirliği ile Düzenlenen Avrupa Birliği Sigorta Mevzuatı ve Uygulamaları Semineri**, İstanbul: 23-24 Haziran 2005.

OECD, **The Technology and the Economy: The Key Relationships**, Paris: OECD, 1992.

PHILIPS Bernard, **Goals, Instruments and Institutions Antitrust of Competition Law, Symposium on Competition Policy, Economic Development and International Trade**, WTO, Geneva, 29 November 1997.

RICHARDSON J. David, The Political Economy of Strategic Trade Policy, International Organization 44/1, Winter, 1990.

Rekabetin Korunması Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Taslak. Sayı: 4054 2003.

SAĞLAM Necdet, **Sigorta İşletmelerinde Mali Tabloları Hazırlanması ve Avrupa Birliğine Uyum**, Eskisehir: 1996.

SING Ajit, **Competition and Competition Policy in Emerging Markets: International and Developmental Dimensions**, UNCTAD G-24 Discussion Paper Series. No: 18, September 2002.

SEYİDOĞLU Halil, **Ekonomi ve İşletmecilik Terimleri Açıklamalı Sözlük**, Güzem Yayınları No:4, Ankara: 2001.

SEYİDOĞLU Halil, Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama, 14.Baskı, İstanbul: 2001Active AR-ME, Sigorta Sektörü Büyürken Kârlılık Oranı Küçülüyor, 2003, www.makalem.com, (28.05.2004)

SHEREFIELD John H. ve Irwin STELZER, **The Antitrust Laws A Primer**, Oxford:Basil Blackwell, 1996.

STEGEMANN Kaluş, **Policy Rivalry among Industrial States, What Can We Learn from Models of Strategic Trade Policy?**, International Organization. 43/1, Winter, 1989.

SAMUELSON Paul A. ve William D. NORDHAUS, **Economics, 14th Edition, McGraw-Hill International Editions**, Economic Series, 1992.

ŞAHİN Hüseyin, **Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi-Bugünkü Durumu**, Ezgi Kitabevi, 6. Baskı, Bursa: 2000.

ŞANLI Kerem Cem, **Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanunda Öngörülen Yasaklayıcı Hükümler ve Bu Hükümlere Aykırı Sözleşme ve Teşebbüs Birliği Kararlarının Geçersizliği**, Rekabet Kurumu Lisans Üstü Tez Serisi No:3, Ankara

TAŞDELEN Servet, **Avrupa Birliğinde Sigorta Denetim Hukuku,ve Türk Sigorta Denetim Hukuku Bakımından Bir Değerlendirme**, Ankara, Haziran 1996.

TÜRKKAN Erdal, Rekabet Nedir?, www.rekabetderneği.org. (15/11/2008)

TOPÇUOĞLU Metin, **Rekabeti Kısıtlayan Teşebbüsler Arası İşbirliği Davranışları ve Hukuki Sonuçları**, Rekabet Kurumu Lisansüstü Tez Serisi No:7, Ankara: 2001.

TÜRKAY Orhan, **Mikroiktisat Teorisine Giriş, Mikroiktisat**, 12. Baskı, Ankara: 1997.

T.C. **Hazine Müsteşarlığı Sigortacılık Genel Müdürlüğü, Türk Sigortacılık Sektörünün Temel Göstergeleri**, Milli Reasürans T.A.Ş., Uzerler Matbaacılık, Ankara: 2005

UNCTAD, **World Investment Report 2003: FDI Policies for Development-National and International Perspectives**, New York ve Geneva: United Nations, 2003.

Ünal TEKİNALP ve Gülören TEKİNALP, **Avrupa Birliği Hukuku**, İstanbul: 1997.

WALDMAN E. ve Elizabeth J. JENSEN, **Industrial Organization, Theory and Practice**, Addison-Wesley Educational Publishers Inc., 1998.

WESESELING Rein, Subsidiarity in Community Antitrust Law: Setting the Right Agenda, ELR, Vol:22, 1997 İstiklal Y. VURAL, Globalleşmenin Vergileme ve Vergi Sistemleri Üzerindeki Etkileri, **Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**. Cilt II, Sayı 2, Ocak 2001.

YARBROUGH Beth V. ve R YARBROUGH Robert M. **The World Economy: Trade and Finance**, Third Edition, Philadelphia: The Dryden Press, Harcourt Brace College Publishers, 1994.

YALNIZOĞLU Ömer, Dünya Sigortacıları Sigortacılığa Dönerken Türkiye’de Yaşananlar, **Sigorta Dünyası Dergisi**, Sayı:520, 2004.

YALNIZOĞLU Ömer, Sigortacılıkta 2003 İzleri, **Sigorta Dünyası Dergisi**, Sayı:514, 2004.